

**THOMAS HOBBS'UN SİYASET FELSEFESİNİN
ETİK DEĞERLER AÇISINDAN KRİTİĞİ**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
DİSİPLİNLERARASI ETİK DEĞERLER**

Cabir ÜNAL

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Murat Sultan ÖZKAN**

**THOMAS HOBBS'UN SİYASET FELSEFESİNİN ETİK DEĞERLER
AÇISINDAN KRİTİĞİ**

Cabir ÜNAL

Tez Danışmanı

Dr. Öğretim Üyesi Murat Sultan Özkan

TC

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Disiplinlerarası Etik Değerler Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Temmuz 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	12
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	12
GİRİŞ	13
1. ETİK DEĞERLER, DEVLET ve THOMAS HOBBS	17
1.1. Etik Değerler.....	18
1.2. Devlet.....	24
1.3. 17. Yüzyıl Felsefesinin Genel Özellikleri.....	31
1.4. Thomas Hobbes'un Hayatı.....	34
1.5. Hobbes'un Düşüncelerine Genel Bir Bakış; Geleneğin Reddi ve Yeni Yöntem	37
1.6. Varlık Görüşü.....	40
1.7. Bilgi ve Bilim Görüşü.....	43

2. HOBBS'UN SİYASET ve ETİK GÖRÜŞLERİ.....	47
2.1. Hobbes'un Siyaset Felsefesi.....	47
2.1.1. Doğa Hali ve Yasalardan Yoksun İnsan.....	48
2.1.2. Doğa Yasasından Toplum Sözleşmesine.....	53
2.1.3. Egemenin ve Uyrukların Hakları	55
2.1.4. Hobbes'a Göre Devlet ve Yönetim Biçimleri	58
2.2. Hobbes'un Etik Anlayışı.....	60
2.2.1. İnsan Doğası ve İnsanın Temel Hareketleri.....	61
2.2.2. Doğa Durumunda İnsanın Doğal Hakları.....	65
2.2.3. İnsan Rasyonalitesi ve Doğa Yasaları ile Gelen Ahlak	67
2.3. Hobbes'un Siyaset Felsefesinin Etik Görüşlerine Etkisi	73
SONUÇ	81
KAYNAKÇA.....	84
ÖZGEÇMİŞ	88

TEZ ONAY SAYFASI

Cabir ÜNAL tarafından hazırlanan ‘THOMAS HOBBS’UN SİYASET FELSEFESİNİN ETİK DEĞERLER AÇISINDAN KRİTİĞİ’ başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Murat Sultan Özkan

Tez Danışmanı, Disiplinlerarası Etik Değerler Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Disiplinlerarası Etik Değerler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir. 24.07.2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Mahmut AVCI (UÜ)

Üye : Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Murat Sultan ÖZKAN (KBÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Cabir ÜNAL

İmza:

ÖNSÖZ

Felsefenin önemli disiplinlerinden biri olan siyaset felsefesi, sosyal bir varlık olarak insanın toplumsallaşmasının neticesi olarak ortaya çıkmış sorunlar üzerine gerçekleştirilen bir etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine insanın içinde bulunduğu toplum ile bu toplumun değer yargıları, ahlaki normları da pek çok düşünür tarafından ele alınmış ve incelenmiştir.

Siyaset felsefesi alanında yaptığı çalışmalarıyla öne çıkan düşünürlerden biri de Thomas Hobbes (1588-1679)'tur. Hobbes, ahlak ve siyaset felsefesi alanındaki düşüncelerini insan doğasından hareketle oluşturmuştur. Ona göre insanlar, tarih içerisinde yasalardan ve kurumlardan bağımsız oldukları bir dönem geçirmişlerdir. İşte, Hobbes bu dönemde insanların nasıl bir ortamda hayatta kalmaya çalıştıklarını tahayyül ederek “doğa hali” kavramını geliştirmiştir. Bu doğa hali ise insan için oldukça tehlike arz etmektedir. Çünkü insanlar hayatta kalmak için her şeyi yapabilir, hatta bir başkasının canına bile zarar verebilirler. Hobbes'a göre insan, doğa durumunda her an korkuya kapılabilir.

Hobbes, insan doğasından hareketle siyaset felsefesi alanındaki görüşlerini temellendirir. O, insanın doğa halinden medeni hale geçişinin de ahlak ve devletin tesisleriyle gerçekleştiğini belirtir. Dolayısıyla onun sistemi bu geçiş sayesinde bütünlük arz eder.

Çalışmamızda Hobbes'un siyaset felsefesinde ve etik görüşünde ileri sürdüğü düşüncelere geçmeden evvel etik, değerler ve devlet vb. kavramlar genel hatları ile ele alınmış, Hobbes'un varlığa, bilgiye ve bilime dair görüşlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Hobbes'un siyaset ve etik görüşleri ele alınarak siyaset felsefesinin etiği üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Desteklerini arkamda hissetmezsem yürütemeyeceğim, bu çalışma süresince bilgileri ve tecrübeleri ile daima yol gösteren değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Murat Sultan ÖZKAN'a ve her zaman yanımda olan aileme, özellikle beraber yol aldığım eşim Gül Ünal'a çok teşekkür ederim.

ÖZ

Felsefenin bir disiplini olan siyaset felsefesi, üzerinde pek çok düşünürün görüş beyan ettiği bir sorun ve tartışma alanıdır. Bu alana dair her söylem, beraberinde insan doğasına dair bir takım açıklamaları da gerekli kılmaktadır. Bu nedendir ki bu çalışmada öncelikli olarak insanın doğa halinden bahsetmek yerinde olacaktır. Bu itibarla denilebilir ki insan, sosyal bir varlık olduğu için yalnız yaşayamamakta, yaşamını idame ettirebilmek için bir topluluğa gereksinim duymaktadır. Fakat insanın “ben” yönü ağır bastığından topluluk içerisindeki huzur ortamının sağlanabilmesi de mümkün görünmemektedir. Bu nedenle huzur arayışındaki insan, ahlak kuralları oluşturma ihtiyacı hissetmiştir.

Siyaset felsefesine dair görüşlerinin temelini insan doğasını yerleştiren Thomas Hobbes, insanın doğası itibari ile çatışmacı bir varlık olduğunu düşünmektedir. Buna göre insanlar doğa halindeyken birbirlerini korku ve kaygı ile tehdit ettikleri için güvensiz bir ortamda yaşamaktadırlar. Doğa halinde her şey herkesindir. Değerler yoktur. İyi ile kötünün, değer ile ahlakın ne olduğu belirsizdir. Her birey, güdüsel olarak hayatta kalmak istemekte ve bu uğurda her şeyi yapmaktadır. Bu durumda da Hobbes’un belirttiği gibi herkesin her şeyi yapabildiği bir dünya profili ortaya çıkmaktadır. Herkesin her şeyi istediği şekliyle gerçekleştirdiği yerde de sürekli çatışmaların olması kaçınılmaz olacaktır. Bu nedendir ki insanlar, çatışma durumunun son bulması ve güvensizlik halinin ortadan kaldırılarak daha güvenli bir ortamda yaşamlarını devam ettirebilmek arzusuyla topluluk haline gelmişler ve bir toplumsal sözleşme yoluna gitmişlerdir. Söz konusu bu sözleşmeyle de ahlak kurallarını yasalar haline getirerek, bir yönetici tayin etmişlerdir. Bu da göstermektedir ki ahlak, hukuk ve devlet aynı kökten meydana gelmekte ve aynı amaca hizmet etmektedir. Hobbes’a göre değerlerden ve ahlaktan söz edebilmek için toplumsal bir sözleşmenin olması gerekmektedir. Bu sebeple Hobbes’un siyaset felsefesi, ortaya koyacağı etik değerler için bir kalkış noktası oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Thomas Hobbes; Devlet; Etik; Ahlak; Etik Değerler

ABSTRACT

Political philosophy, which is a discipline of philosophy, is a problem and discussion area on which many thinkers have expressed their opinions. Every discourse on this field necessitates some explanations about human nature. For this reason, in this study, it would be appropriate to talk about the state of nature of human first. In this respect, it can be said that man cannot live alone because he is a social being, and he needs a community to sustain his life. However, since the "me" aspect of the person dominates, it does not seem possible to provide a peaceful environment in the community. For this reason, people in search of peace felt the need to create moral rules.

Thomas Hobbes, who placed the human nature on the base of his views on political philosophy, thinks that human beings are a conflicting being by nature. According to this, people live in an insecure environment because they threaten each other with fear and anxiety while in nature. In nature, everything belongs to everyone. There are no values. It is unclear what good and bad, value and morality are. Every individual instinctively wants to survive and does everything for this purpose. In this case, as Hobbes states, a world profile emerges where everyone can do anything. It will be inevitable that there will be constant conflicts where everyone does everything the way they want. For this reason, people have become a community with the desire to end their conflict situation and to be able to continue their lives in a safer environment by eliminating the state of insecurity and have followed a social contract. With this contract, they made moral rules into laws and appointed a manager. This shows that morality, law and state originate from the same root and serve the same purpose. According to Hobbes, there must be a social contract in order to talk about values and morality. For this reason, Hobbes's political philosophy constitutes a starting point for the ethical values he will reveal.

Keywords: Thomas Hobbes; State; Ethic; Morality; Ethical Values

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesinin Etik Değerler Açısından Kritiği
Tezin Yazarı	Cabir ÜNAL
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Murat Sultan ÖZKAN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	24.07.2023
Tezin Alanı	Disiplinlerarası Etik Değerler
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	88
Anahtar Kelimeler	Thomas Hobbes; Devlet; Etik; Ahlak; Etik Değerler

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Critique of Thomas Hobbes's Political Philosophy in Terms of Ethical Values
Author of the Thesis	Cabir ÜNAL
Advisor of the Thesis	Assist. Prof. Dr. Murat Sultan ÖZKAN
Status of the Thesis	Masters's Degree
Date of the Thesis	24.07.2023
Field of the Thesis	Interdisciplinary Ethical Values
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	88
Keywords	Thomas Hobbes; State; Ethic; Morality; Ethical Values

KISALTMALAR

Çev. : Çeviren

yy. : Yüzyıl

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araŐtırmada temelde birbiri ile ilişkisi bulunan değer, ahlak, etik ve devlet kavramları ile bu kavramların Hobbes'un siyaset felsefesine nasıl temel oluşturduğu açıklanmaktadır. Hobbes'un ahlak ve siyaset felsefesi alanındaki görüşleri ele alınırken bunlara temel teşkil eden varlık ve bilgi alanındaki görüşlerine yer verilerek onun felsefi sistemi bir bütün halinde incelenmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı Hobbes'un tasavvur ettiği insan doğası ve bu doğaya dayanarak oluşturduğu etik ile siyaset görüşlerinin etik değerler bağlamında değerlendirmesi olmakla birlikte, teorik olarak geliştirilen bu düşüncelerin pratikteki yansımalarını ortaya koymaktır.

Bu çalışmada insan doğası üzerine düşünen ve siyaset felsefesi ile etik değerleri bu temele oturarak sistemini kuran 17. Yüzyıl filozofu Thomas Hobbes'un görüşleri ele alınmaktadır. Çalışmamızın birinci kısmında etik değerlerin bir incelemesi yapılarak değer, ahlak, hukuk, etik, etik değerler gibi kavramların neler olduğu ele alınmaya çalışılmıştır.

Ahlak ve etik kavramları günlük dilde sık sık birbiri yerine kullanılmaktadır. Çalışmamızın ana konularından biri olan ahlak ve etik kavramları etimolojik bir şekilde incelenip felsefe tarihinde ne anlamlar kazandığı ele alınmıştır. Tüm bu kavramlar insana ait özellikler olmakla birlikte insanın toplumsallığında anlam kazanan olgulardır. İnsanın toplumsallığı söz konusu olduğunda devlet kavramı da yine ön plana çıkmaktadır. Çalışmamızda genelde düşünce tarihine, özelde ise siyaset felsefesini ilgilendiren devlet kavramına ve ünlü siyaset filozoflarının görüşlere yer verilmiştir.

Bu çalışmada ele aldığımız filozofun içinde yaşadığı yüzyıl ve bu yüzyılda egemen olan düşünceler ele alınıp ardından Hobbes'un hayatına ve düşüncelerine yön veren bazı belli başlı olaylara değinilmiştir. Bu olaylar, filozofun belirttiği üzere kendi felsefi sistemi üzerinde dahi etkisini hissettirmiştir. Ardından Hobbes'un bilgi, varlık ve insan doğası üzerine inşa ettiği etik ile devlet görüşleri ele alınmaya çalışılmıştır.

Akabinde Hobbes'un siyaset felsefesinin etik değerler açısından kritiği yapılmıştır. Etik değerler doğa durumunda yoktur. Ancak devletten sonra meydana gelmişlerdir.

ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ

Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesinin Etik Değerler Açısından Kritiği adlı tezimiz nitel araştırma yöntemi ile hazırlanmıştır. Kaynak tarama ve metin analizi yöntemi kullanılmıştır. Hobbes'un kendi eserleri, onun görüşlerini ele alan ikincil kaynaklar ve makaleler incelenmiş ve ilgili kaynaklar yorumlanmıştır.

ARAşTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Bu araştırmanın temel problemi ahlak felsefesinin önemli kavramlarından biri olan etik değerlere açıklık getirmek ve Hobbes'un ahlak ile siyaset felsefesi arasında nasıl bir ilişki kurduğunu ortaya koymaktır. Etik değerlerin Hobbes felsefesinde insan doğasına dayandırılarak ele alınması, temelde etik ile siyasetin aynı amacı gerçekleştirmek için var olduğunu göstermiştir. Bu çerçevede Hobbes'un siyaset felsefesi etik değerler açısından değerlendirilmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışmada etik değerler ve devlet kavramlarının daha iyi kavranabilmesi adına Hobbes'un ilgili kavramları ele alış tarzı incelenerek değerlendirilmiştir. Araştırma alanının geniş olmasından dolayı etik değerler ve devlet kavramlarına ilişkin tanımlamaların çokluğu ile karŐılařılmıřtır. Bu itibarla çalışmamız, Hobbes'un ahlak ve siyaset felsefesi alanındaki görüşlerinin incelenmesiyle sınırlandırılmıştır.

GİRİŞ

İnsan, Yunan filozofu Aristoteles (M.Ö. 384-322)'in deyimiyle 'zoon politikon' diğeri bir değışle toplumsal/politik bir varlıktır. Bu durum insanın doğasında mevcut olup diğeri bazı canlılarda da görölmektedir. Örneğın arılar ve karıncalar da topluluk halinde yaşar, işbölümü yaparlar. Hatta toplumsal hiyerarşileri dahi vardır. Aristoteles bu özelliklerinden dolayı bu canlıların siyasal hayvanlar olduklarını belirtmiştir.¹ Ancak doğadaki bu canlılar toplumsal iş bölümünü ve toplumsal yaşamı, güdüleri ile idame ettirmekte, günlük işleyişi genomlarındaki kodlarla devam ettirmektedirler. Örneğın arılar ve karıncalar topluluk halinde yaşamayı gelecek nesillere aktaramazlar; yavru arı ve karıncaların nasıl yaşayacakları onların genomlarına kodlanmıştır. Durum böyle olunca yabancı arı ve karıncalar bile bir araya geldiğinde aynı görevleri yaparak yaşayabilirler.²

Doğadaki diğeri canlılara yaşamaları için bütün özellikler verilmiş, hayatta kalabilecek şekilde donatılmışlardır.³ Mesela bazı hayvanlar uzağı çok iyi görürken bazıları ise karanlıkta görürler. Bazı hayvanlar yüksek bazıları ise düşük sıcaklığa dayanırlar. Hayvanların bazıları ise doğaları gereğı bir araya gelip toplumsal yaşama doğuştan uyum sağlarlar. Toplumsal yaşamın kurallarını sonradan kendi akılları ile oluşturmazlar.

Tanrı ya da doğa insana diğeri canlılara verilen özelliklerin hepsini vermemiş, ona da akıl vermiştir. İnsan, akılı ile tüm bu canlılara verilen özellikleri keşfetmiş ve aletler geliştirmiştir. İnsana bu sebeple homo faber (alet yapan) ya da homo technicus (teknik yapan) da denilmiştir.⁴ Bu yönüyle insan soğuktan korunmak için ateşi ve kıyafetleri; gökyüzünü incelemek için teleskobu, karanlıkta görmek için de termal kameraları icat etmiştir.

İnsan, tüm bunların yanı sıra bir toplumda beraber yaşayabilmek için ahlakı, devleti, siyaseti ve hukuku meydana getirmiştir. İnsanlar bir arada yaşarken sürekli

¹ Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014), 11-12.

² Yuval Noah Harari, *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens*, çev. Ertuğrul Genç (İstanbul: Kolektif Yayıncılık, 2016), 128.

³ Jared Diamond, *Üçüncü Şempanze*, çev. Çağatay Tarhan (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2020), 68-69.

⁴ Doğan Özlem, *Etik-Ahlak Felsefesi* (İstanbul: Notos Kitap, 2017), 18.

olarak ortaya çıkan karışıklıkları gidermek için hukuka ve devlete ihtiyaç duymuştur. Tüm bu kavramlar insan doğasından ve insanlar arası ilişkilerden hareketle oluşturulmuştur. Demek oluyor ki bir toplumda bu kavramlardan biri olmadan diğeri düşünülemez.

İnsan kendisine verilen akıl ile sadece araç yapmamış, eylemlerini yönlendiren manevi değerleri de geliştirmiştir.⁵ İşte insanı, kendi dışındaki canlılardan ayırt eden en belirgin özelliklerinden bir tanesi de manevi değerlere sahip olmasıdır. İnsan, kendi dışındaki dünyaya sadece olgusal bakmayıp birtakım değerler yükleyebilen bir varlıktır. İnsan eylemlerini de bu değerlere göre gerçekleştirir. Bu değerler toplamı, ahlakı meydana getirmekte ya da insanların kendisine göre yaşadığı değerler toplamına ahlak denmektedir.⁶

Toplum halinde ahlak kurallarına göre yaşamak siyaset ve hukuku gerektirmiştir. Bir toplumda yaşayan bireylerin birbirlerine karşı hukuki sorumlulukları da bir yöneticiyi ve hukuk kurallarını gerekli kılmıştır. O halde ahlak ve siyaset felsefesi aynı amaç etrafında gelişmişlerdir. Bazı düşünürler siyaset felsefesinin, ahlakın bir dalı olduğunu düşünmektedir. Nitekim Aristoteles, politika ve etiğin amacının insan için mümkün olan en iyi hayatı sağlamak olduğunu belirtmektedir.⁷ Siyaset felsefesi, insanların bir araya gelerek oluşturduğu toplumları ve politik kurumları inceleyen felsefi bir disiplindir. Toplum nasıl meydana gelmiştir? Toplumda yaşam nasıl en iyi şekilde sağlanmıştır? Birey ve devlet ilişkileri nasıl olmalıdır? Devlet bünyesinde olan bireyin hakları neler olmalıdır? gibi sorular siyaset felsefesinin ele aldığı problemlerdir.⁸

Siyaset ve ahlak felsefesinin ele aldığı problemlerin birçok bakımdan iç içe geçmiş olduğu görülmektedir. Etik, hayatın anlamı nedir? En iyi hayat hangisidir ve bu hayata göre nasıl yaşanmalıdır? Mutlu bir hayat için ne yapmak gerekmektedir? gibi soruları ele alırken siyaset felsefesi de buna benzer sorular üzerinde durmaktadır. Ancak siyaset felsefesi özellikle siyasal yaşamı konu edinmektedir.⁹ Devletin oluşum

⁵ Özlem, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 19.

⁶ Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş* (Ankara: Adres Yayınları, 2013), 179.

⁷ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 231-234.

⁸ Ahmet Cevizci, *Felsefeye Giriş* (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 259-260.

⁹ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 234.

şekli ile insan toplulukları arasında sıkı bir bağ olduğu anlaşılmaktadır. İnsanlık, devlet öncesi bir dönem yaşamıştır ve bu yaşayış (iyi ya da kötü) sonucunda devlet meydana gelmiştir. Devlet öncesi insanlık, yasalardan ve yöneticilerden yoksun bir şekilde nasıl yaşamıştır? İyi, barışçıl gruplar olarak mı, yoksa kötü, savaşçı topluluklar olarak mı yaşamışlardır? Bu tarz sorular, filozoflar tarafından sorulmuş ve birbirine karşı görüşleri sürülmüştür.

Hobbes'a göre insanlar bir doğa hali ya da doğal hal dönemi yaşamıştır. O, insanların doğa halindeyken çatışmacı varlıklar olduklarını düşünür. Bu sebeple insanlar birbirlerine düşmandır. Korkunun hâkim olduğu bu dünyada insanlar bir araya gelerek ellerindeki gücü ve yönetim hakkını bir egemene devrederek devleti oluşturmuşlardır. Devlet ise bireylerin güvenli bir ortamda yaşaması için tüm önlemleri alır.¹⁰

O, ahlakın da ancak bir doğa yasası ile mümkün olacağını savunur. Buna göre doğa halinde yaşayan insanlar için iyi de kötü de yoktur. Dolayısıyla etik değerlerin var olabilmesi için insanların neyin iyi neyin kötü olduğunu belirlemesi gerekir. Bu değerler, insan aklı ile ortaya konulan doğa yasalarından sonra oluşur.¹¹

Hobbes'un ortaya attığı ve kendisinden sonra pek çok kez yeniden ele alınmış olan "insan doğası" düşüncesi farklı şekillerde de değerlendirilmiştir. Örneğin J. J. Rousseau (1712-1778) insanların doğa halinde iken oldukça barışçıl ve iyimser yaşadıklarını düşünmüştür. Hobbes'un belirttiği gibi bir düşmanlık söz konusu değildir. Rousseau'ya göre bu dönemde özel mülkiyet ve hiyerarşi olmadığı için insanlar eşit yaşamışlardır. Ancak insanlar özel mülkiyet elde ettikten sonra toplumsal hiyerarşiler oluşmuş ve huzurları bozulmuştur. Devlet'te bozulan bu huzuru yeniden var etmek için tesis edilmiştir.¹²

İnsanın devlet olmadan evvel ve devlet oluştuktan sonraki yaşamı, siyasi düşünce tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Her iki durum da beraberinde pek çok soru getirmiştir. En önemli sorulardan biri ise devlete geçişin nasıl gerçekleştiği olmuştur. Hobbes devlet öncesi ve devlet sonrası insan yaşamının nasıl olduğuna dair

¹⁰ Ahmet Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi* (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 64.

¹¹ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 70-71.

¹² Ahmet Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi* (İstanbul: Say Yayınları, 2020), 776-777.

düşünceler ileri sürmüş, devlete geçiş sürecinin nasıl gerçekleştiğini ortaya koymaya çalışmıştır.

1. ETİK DEĞERLER, DEVLET ve THOMAS HOBBS

İnsan, toplumsal bir varlık olduğu için siyasi, değerleri meydana getiren bir yapıya sahip olduğu için de ahlaki bir özelliğe sahiptir. O, doğadaki diğer canlılardan farklı olarak eylemlerinden sorumludur. O, eylemlerini güdülerıyla değil iradesiyle gerçekleştirmektedir. İrade ile gerçekleşen eylemlerde ise bazı hususlar öne çıkmaktadır. İradeli bir varlık olarak insanın davranışları iyi, kötü, güzel, çirkin olarak nitelendirildiği için o da bunlara uygun yaşamak durumundadır.

İnsanın ahlaka ve siyasete dair geliştirdiği tüm kavramlar ve sorumluluklar ancak bir toplum içerisinde anlam bulmaktadır. Bu sebeple de insanın toplumsallığı ön plana çıkmaktadır. İnsanlar hukuk ve devletten evvel de toplum halinde yaşadığı için ahlakın bunlardan daha eski olduğu kabul edilmektedir. Antropologlar ve ahlak sosyologları toplumların ilk ortaya çıktıkları andan bu ana dek en aşağı seviyede dahi olsa birtakım yasak ve sınırlayıcı yasalarla yaşadıklarını düşünmüşlerdir. Bu da ahlakın ilk toplumlarda bile var olduğunu göstermektedir.¹³ Anlaşıyor ki henüz taş devrinde yaşayan insanların da başkalarına karşı sorumlulukları ve kendilerine göre ahlak kuralları mevcuttu.¹⁴

Geçmişten günümüze ahlak, toplumsal yaşam için bir zorunluluk olup bireylerin birbirlerine karşı adil ve doğru bir şekilde yaşamasının temelini oluşturmuştur. Ahlak kurallarının yasalara dönmesi ise hukuku meydana getirmiştir. İlk devletlerle birlikte keşfedilen yazı ile ahlak kuralları, hukuk kurallarına dönmüştür. Bugün itibari ile en eski hukuk kanunları Lagaş hükümdarı Urukagina (M. Ö 24. yy)'ya aittir.¹⁵ Denilebilir ki insanlar toplumsal düzeni kurmak, adaletsizlikleri gidermek için gerekli kuralları kanunlaştırmışlardır. Böylece toplumsal düzen ve adalet teminat altına alınmıştır. Konumuzla bağlantılı olarak insanın meydana getirdiği ahlak, etik, değer ve devlet gibi kavramlar bir sonraki alt başlıklarda ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

¹³ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 13.

¹⁴ Yuval Noah Harari, *21. Yüzyıl için 21 Ders*, çev. Selin Sıral (İstanbul: Kolektif Kitap, 2019), 177.

¹⁵ Peter Watson, *Fikirler Tarihi*, çev. Kemal Atakay (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 144.

1.1. Etik Değerler

Pratik felsefenin önemli problem alanlarından biri olan etik, insanın kendi üzerine eğildiği İlkçağ'dan itibaren tartışılmalı bir kavramdır. Etik kelimesi köken itibarıyla Grekçe 'ethos'tan gelmiştir. Ethos; töre, gelenek, görenek, karakter gibi anlamlara gelmektedir. Ahlak (moral) kelimesi ile aynı manaları taşıyan etik, felsefi bakımdan kendine özgü bir anlam kaydetmiştir.¹⁶ Çünkü terminolojik içerik, zamanla evrendeki her şeyde sürekli olarak gerçekleşen bir oluş hali gibi değişime uğramış ve köken bilimsel anlamını yitirmiştir. Buradan hareketle etiğin, ahlakın öğretilerini sorgulayarak temellendirdiği ifade edilebilir.¹⁷ Bu anlamıyla etik, ahlakın felsefesini yapmak olarak tanımlanabilir.

Ahlak kavramı ise değerlere dayanan eylemleri ya da pratik bir olguyu ifade etmektedir. O, bir bireyin, bir grubun, bir topluluğun, bir kültürün, tarihin belli bir zaman diliminde hayatına giren ve insanların eylemlerini bu uğurda gerçekleştirmesine neden olan değerler, yasalar ve inançlar bütünüdür. Bu bağlamda denilebilir ki ahlak, hayatın her alanına girmiş ve her toplumda var olmuştur. Bu nedenle ahlaksız bir toplumdan söz edilemez. O halde değer ve ahlakın farkı nedir? Değer, üzerinde uzlaşılan bir davranış standardı iken; ahlak, genel olarak uyulması beklenen davranış kurallarıdır ve her ikisi de iyinin peşinde koşmaktadır. Ancak ahlak söz konusu olduğunda iyi ve kötü kavramları özellikle ön plana çıktığından insan tüm hareketlerini bu kategorilere göre gerçekleştirir.¹⁸

Ahlak, köken itibarıyla töre, gelenek, huy, mizaç, karakter anlamlarına gelen Arapça hulk kökünün çoğuldur. "Moral" kelimesi de Latince "mores/mos" sözcüğünden gelir.¹⁹ En genel anlamı ile ahlak, iyi ve doğru bir şekilde yaşamaktır.

İnsanların ilk ortaya çıktıkları andan itibaren bir topluluk halinde yaşadığı kabul edilir. Bu yönüyle insanlar sürekli topluluk halinde yaşamışlar ve diğer topluluklar ile etkileşim halinde olmuşlardır. Bu etkileşim ise ahlaki meydana

¹⁶ Doğan Özlem, *Kavramlar ve Tarihleri* (İstanbul: Notos kitap yayınevi, 2018), 130.

¹⁷ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 19.

¹⁸ Hamdi Kızıler-İlyas Canikli, *Değerler Eğitimi* (Karabük: Deneme Yayınları, 2016), 30.

¹⁹ Özlem, *Kavramlar ve Tarihleri*, 130.

getirmiştir.²⁰ O halde insan toplumlarının ahlak kuralları ile yaşamış ve yönetilmiş oldukları söylenebilir.

Ahlak, çok eskilere dayandığı için oldukça köklü bir kavramdır. O, aynı zamanda nesilden nesile aktararak yaşatılmıştır. Ahlak, bireylerin dış dünyalarına verdikleri tepkilerle içselleştirilmiş, binlerce yıllık hayat tecrübeleri de ona anlam kazandırmıştır.²¹ Bu sebeple birey ve toplum ahlaksız düşünülemez.

Ahlak, sosyolojik ve kültürel olarak toplum içinde oluşmuş ilke ve kurallar bütünü olmakla birlikte insanların davranış biçimleri ve birbiriyle olan ilişkilerini düzenlemek için oluşturulan değerler sistemi ve eylem kurallarıdır. O halde ahlak için düzenleyici ilkeler bütünü de denilebilir.²² Tam da bu sebeple meslek ahlakı, siyasal ahlak ve evlilik ahlakı gibi birtakım kılavuzlar, ilkeler ve kurallar bulunmaktadır.²³

Ahlak ve hukuk birbirleri ile yakın bir ilişki içinde bulunmaktadır. Her ikisi de bireyin her istediğini istediğince yapabilmesini engellemektedir. Aksi halde böyle bir durum toplumsal hayatta kaosa sebebiyet verir. Ayrıca toplumlarda düzeni korumak için ahlak ve hukukun pratik bir zorunluluktan doğdukları da söylenebilir. Ahlak ve hukuk, kurallar ve ilkeler bütünü olmaları bakımından da benzerdirler. Gerek ahlak gerekse hukuk, olması gerekeni belirterek normatif bir karakter arz eder. O halde ahlak ve hukukun birbirlerinden farkı nedir? Hukuk kuralları yazılıdır ve onlara uymayanlar cezalandırılır, ahlakta ise herhangi bir yaptırım yoktur. Ahlaki bir bilince sahip olan birey, vicdani bir rahatsızlık hissi duymaktadır. Bu bağlamda tarihsel olarak ele alındıklarında ahlakın, hukuktan önce meydana geldiği ifade edilebilir. Hukuk, bir toplumda var olan doğru yaşamının kuralları ve sosyal ahlakın kodları olarak da anlaşılabilir. O, sosyal ahlakın ete kemiğe bürünmüş şeklidir. Bu bakımdan hukuk, temellerini ahlaki ilkeler ve kurallardan almaktadır.²⁴ Örneğin Hammurabi Kanunları en eski hukuk kanunlarından olup mülkiyete karşı işlenen suçlardan, ticari suçlara, aile

²⁰ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 231.

²¹ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 20.

²² Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 13.

²³ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 179.

²⁴ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 15.

ve kölelikle ilgili suç sayılan birçok duruma ait sosyal hayatı düzenleyen normlardan oluşmaktadır.²⁵

Ahlakın biri din diğeri toplum sözleşmesi olmak üzere iki ana kaynağı olduğu söylenebilir. Dine göre Tanrı, insanların nasıl yaşayacaklarını ve neleri yapıp nelerden sakınacaklarını onlara bildirmiştir.²⁶ Tek tanrıci dinlerin ahlak anlayışlarına göre iyi, Tanrı'nın emrettikleri, kötü de onun yasakladıklarıdır.²⁷ Toplum sözleşmesine göre ise ahlak, Tanrı yasalarının yerine insan doğasından hareketle oluşturulur. Kaynağını insandan yola çıkarak oluşturmak isteyen bu görüş, insanın doğal yanından ve aklından hareketle ahlaki değerleri oluşturmuştur.²⁸

Ahlak, her insan topluluğunda farklı şekillerde tezahür etmektedir.²⁹ Bu bakımdan birçok ahlak anlayışından bahsedilir. Geçmişten günümüze kadar her toplumun bir ahlak anlayışı olagelmıştır. Bu sebeple Yahudi ahlakı, Hristiyan ahlakı, İslam ahlakı, hümanist ahlak ya da ödev ahlakı gibi birbirinden farklı ahlak anlayışları gelişmiştir. Bir toplumun benimsediği ahlak, başka bir toplum tarafından benimsenmemiştir. Bu durumda farklı ahlak anlayışlarıyla karşı karşıya kalan birey ya kendi ahlak öğretilerini geliştirip ona göre yaşamını devam ettirmeli (etik görelilik) ya da tüm insanlığı kapsayacak, her zaman ve her yerde geçerli olabilecek bir ahlak öğretisi (etik evrenselcilik) oluşturmaya çalışmalıdır.³⁰

Ahlak kavramından sonra ele alacağımız etik kavramı ise değerlerin ve ahlak anlayışlarının ne olduğunu inceleyen bir alan olarak devreye girmektedir. Bu nedenle öncelikli olarak değer kavramından bahsetmek gerekir.

Değer, insanın gereksinimleri sebebiyle ortaya koyduğu, geliştirdiği, benimsediği ve eylemlerinin de yönlendiricisi olan şeylerdir. Dolayısıyla insanı insan yapan özelliklerin en başında onun değerlerle olan ilişkisi gelmektedir. Buna göre insan sadece bilmek ve anlamak isteyen bir varlık olmayıp aynı zaman da değerler

²⁵ Watson, *Fikirler Tarihi*, 143.

²⁶ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 16-17.

²⁷ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 212.

²⁸ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 61-62.

²⁹ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 18.

³⁰ Özlem, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 22-23.

yaratabilen, taşıyabilen ve cisimleştirebilen bir varlık olarak da karşımıza çıkmaktadır.³¹ O, bu yönüyle olaylar ya da olgular karşısında onlara birtakım anlamlar yükleyerek değerleri meydana getirmektedir.³² O halde denilebilir ki değer, özne ve nesne arasındaki ilişkiden meydana gelmektedir.

Değer kelimesi genel olarak doğru, güzel, kıymetli olan ve erişilmek istenen anlamlarına gelmektedir. Değerler bu bağlamda hem değerli olan şeyleri hem de doğru ve güzeli ifade etmektedir. Onun üreticisi insan olduğu için de o, insana ait bir kavram olarak nitelendirilir.³³ Buradan hareketle denilebilir ki değerler dünyası, insanın çevresine karşı olgusal olarak bakmaktan ziyade değer yargıları ile de yaklaşması sebebiyle meydana gelmektedir. Yine insanın dışında meydana gelen olaylar ve olgular da onun için bazı değerler taşımaktadır. Örneğin kış aylarında kar yağması bir olgudur. Ancak biri, kar yağışının yazın kendisine fayda getireceği düşüncesiyle bunu iyi olarak değerlendirirken bir başkası kışın yaşadığı zorluklardan dolayı bunu kötü olarak değerlendirmektedir.³⁴

Geçmişten günümüze tüm toplumlarda değerler sürekli mevcut olmakla birlikte her toplum farklı şeylere değer yüklemiş, bir toplumun değerli bulduğu bir şeyi bir başkası değerli bulmamış, bir toplumun değerli bulmadığı bir şeyi de başka bir toplum tarafından değerli bulunmuştur. Diğer bir deyişle değerler ve ahlaklar toplumdan topluma değişiklik göstermiştir. Pascal'ın (1623-1662) ünlü deyişinde belirttiği gibi; "Pirenelerin öbür yanında (yani İspanya'da) doğru olan bu yanında (yani Fransa'da) yanlıştır."³⁵

Değerler, insan eylemlerinin belirleyici faktörlerinden biri olduğu için bu noktada ahlak ortaya çıkmaktadır. Ahlakтан söz edebilmek için de değerlerden söz etmek gerekmektedir. Zira değer yoksa ahlaktan da bahsedilemez. Birey bazı değerlere göre yaşadığında ahlak oluşmaktadır. Değerler, bireylerin tutum ve davranışlarını

³¹ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 12.

³² Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*, cilt 1 (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 275.

³³ Kızıler-Canikli, *Değerler Eğitimi*, 9-15.

³⁴ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 163.

³⁵ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 168.

yönlendirmekte ve bir topluluğun çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli görülerek onaylanmaktadır.³⁶ Buradan anlaşılmaktadır ki ahlak, bir değerler toplamıdır.

İnsanların eylemlerini kendilerine göre gerçekleştirdiği pek çok değer vardır. Değerler, olumlu ve olumsuz ya da göreceli ve evrensel olarak sınıflandırılır.³⁷ Bir toplumda beraber yaşayabilmek için ahlaki değerlerin varlığı önemlidir. Çünkü ahlaki değerlerden yoksun bir toplum bir arada yaşayamaz.

Toplumsal anlamda ahlaki değerler, toplumun üyeleri tarafından en doğru, en iyi, en faydalı olan davranış ilkeleridir. Birey, var olduğu kültürün değerli bulduğu ilke ve davranışları benimseyerek hayatını düzenler. Bu değerler aynı zamanda bireyler arası bağlılığı artırarak sosyal hayatın da düzenlenmesine katkıda bulunur. Farklı değerleri benimseyen kişiler ile kuşaklar arasında çıkan çatışmaların büyük bir çoğunluğu da bu sebepten kaynaklanır.³⁸

Ahlaki değerler, insanların eylemlerini iyi ve kötü diye tanımladıkları ölçütlerdir. Örneğin, “Yalan söylemek kötü bir davranıştır.” önermesinde insana ait bir eylem değerlendirilmiştir. Böylece insana ait eylemlerin bu şekilde değerlendirilmesi, ahlaki değerleri meydana getirmiştir.³⁹

Etik değerler, etik ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan Kuçuradi'nin de ifade ettiği gibi etik değerler; ‘etik kişi değerleri’ ve ‘etik ilişki değerleri’ olmak üzere sınıflandırılabilir. Etik kişi değerleri, etik ilişkilerde değer korumaya yönelik olarak kişilerin değerini idrak ettiği ve bu bilinç düzeyiyle davranışlar sergilediğinde ortaya çıkar. O halde etik kişi değerleri, kişi olanakları ve özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Etik ilişki değerleri ise bireyin diğer bireylerle ilişkisinden meydana gelmektedir.⁴⁰ Etik değerlerin bireyi toplumun diğer üyelerinden ayıran bir özelliği de bireyin diğer bireylere karşı davranış ve tutumlarında ortaya çıkmaktadır. O, hukuk gibi yasal sorumluluklar yüklemese de toplumsal huzurun sağlanması adına değerlerin devamlılığını sağlamaktadır.

³⁶ Kızıler-Canikli, *Değerler Eğitimi*, 15-17.

³⁷ Kızıler-Canikli, *Değerler Eğitimi*, 33.

³⁸ Kızıler-Canikli, *Değerler Eğitimi*, 10.

³⁹ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 177.

⁴⁰ İoanna Kuçuradi, *Etik* (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2018), 183-185.

Etik kavramı ise var olan ahlak anlayışlarına yeni birisini eklemek olarak anlaşılmalıdır. Etik var olan ahlakları incelemektedir. Diğer bir ifade ile etik, ahlakın felsefesidir. Etiğin amacı, yeni bir ahlak öğretisi geliştirmek de değildir. Etik, pratik aklın gerçekleştirdiği eylemleri yani ahlakı, teorik düzeyde inceleyen bir saha olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹

Etik kelimesi daha önce de belirttiğimiz gibi ethos kökünden türetildiği için ethos'un ikinci bir anlamı olan karakter manasını da taşımaktadır. Ahlak, bireyin karakterini inşa eden yapı taşlarından biridir. Bu bağlamda ahlak söz konusu olduğunda bireyin alıcı olduğu ifade edilebilir. Çünkü birey, bir toplumda dünyaya gözünü açmaktadır. Dolayısıyla gözünü açtığı toplumun ahlakını benimseyecektir. Ancak etik söz konusu olduğunda birey, ahlaki değerleri akli bir düzeyde eleştirmektedir. Bu haliyle birey sorgulayıcıdır ve hatta onları temellendirmeye çalışmaktadır. Nitekim etikte bireyin etkin ve kurucu olduğu söylenebilir.⁴² Buradan da anlaşılmalıdır ki birey içselleştirmiş olduğu ahlakın ve değerlerin gerçekten neler olduğunu düşünmeye başladığında, ahlak filozofunun yaptığı şeyi yapmış olacaktır. Yani, kendi eylemleri ya da diğer bireylerin eylemlerini gerçekleştirme amacını ve gösterilen gerekçeleri düşünmeye başladığında, etiğin sahasına adımını atmış olacaktır.

Tarih içerisinde birçok insan topluluğu birçok ahlak türü geliştirdiği için bu ahlakları inceleyen bir alan ortaya çıkmıştır. Felsefenin bir dalı olan etik, ahlakı konu edinmekte ve ahlak üzerine düşünmektedir. Günlük dilde ve hatta felsefede de etik ve ahlak birbirlerinin yerine kullanılabilen ve aynı anlamları karşılamaktadırlar. Ancak ahlak, bir insan topluluğunun kendisine göre yaşadığı bir fenomen iken etik, bu fenomen üzerine düşünen bir disiplindir. Bu sebepten ötürü Nicolai Hartmann "Ahlaklar çokluğuna karşın etik tektir." demiştir.⁴³

Birbirleri ile ilişkili olan değer ve ahlak kavramları etiğin araştırma konularıdır. İnsan, eylemlerini değerler ve ahlaki tutumlara göre gerçekleştirir. Etik de bunların düşünsel temellerini irdelediği için önem arz eder. Etik, insanın hareket ve eylemlerini özel bir problem alanı olarak gören, insanın hareketlerinin sebeplerini, kaynaklarını bir

⁴¹ Özlem, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 27.

⁴² Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 18.

⁴³ Özlem, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 26-27.

varlık sahası olarak inceleyen ve değerlendiren bir alandır.⁴⁴ O, insan davranışlarının doğru-yanlış ya da iyi-kötü olup olmadığıyla ilgili bir soruşturma alanı olup bu davranışların temellerini sorgulayan bir disiplindir. Bu sorgulama ile de insana ait olan ahlaki değerler daha iyi anlaşılıp temellendirilir.⁴⁵

Her toplumsal yapıda ya da her dönemde var olagelen ahlaki kurallar, aslında insanın toplumsal bir yapıya dâhil olabilmesi için toplumdaki çatışmaların önüne geçmenin bir yoludur. Bu nedenle her toplumun veya ahlaki görüşün de kendince öne sürdüğü değerleri (ilkeleri) vardır. Bu değerler, toplum içerisinde bireylerce uygulanıyorsa ahlak, fakat bir otoritenin uygulanmasını istediği kurallar ise hukuk adını almaktadır. Ahlaki ilkeler her ne kadar çağdan çağa değişim gösterse de belli bir kurallar sistemi olmaksızın ahlaki ilkelerin de yaşayamayacağı görülmektedir. İşte etik buradan doğmuştur. Çünkü ahlaki ilkeler üzerine gerçekleştirilen bir etkinlik olarak etik, ahlaki değerlerin mahiyetinin ne olduğunun açığa kavuşturulmasında oldukça mühim bir görevi üstlenmektedir.⁴⁶ Anlaşıyor ki etik, her toplumda ve çağda geçerliliğini yitirmeyecek bir ahlakın imkânı üzerine araştırmalar yapan düşünsel bir etkinliktir.

Sonuç olarak değerleri insanın sahip olduğu potansiyelini gerçekleştirdiği şeyler, etik değerleri ise insanî ilişkilerle gerçekleştirilen davranışların amacına uygunluğu olarak nitelendirilir. Başka bir deyişle etiğin düşünsel bir etkinlik alanı olarak değerler, yaşantı durumundaki kişilerin birer imkânıdır.⁴⁷ Demek oluyor ki birer kişi özelliği ve imkânı olarak düşündüğümüz etik değerler, bir imkân durumunu temsil eder. Bu imkânın mümkün olma durumuna geçmesiyle etik değerler insan için gerçeklik kazanır.

1.2. Devlet

Siyaset felsefesinin önemli bir kavramı olan devlet, daimî olarak düşüncenin konusu olmuş ve onun kaynağı, niteliği, görevleri tartışılmıştır. Hobbes'un felsefi

⁴⁴ Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş* (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958), 276.

⁴⁵ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 180.

⁴⁶ M. Münir Dedeoğlu, *Aklın Özgürlük Seriveni* (Ankara: Alter Yayıncılık, 2017), 192.

⁴⁷ Kuçuradi, *Etik*, 183-186.

sisteminde de önemli bir yer edinen devlet, insan için bir zorunluluktur. Ancak bu konuya geçmeden evvel devletin tanımına ve felsefe tarihinde nasıl temellendirildiğine değinilecektir.

Öncelikli olarak sorulması gereken “Devlet nedir?” sorusu olmalıdır. Bu soruya cevap olarak “Devlet bir kavramdır” denilebilir. Yani onun varlığının zihinlerimizde olduğunu ifade edebiliriz. Zira o, insandan bağımsız bir şekilde doğada bulunmamaktadır. Somut bir gerçekliği yoktur. Bazı sosyal bilimciler “Devleti şimdiye kadar gören olmamıştır.” diyerek onun kavramsallığına işaret etmektedirler.⁴⁸

Günümüzde devlet kavramı, kurumsallaşmış ve zorlayıcı bir güce sahip siyasi otorite olarak tanımlanır.⁴⁹ Devlet sözcüğü köken olarak ayakta duruş anlamına gelen Latince ‘state’ kelimesinden türetilmiştir.⁵⁰

Devletin insan ihtiyaçlarından doğduğu ifade edilebilir. İnsan, pek çok ihtiyacı olan bir canlı olduğu için bu ihtiyaçlarını kendi karşılayamaz ve bu ihtiyaçların giderilmesi için başka insanlara da ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaçlar, insanları bir araya getirmiş ve bu nedenle topluluk halinde yaşamaya başlamışlardır. Avustralyalı psikolog Alfred Adler de (1870-1937) insanın sürekli toplum halinde yaşadığını ifade etmiştir. Zira ona göre topluluk halinde yaşamak, insanların kişisel gelişimlerinin de temellerini oluşturur. Başka bir ifadeyle insanlığın gelişimi onun toplumsallaşması ile mümkündür.⁵¹

Yukarıdaki ifadeden hareketle her ne kadar insanların ihtiyaçlarını gidermek için bir araya gelmesi iyi bir fikir ise de topluluk halinde yaşamak da birtakım sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda bir gruptaki birey sayısı altıdan fazla olduğu zaman bu grupta düzensizliğin ve kargaşanın çıktığı görülmüştür.⁵² Bu bağlamda Neşet Toku’nun da belirttiği gibi insanlar üzerinde siyasi bir otoriteye yer verilmediği sürece insanlar ve onların bir araya gelerek oluşturduğu

⁴⁸ Ömer Özkaya, “Devlet Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 0/16 (Aralık 2020): 317-352, <https://doi.org/10.18771/mdergi.848419>.

⁴⁹ Coşkun Can Aktan, *Ahlaki Yeniden Yapılanma ve Toplam Ahlak Doğru: 3 Siyasal Ahlak* (İstanbul: Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği Yayını, 1999), 22.

⁵⁰ Cemal Bali Akal, *İktidarın Üç Yüzü* (Ankara: Dost Kitabevi, 1998), 38.

⁵¹ Alfred Adler, *İnsan Doğası*, çev. Ayçan Özüpek (Ankara: Yason Yayınları, 2016), 24.

⁵² Watson, *Fikirler Tarihi*, 71.

topluluklar arasındaki çatışma engellenemez. Çatışmaların ve huzursuzluğun önüne geçilebilmesi için öncelikli olarak yapılması gereken şey, siyasi otoritenin tesis edilmesidir.⁵³ Buradan hareketle devletin, insanların birbirleri ile birlikte güvenli bir ortamda yaşamak için oluşturulduğu söylenebilir. Nitekim insanların güvenli bir şekilde topluluk halinde yaşaması devlet ile sağlanır ve hukuk ile de bu işleyiş devam ettirilir.

İnsanlık tarih sahnesine çıktığından bu yana topluluk halinde yaşamıştır.⁵⁴ Bu toplulukların büyüklüğü değişebilir ancak toplu yaşam olmadan insan yaşamından da bahsedilemez. Filozoflar, toplumbilimciler, siyaset kuramcıları ve tarihçiler yüzyıllar boyunca toplumları anlamak, devletin nasıl meydana geldiğini açıklamak için kuramlar geliştirmişlerdir. Örneğin Antik Yunan filozoflarından olan Sofist düşünür Protagoras (480-410), devletlerin kökeni ile ilgili konuyu merak etmiş ve Hobbes'a benzer şekilde düşünceler ileri sürmüştür. Protagoras da temel olarak insanların güvensiz bir ortamda yaşadıklarını belirtmekte ve onların korku ortamını ortadan kaldırmak için bir araya gelip güvenlik için devleti oluşturduklarını düşünmektedir.⁵⁵

Platon (428-348) da toplumun kökenine dair görüşler ileri sürmüş ve toplumun kuruluşu sebebinin hiçbir insanın kendi kendine yetememesi olarak açıklamıştır. Buna göre insanlar birçok ihtiyaca sahiptirler ve bu ihtiyaçların hepsini sadece kendileri karşılayacak güce ve zamana sahip değillerdir. Bu ihtiyaçlarını gidermek için başka insanların yardımına gereksinim duyarlar.⁵⁶

Toplumun oluşma sebebi insan ihtiyaçlarını gidermek, insanın mutlu olmasını sağlamaktır. Bunun giderilmesi için ise ilk ve en önemli şart topluluk hayatını ahlak ilkelerine göre düzenlemektir. Bu düzenleme ise devletin görevidir. İnsanın ruhu nasıl üç ayrı bölümden oluşursa devlet de aynı şekilde üç kısımdan oluşmaktadır: Toplumun besin ihtiyaçlarını karşılayanlar, toplumu tehdit eden unsurlara karşı koruyanlar ve kanun koyup yönetenler.⁵⁷

⁵³ Neşet Toku, *Siyaset Felsefesine Giriş* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005), 110-11.

⁵⁴ Adler, *İnsan Doğası*, 24.

⁵⁵ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (İstanbul: Beta Dağıtım, 1986), 12.

⁵⁶ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, (Ankara: Remzi Kitabevi, 1967), 82.

⁵⁷ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 82-83.

Platon, insan ve devlet arasında benzerlikler olduğunu da belirtmiştir. O, insan ruhu ile hükümetler arasında benzerlikler kurmuştur. İnsanda beslenme sonucunda biriken yağları, devletin biriktirdiği sermayeye, insanın damarlarında dolaşan kanı da ülkede dolaşan mal ve ürünlere benzetmiştir.⁵⁸ Platon, toplumun bolluğa ulaştıktan sonra siyasi yapısının ortaya çıktığını savunmaktadır. Çünkü toplum denilen yapı, tek bir insandan daha büyük bir olgudur.⁵⁹ Devlet yönetimini ise en iyilerin, en eğitilmişlerin yürütmesi gerekmektedir. Platon, devleti yönetenlerin filozoflar olması gerektiğini vurgulamaktadır. Platon'un tercih ettiği yönetim biçimi, aristokrasi'dir. İyilerin ve erdemlilerin yönetmesini isteyen bir yasadır. Platon'a göre devlet, en nihayetinde insanları erdemli yapmak için var olmalıdır. Yurttaşlara erdemli bir yaşam kurmak, devletin en önemli görevi olmak zorundadır.⁶⁰ Çünkü devlet, insanlar ihtiyaçlarını gideremediği için ortaya çıkmıştır. İnsani ihtiyaçlarının ortaklaşa karşılanabilmesi için de onların erdemli olmaları gerekir. Bundan dolayı Platon'un ideal bir devlet yapısı ortaya koyduğunu görmekteyiz. Platon bu ideal devlet görüşünde devleti kimin yöneteceğinden, öğrencilerin hangi eğitimleri alacaklarına, hatta ideal devlette kaç kişinin yaşayacağına kadar her ayrıntıyı belirtmiştir.

Platon'un ünlü öğrencisi Aristoteles ise devleti oluşturan ilk durağın aile olduğunu belirtmiş, ailelerin bir araya gelerek köyleri oluşturduğunu ve nüfusların artması ile köylerin de büyüyüp kentleri oluşturduğunu düşünmüştür.⁶¹

Aristoteles insanın 'zoon politikon' yani sosyal bir canlı olduğunu vurgulamıştır. Sosyal bir canlı olan insan, topluluk halinde yaşamak durumundadır. Bir arada yaşayan insanlar için ise ahlak kurallarının olması gerekmektedir. Aristoteles de bu bakımdan hocası Platon gibi insanın iyi bir şekilde yaşayabilmek için iyi bir devlette bulunması gerektiğini vurgulamaktadır.⁶² Anlaşılacağı üzere Aristoteles'e göre iyi, huzurlu ve düzenli bir yaşam ancak iyi bir siyasal düzenle mümkündür.

⁵⁸ Selçuk Özdemir, *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri: Umumi Esaslar* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1961), 33.

⁵⁹ Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Mehmet Ali Cimcoz (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 54.

⁶⁰ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 83.

⁶¹ Aristoteles, *Politika*, 13-15.

⁶² Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 109.

M. Ö. 500’lü yıllarda yaşamış olan Çinli düşünür Konfüçyüs de Aristoteles gibi devletin ilk aşamasının aile olduğunu düşünenlerdendir. Ona göre küçük de olsa aile yapısında da bir yönetici vardır. Aile, devletin ve toplumun en küçük yapısıdır. Aile küçük devlet, devlet ise büyük bir ailedir.⁶³

Ortaçağ’da İslam dünyasından İbn-i Haldun (1332-1406) da *Mukkaddime* adlı ünlü yapıtında bu konuya değinmiştir. İbn-i Haldun’a göre devlet sadece güçlülerin diğerlerine galip gelmesi ile kurulmuştur. Ancak insanlar, bir taraf seçmeli ve seçtikleri tarafı desteklemelidir. Fakat bir devletin oluşması için sadece bunlar yeterli değildir. Kalplerin de kaynaşması gerekmektedir. Bu sebeple İbn Haldun’a göre güçlü olmak kalabalık olmaktan ziyade iyi geçinmekle mümkündür.⁶⁴ İbn-i Haldun, devletlerin tarihinin, devletlerarası anlaşmaların ya da anlaşmazlıkların, devletlerin nasıl kurulup nasıl büyüdüklerinin ve nasıl yok olduklarının araştırılıp incelenmesini gerekli görüyordu. Kendisi bu konudaki görüşlerini ünlü eserinde ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.

İbn-i Haldun’a göre devlet asabiye dayanmaktadır. Yakın bağlular devletin koruyucuları olup bunlar arasında en güçlü olan baskın gelerek egemenliği eline alır. Egemenliği ele aldıktan sonra onda tanrılaşma huyu belirir ve hükmetme işini kendisiyle paylaşmaya çalışanları önler. Zira Tanrı’nın tekliğine benzer olacak şekilde hükümdar da tek olmalıdır. Bundan sonraki süreçte ise hükümdar tekliğini korumaya çalışır. Devlet oluşuktan sonra insanlar rahat bir yaşama alışarak nesilden nesile tembelleşmeye başlarlar. Bu tembelleşmenin bir sonucu olarak giderler artar, gelirler giderleri karşılayamaz olur. Bu nedenle yeni vergiler konarak giderler karşılanmaya çalışılır. Tüm bu çabalara rağmen devletin gücü azalmaya başlar, dış güçlerin tehditleri ve iç karışıklıklar neticesinde de devlet yıkılmış olur.⁶⁵

Machiavelli (1469-1527) ise devletin kökenini açıklarken insan doğasından hareket etmiş, insanların temelde kötü olduklarını ve bu durumda birbirlerine haksızlık

⁶³ Wolfram Eberhard, “Eski Çin Felsefesinin Esasları”, çev. İlhan Berk, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 2, no. 2 (Ocak,1994): 268, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2152369>.

⁶⁴ İbn-i Haldun, *Devlet*, çev. Osman Arpaçukuru (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2016), 7.

⁶⁵ Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 93-95.

ve zulmetmemek için, yaşadıkları toplumda en güçlüleri başa getirmiş, devlet adı verilen siyasi yapıyı oluşturmuşlardır.⁶⁶

Çalışmamızın konusu olan Hobbes'un bu konudaki görüşleri genel olarak 3. bölümde ele alınmaya çalışılmıştır. Hobbes insanların doğa halinden kurtulmak için bir araya gelip kendi güçlerini bir egemene devrederek devleti oluşturduklarını *Leviathan*'da işlemiştir. Buna göre insanlar arası ilişkilerde huzuru ve güven ortamını tesis edebilmenin yolu, insanların güçlerini bir araya getirerek tek bir egemene devretmeleridir. Bu devir gerçekleştiğinde ise insan topluluğu, artık 'devlet'(civitas) adını alır.⁶⁷

İngiliz filozof John Locke (1632-1704)'a göre ise devletin asıl işlevi insanlara ait olan mülkiyet haklarını (mülkiyet hakkı hayat, hürriyet ve mali hakları kapsar) korumaktır. İnsanlar da bu amaç için bir araya gelmiş, devlet çatısı altında birleşmişlerdir.⁶⁸ Doğa halinde yaşayan insanların malları güvence altında değildir. Çünkü yasalar ve yargıçlar yoktur. İnsan haklarını koruyan iktidar da yoktur. Yine de bunlara rağmen insanlar başkalarının baskısı altında olmayıp özgür ve eşittir. Bu durumda tamamen kaotik bir ortamın varlığından da söz edilemez. Siyasi iktidar toplumu oluşturan bireylerin onayı ya da sosyal sözleşme ile kurulmuştur.⁶⁹

Doğal durumda bir egemen güç bulunmadığından insanlar mülkiyet ve özgürlük gibi haklarını korumak, haksızlığa uğradıklarında da suç işleyenleri cezalandırmak ya da mülkiyet haklarını hem güvence altına almak hem de geliştirmek için siyasi topluma geçmişlerdir.⁷⁰

İngiliz düşünür Herbert Spencer (1820-1903) ise devletlerin kökenini biyolojik teori ile açıklamıştır. Ona göre toplumsal yapılar yapay değildir ne insan eliyle sonradan ne de insanüstü güçler tarafından önceden oluşturulmuştur.⁷¹ Toplumsal

⁶⁶ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 421-422.

⁶⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, çev. Semih Lim (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 136.

⁶⁸ Jean Didier, *John Locke*, çev. Atakan Altınörs, (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2009), 64.

⁶⁹ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*, çev. Fahri Bakırcı (Ankara: Ebabel Yayınları, 2012), 9-113.

⁷⁰ Recai Galip Okandan, *Umumi Amme Hukuku Devletin Doğuşu Pozitif ve Teorik Gelişmesi Unsurları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1976), 82.

⁷¹ Hilmi Ziya Ülken, *İçtimai Doktrinler Tarihi* (İstanbul: Yenidevir Basımevi, 1941), 204.

yapılar kendiliğinden doğal olarak gelişmişlerdir. Canlı varlıklar nasıl ki zaman içinde büyüyüp gelişebiliyorsa toplumsal yapılar da aynı şekilde zaman içerisinde büyüyüp gelişmişlerdir. Nitekim Spencer, toplumsal yapıyı canlı bir organizma gibi görmektedir. Zamanla büyüyen bu yapılar gittikçe karmaşıklaşır ve ilk hallerinden ayrılırlar, bu karmaşıklık uzmanlaşmayı gerektirir. Gerek organizmalar gerekse toplumsal yapılar çevreleri ile adaptasyon sürecine girer, var olmaya devam ederler.⁷²

Fransız düşünür ve sosyolog Victor- Alfred Espinas, (1844-1922) toplumsal yapıların ortaya çıkışını ele alırken bu yapıları biyolojik açıdan değerlendirmiş ve organizmayı üç kısma ayırmıştır: birey, hayvan ve toplum. Birey ve toplum birbiri içerisinde var olan ayrılmaz bir parçadır. Her birey aynı zamanda toplumu temsil etmektedir.⁷³

Alman filozof ve ekonomist Karl Marx (1818-1883) bilindiği üzere insan hareketlerinin temelini ekonomik etmenlerde görmüştür. Ona göre dünyayı ekonomik çıkarlar yönetmektedir. Marx, ‘alt yapı’ ve ‘üst yapı’ arasında ayırım yaparak toplumu inceler. Alt yapı, üst yapıyı belirlemektedir ve alt yapıda üretim araçları ve üretim ilişkileri varken üst yapıda sanat, edebiyat, felsefe ve hukuk vb. bulunmaktadır. Bu üst yapı kurumlarından biri de devlettir ve devlet üretim şekilleri tarafından belirlenir. Alt yapı üst yapıyı meydana getirir.⁷⁴

Devlet bir üst yapı kurumudur ve daha önce de belirttiğimiz gibi üst yapı, alt yapı tarafından şekillendirilir. Bu sebeple de devlet, üretim şeklinden hareketle biçimlenir. Üretim biçimi değişirse devletin biçimi de değişir.⁷⁵ Marx’a göre günümüze değin var olan bütün toplumların tarihi, bu alt yapı ve üst yapı ile şekillenen sınıflar arasındaki mücadelenin tarihi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ve bu iki sınıf, daima birbirlerine zıt güçler olarak mücadele etmişlerdir.⁷⁶

⁷² Martin Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, çev. Ümit Tatlıcan - Özlem Balkız ve Gülhan Demiriz, (Bursa: Sentez Yayıncılık, 2011), 94.

⁷³ Ülken, *İçtimai Doktrinler Tarihi*, 218.

⁷⁴ Georges Politzer, *Felsefenin Temel İlkeleri* (Ankara: Alter Yayıncılık, 2013), 208.

⁷⁵ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* (Bursa: Ekin Basım Dağıtım Yayın, 2011), 390.

⁷⁶ Karl Marx, Friedrich Engels, *Komünist Manifesto* (Ankara: Alter Yayıncılık, 2012), 21.

1.3. 17. Yüzyıl Felsefesinin Genel Özellikleri

17. yüzyıl felsefesinin genel özelliklerinin ve bu çağda hâkim olan modern bilimlerin dünyaya, hayata ve insana bakış açısını anlayabilmek için bu çağı genel olarak Ortaçağ'la karşılaştırmak yerinde olacaktır. Platon ve Aristoteles öldükten sonra bu ünlü düşünürlerin öğrencileri ve takipçileri, onların öğretilerini geliştirerek kendi sistemlerini ya da düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Ortaçağ'a gelindiğinde ise Hristiyanlıkla birlikte felsefe de bu durumdan nasibini almıştır. Buna göre bazı düşünürler Hristiyanlık ile felsefeyi uzlaştırmaya çalışmış ve eklektik bir felsefe geliştirmişlerdir. Bu dönemde genel olarak Platon ve Aristoteles'in görüşleri teolojiye temel olmuş, Ortaçağ'ın genel düşüncesini oluşturmuştur. Üniversitelerde eğitim alan ve veren düşünürler belli standart metinler üzerinde durmuşlar ve bu metinler hakkında şerhler yazmışlardır.⁷⁷

Ortaçağ'da felsefe, dinin ve teolojinin yahut kilisenin etkisinden kurtulamamış, felsefi alanda ortaya atılan düşünceler teolojiyle beraber geliştirilmiştir.⁷⁸ Ortaçağ boyunca felsefe teolojinin, akıl da imanın hizmetinde olmuştur. Bu çağın ünlü düşünürleri filozof unvanından çok teolog unvanına layıktır. Örneğin İtalyan filozof Aquinalı Thomas, (1225-1274) Hristiyan teolojisi ile Aristoteles felsefesinin sentezini yapmıştır.⁷⁹

Ortaçağ'da deney ve gözlem ile insan aklına olan güven azalmış, hakikatin kutsal metinlerde mevcut olduğu kabul edilmiştir. Hakikat aranacak, araştırılacak, elde edilecek bir şey değildir. O zaten verilmiştir. Bu çağda insan aklına olan güvenin ne kadar az olduğu şöyle bir anekdotla anlatılır: “Bir papaz meclisinde bir atın ağzında kaç diş olduğu tartışılmış ve sırf Aristoteles'in bir eserinde bir atın kaç dişi olduğu dile geldiği için incelenmemiştir.” Hâkim olan düşünceye göre Aristoteles demişse doğrudur ve saymaya gerek yoktur.⁸⁰

Rönesans dönemine gelindiğinde kilisenin etkileri azalmaya başlamış, insanlar akla ve bilime yönelmiş, düşünce dünyasından sanat dünyasına, oradan mimariye

⁷⁷ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 437.

⁷⁸ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 172-173.

⁷⁹ Ahmet Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, (Bursa: Asa Kitabevi, 2007), 11.

⁸⁰ Caner Taslaman, *Big Bang ve Tanrı*, (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2011), 14.

değin köklü değişimlerin temeli atılmıştır. Rönesans, insanların yeni bir şeyler söyleme ve yeni düşünceler üretme dönemidir. Bu sebeple modern felsefe kendini Rönesans ile birlikte göstermeye başlamıştır.⁸¹ Rönesans, ‘yeniden doğuş’ anlamına gelmektedir. Yeniden doğması gereken ise Antikçağın kültürü ve sanatıdır. Rönesans, Ortaçağ’ın insan anlayışı ile tam bir karşıtlık içinde olmuş yeni bir insan resmi çizmiştir. Rönesans ile birlikte insan günahkâr bir varlık olarak değil, son derece değerli bir varlık olarak görülmüştür.⁸² 17. yüzyılın öncesinde Rönesans’ın ortaya koyduğu düşünceler bulanık ve sallantılıdır. Her yönden yeniye ulaşmaya çalışan parça parça görüşler ve dağınık bilgiler vardır. 17. yüzyıl felsefesi ise Rönesans’ın ortaya koyduğu bu malzemeleri işlemiş, formülleştirmiş ve tam bir sistem halinde sentezlemeye çalışmıştır. Rönesans yine çok çeşitli düşüncelere sahipken, 17. yüzyıl birkaç önemli örnek oluşa sahiptir. Diğer bir değişle Rönesans tablosu daha renkli iken 17. yüzyılda bu renkliliğin çoğunun silindiğini görmekteyiz.⁸³

17. yüzyıl felsefesinin etkili isimlerinden İngiliz filozof Francis Bacon (1561-1626), Hobbes, hatta din ile teoloji arasında ince bir çizgi çekmeye çalışan Descartes, (1596-1650) teolojiden uzaklaşarak modern felsefenin kurucuları olmuşlardır. 17. yüzyıl felsefesi teolojiden bağımsız bir dünya görüşüne sahip olduğu için insan merkezli, diğer adıyla homosantriktir. Bu yüzyılda bahsedilen tüm hususlar insan aklıyla ortaya konmuştur. 17. yüzyıl felsefesi insan aklı esas alınarak temellendirilmiş, dünya görüşü artık değişmiştir. Dünyaya, tarihe ve insana yönelen bu yenedünya görüşü yepyeni sonuçlar doğurmuştur. Bu anlayışın ürünleri olarak özgür insan, yaratıcı insan ön plana çıkmıştır. Bu anlayıştan hareket eden 17. yüzyıl felsefesi geleneği yok sayarak, geçmişi de inkâr ederek düşünce dünyasında yeni bir dönem başlatmıştır.⁸⁴

17. yüzyılın büyük düşünürleri ve filozoflarına göre hakikat, dini otorite ya da kutsal metinlere dayalı olmayıp insan aklına ve tecrübelerine dayanan, keşfedilmeyi bekleyen bir şeydir. Bundan sonra filozofun bakışı doğüstüne değil yeryüzüne

⁸¹ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 9.

⁸² Jostein Gaarder, *Sofie'nin Dünyası*, çev. Sabir Yücesoy (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2015), 224-226.

⁸³ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 302.

⁸⁴ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 437- 438.

yönelmiştir.⁸⁵ 17. yüzyıl felsefesinde tüm düşünüşlerin çıkış noktası insan olduğu için bilginin kaynağı artık insan zihnidir. Bu dönemde varlık ve bilim, insanın kendi beklentilerine uygun olarak yeni baştan inşa edilmeli, değerler modern ekonomik koşullara uygun bir şekilde yaratılmalı ve siyasi gövde insanın yaptığı anlaşmaya göre ayarlanmalıdır gibi düşünceler hâkimdir. 17. yüzyıl felsefesinde yaşanan bu değişiklikler sadece teoloji, varlık, bilgi alanlarında meydana gelmemiş, etik alanında da değişiklikler gerçekleşmiştir. Hatırlanacağı üzere Ortaçağ'da etik, teolojinin taleplerine uygunlukla belirlenirdi ve onun belirlediği değerler nesnel ölçütlerdi. Bundan dolayı ahlaklı yaşam, Tanrı'nın buyurduğu ödevleri yerine getirme ve onun yasakladıklarından sakınma olarak değerlendirilmekteydi. 17. yüzyılda gelişen yeni etik anlayış ise Tanrı ya da evrensel değerlerden hareket etmek yerine insandan hareketle oluşturulmuştur. Yeni oluşturulan bu etik anlayışı insan aklından ziyade insanın doğal yanından, arzu ve hazlarından hareketle oluşturulmuştur.⁸⁶

17. yüzyıl felsefesinde, siyaset felsefesi alanındaki görüşler de insandan hareketle oluşturulmuştur. Bu çağın bilimci düşünürleri insanı merkeze almış, insan iradesine göre oluşturulan politik görüşleri savunmuşlardır. Yine toplum doğal bir yapı olmayıp, insanların bir araya gelerek oluşturmuş olduğu bir yapıdır.⁸⁷ 17. yüzyıl felsefesinin önemli kurucularından biri de Hobbes'tur. Hobbes bu çağın büyük bir düşünürü, hatta kurucularından biridir. Diğer çağdaşları gibi rasyonalist, bilimci ve yöntemcidir. Ahmet Cevizci'nin belirttiğine göre Hobbes bu dönemde iki büyük devrime tanık olmuştur; bunlardan biri entelektüel diğeri ise siyasi devrimdir. Bu dönemde yeni gelişen doğa bilimleri ve siyasi kargaşa Hobbes'un düşünce dünyasında oldukça etkili olmuş, Hobbes'un sisteminde her iki devrim de kendini açıkça belli etmiştir.⁸⁸

⁸⁵ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 439.

⁸⁶ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 12-16.

⁸⁷ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 17.

⁸⁸ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 461-462.

1.4. Thomas Hobbes'un Hayatı

Hobbes, 1588 yılında İngiltere'de Malmesbury'de dünyaya gelmiştir. Babası bir köy papazıdır.⁸⁹ Yoksul bir ailede dünyaya gelen Hobbes, ilk eğitimini de babasının kilisesinde almıştır.⁹⁰ Hastalıklı bir çocukluk geçirmiş olmasına rağmen gençliğinde sağlıklı olduğu ve ileri yaşlarına kadar tenis oynadığı aktarılmıştır. Yaşadığı yüzyılda (17. yy) ortalama yaşam süresi 30 yıl olmasına rağmen Hobbes, bir istisna olarak 91 yaşına kadar yaşamıştır.⁹¹ Aktif bir zihne sahip olan Hobbes, zengin amcasının yardımları ile Malmesbury'de özel bir eğitim aldıktan sonra Oxford'a yükseköğrenim almak için gönderilmiştir. 1602 yılında Oxford Magdalen Hall'a giren Hobbes, klasik diller ve edebiyat alanında kendini geliştirmiş, Yunan trajedi yazarı Euripides'in (M. Ö. 480- 406) bazı eserlerini Grekçe'den Latince'ye çevirmiştir.⁹²

Oxford'da beş yıl okuduktan sonra hayatına öğretmen ve yazar olarak devam etmiştir.⁹³ İngiliz bilim insanı William Cavendish'in (1592-1676) kendisi ile aynı yaşta olan oğluna ders vermeye başlamış ve öğrencisi ile birlikte beş yıl sürecek bir Fransa turuna çıkmış, Fransızca ve İtalyancasını geliştirerek Avrupa'daki bazı entelektüeller ve onların düşünceleri ile tanışmıştır. Fransa'dan dönen Hobbes, Cavendish ailesinin hizmetine girerek on beş yıl boyunca buradaki muazzam kütüphaneden yararlanmış, edebiyat ve tarih ile meşgul olmuştur. 1629 yılına gelindiğinde Yunan tarih yazarı Thukydides (y. MÖ. 472- y. MÖ. 400)'in *Peloponez Savaşları* adlı yapıtını İngilizceye çevirmiştir.⁹⁴

1629 yılında torun Cavendish'in eğitimini üstlenen Hobbes, daha sonra onunla iki yıl süren Avrupa seyahatine çıkmıştır. Üçüncü kez Paris'e gitmiş yirmi yıl kadar burada kalarak Fransız matematikçi Pierre Gassendi (1592-1655) ile tanışmıştır. Onun önderliğinde matematikle daha yakından ilgilenen Hobbes evren görüşünü de bu yönde şekillendirmiştir. Bu arada Descartes'in yakın arkadaşı olan Fransız matematikçi ve

⁸⁹ Nigel Warburton, *Felsefenin Kısa Tarihi*, çev. Güçlü Ateşoğlu (İstanbul: Alfa Yayınları, 2015), 96-97.

⁹⁰ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 55.

⁹¹ Warburton, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 92-93.

⁹² Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 55-56.

⁹³ Donald G. Tannenbaum, *Siyasi Düşünceler Tarihi ve Fikirleri*, çev. Özgüç Orhan (Ankara: BB101 Yayınları, 2018), 203.

⁹⁴ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 56.

teolog Marin Mersenne (1588-1648) ile de tanışan Hobbes, Descartes'in görüşlerini de bu yolla öğrenmiştir. Hobbes'un Descartes ile şahsi bir tanışıklığının bulunup bulunmadığı bilinmemektedir. İngiltere'ye geri döndüğünde ise Bacon ile tanışan Hobbes, onun sekreterliğini yapmıştır. Bu süreçte Bacon'dan da etkilenen Hobbes'un fikirlerinin temelinde onun etkilerinin bulunduğu söylenebilir.⁹⁵

Hobbes'un içinde yaşadığı yüzyıla gelince; bu dönemde İngiltere'de iktidar kavgaları, İrlanda ve İskoçya'da ayaklanmalar ve parlamento ile saray arasında çatışmalar yaşanmaktaydı. Fransa'da ise dini ve siyasi kavgalar, Protestanlar ile Katolikler arasında da çatışmalar gerçekleşmekteydi.⁹⁶ O, bu kaos durumuna yakından tanık olmuş, iliklerine kadar hissetmiş ve bu korkunç tablodan ürkmüştür. Hobbes'un politik görüşlerinde yaşadığı yüzyılın bu kaotik durumunun etkisi olduğu söylenebilir.

Hobbes, *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü* adlı eserinde yaşadığı yüzyılı şu şekilde ifade etmiştir:

Mekânda olduğu gibi, zamanda da yükseklik ve alçaklık dereceleri olsaydı, kesinlikle inanıyorum ki, zamanın en yüksek noktası olarak 1640 ile 1660 yılları arası gösterilirdi. Zira biri bu yükseklikten, Şeytan Dağından bakar gibi, aşağıya bakıp insanların, özellikle de İngiltere'dekilerin yaptıklarını gözlemiş olsaydı, dünyanın tahammül edebileceği her türden haksızlığı ve her türden aptallığı görme şansını yakalayabilir, bunların biri çifte günah ve diğeri de çifte aptallık olan ikiyüzlülüklerinin ve kendini beğenmişliklerinin eseri olduğuna tanıklık edebilirdi.⁹⁷

Hobbes doğduğunda İngiltere ile İspanya birbirleriyle savaş halindeydi. Bu savaş durumu sebebiyle Hobbes, korku ve kaygı içerisindeydi. Hobbes, bu durumunu "korku ve ben ikiz kardeş olarak doğduk" şeklinde ifade etmiştir.⁹⁸ Buradan hareketle Hobbes'un görüşlerinin temelini bu korku ve güvensizlik duygularının oluşturduğu söylenebilir.

Bizce Hobbes'un felsefesini, özelde de devlet görüşünü belki de en çok etkileyen olay, İngiltere İç Savaşı olmuştur. İngiliz iç savaşının etkisiyle toplum da fırkalara bölünmüş, kaotik bir toplum yapısı oluşmuş ve insanlar kendi can ve mal güvenliğinin sağlanabileceği bir izin peşinde koşmuşlardır. Hobbes *Leviathan* adlı

⁹⁵ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 338-339.

⁹⁶ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 57.

⁹⁷ Thomas Hobbes, *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü*, çev. Abdullah Yılmaz (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2020), 44.

⁹⁸ Tannenbaum, *Siyasi Düşünceler Tarihi ve Fikirleri*, 203.

eserinde insanlar için en vahim durumun iç savaş ile birlikte gelen ıstıraplar, yağmalar ve bir gücü tanımayan insanların oluşturduğu birlikler olduğunu ifade etmektedir.⁹⁹

Görülüyor ki Hobbes'un yukarıda yapmış olduğu savaş durumu hakkındaki görüşü, onun, herkesin herkesle savaş halinde olduğu doğa hali tasviriyle benzerlik arz etmektedir. O, savaş durumunu halk arasında "devlete karşı nifak tohumları ekmek"¹⁰⁰ olarak nitelendirmiştir. Hobbes'un iç savaş hakkındaki ilk kaleme aldığı eserleri ile son dönem eserlerindeki görüşlerinin değişmediği söylenebilir. Hobbes, dönemin kaotik yapısı ve iç savaşlarına dair gözlemlerinden hareketle doğa halini de "herkesin herkesle savaş durumu" olarak nitelendirmektedir.¹⁰¹

1679 yılına kadar İngiltere ve Paris arasında yaşamını idame ettiren Hobbes, İngiltere'nin bu kaotik yapısı sebebiyle çalışmalarını Paris'te gerçekleştirmiştir.¹⁰² 1679 yılında İngiltere'de vefat etmiştir.¹⁰³

Hobbes'un varlığa, insana ve insanın tesis ettiği siyasi düzene dair görüşlerine derli toplu bir şekilde *Elementa Philosophie* (Felsefenin Öğeleri) adlı eserinde rastlamaktayız. İlgili eser üç ana bölümden meydana gelmektedir. Bunlar: *De Corpore* (Cisim Üzerine), *De Homine* (İnsan Üzerine) ve *De Cive* (Yurttaş Üzerine)'dir. *Cisim Üzerine* adlı bölüm diğer düşüncelerinin temelini teşkil eden varlığa dair görüşlerini kapsamaktadır. *İnsan Üzerine* adlı bölümde insanın bedensel devinimlerini ele almıştır. *Yurttaş Üzerine* başlığı altında ise kurulu düzenden yola çıkarak toplumsal huzurun tesisini anlatmıştır.¹⁰⁴

Kuşkusuz ki Hobbes'un çalışmalara konu olması bakımından üzerinde en fazla araştırma yapılan eseri *Leviathan*'dır. *Leviathan*, *Tevrat*'ta adı geçen bir deniz canavarının adıdır. O, çenelerinin arasından kimsenin geçemediği ve mitolojik ejderhalar gibi ağızından alevler çıkaran, kalbi adeta bir taş gibi kaskatı olan ve en

⁹⁹ Hobbes, *Leviathan*, 145.

¹⁰⁰ Hobbes, *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü*, 79.

¹⁰¹ N. Bobbio - G. Daniela, *Thomas Hobbes and Natural Law Tradition* (Chicago: University of Chicago Press, 1993), 42.

¹⁰² Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 339.

¹⁰³ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 57.

¹⁰⁴ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 338-339.

keskin kılıçların bile kendisine işlemediği kudretli bir canavardır. Hobbes'un bu canavarın adını kitabına vermesi ve kitabında da devleti ele alması, devletin ne denli kudretli olması gerektiğini göstermektedir.¹⁰⁵

Hobbes'un bu ünlü yapıtı daha yayınlanır yayımlanmaz eleştirenlerin odağı olmuştur ve bazı kesimler bunun krala yandaşlık olarak hazırladığını söylemişlerdir, ancak kral yanlıları da bu eserden çok memnun kalmamışlardır. Çünkü Hobbes, kralın, Tanrı'nın vekili olmadığını, onun adına kararlar alamayacağını ve aynı şekilde tahtın da babadan oğula geçemeyeceğini söylemiştir.¹⁰⁶

Hobbes'un 1658 yılında *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü* adlı eserini kaleme almıştır. Diyaloglar halinde sunduğu eser ölümünden sonra yayınlanmıştır. Onun seksen yaşındayken kaleme aldığı bu eseri, o çağda kimi zaman olası bir yeni rejim için tavsiyeler manzumesi olarak olumlu görülmüş; kimi zamanda monarşinin tümünden değiştiricisi olarak olumsuz bir şekilde değerlendirilmiş ve bunun için yakılmıştır. Kitap, genel olarak Hobbes'un insan, dil, din ve devlet üzerine düşüncelerini içermektedir.¹⁰⁷

1.5. Hobbes'un Düşüncelerine Genel Bir Bakış; Geleniğin Reddi ve Yeni Yöntem

Thomas Hobbes, içinde yaşadığı çağın problemlerinin ancak akıl ve bilim yoluyla çözülebileceğini düşünmektedir. Bu çağda yaşanan siyasal kargaşanın Ortaçağ'da olduğu gibi teoloji ile değil doğabilimleri ile sonlanabileceğini düşünmektedir. Mevcut problemlere doğa bilimleri ile kesin çözümler arayan Hobbes, bundan böyle geleneği bir kenara bırakarak felsefenin eskiyle bağı koparmıştır. O, Antikçağ düşünürlerinin görüşlerini reddetmiştir. Ona göre eski Yunan felsefesi bir sapmadır ve tümüyle de yararsızdır.¹⁰⁸ Eski Yunan felsefesinin yararsız olduğunu ortaya koyarken bu durumu siyasi bakımdan değerlendirmiştir. Ona göre Atinalılar

¹⁰⁵ Adnan Güriz ve Gülfem Ersöz, "Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 12, no. 1 (Mart 1955): 302, https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001241.

¹⁰⁶ İlhan Akın, *Kamu Hukuku* (İstanbul: Beta Yayınları, 1993), 104.

¹⁰⁷ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 57.

¹⁰⁸ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 461-464.

kazandıkları güç ile refaha erdikleri için felsefeye zaman ayırabilmişlerdir. Platon ve Aristoteles gibi pek çok isim o dönemde boş vakitlerini düşünmeye ve düşüncelerini öğretmeye ayırmışlardır.¹⁰⁹

Hobbes sadece eski Yunan felsefesini yararsız bulmamıştır. Ona göre Ortaçağ'ın bakış açısı da çağdaşı Descartes'in tinsel ruh görüşü de hatalıdır. Hatta o, 1640 yılında *Descartes'in Metafizik Düşüncelerine İtirazlar* adlı eserinde onun Kartezyen düalizmine karşı sert bir eleştiri bile yapmıştır.¹¹⁰

Ona göre Kopernik, (1473-1543) Galileo (1564-1642) ve Kepler (1571-1630) bilimin gerçek kurucularıdır. O, bunlara dayanarak sadece doğa bilimlerini kabul etmiştir. Bu sebeple kendi felsefi görüşünü bu temelde oluşturmaya çabalamıştır.¹¹¹ Bu dönemde yeni gelişen doğa bilimleri, aynı zamanda klasik öğretilerin veya egemen olan düşüncelerin bazılarının değişmesine de sebep olmuştur.

Bu dönemin düşünürleri tarafından ortaya atılan yeni doğa anlayışına göre hareket, Galileo'nu keşfettiği yasalar doğrultusunda gerçekleşmektedir ve Aristoteles'in belirttiği gibi onun bir gayesi de yoktur.¹¹² Hatırlanacağı üzere Aristoteles'e göre varlıklar Hareket Etmeyen Hareket Ettirici'nin sükûnetini özlediği için onların doğal hali sükûnet idi. Ancak bundan böyle Galileo'yla birlikte bu durum tam tersi bir hal almış cisimlerin doğal halinin hareket olduğu ortaya konulmuştur. Hobbes'a göre cisimlerin hareketinden başka bir şey mümkün değildir.¹¹³ Hobbes'un hareket ilkesine göre evrende asıl olan harekettir ve tüm gözlemlenebilir değişiklikler de fiziksel nesnelere ve onların parçalarının hareketlerindeki değişimden meydana gelmektedir.¹¹⁴

Antikçağ ile teolojik dönemin evrene ve bilime dair düşüncelerin yanlışlanması, Hobbes'u tamamen rasyonel ve deneyci düşünmeye yönlendirmiştir.

¹⁰⁹ Hobbes, *Leviathan*, 488- 489.

¹¹⁰ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 57.

¹¹¹ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 464.

¹¹² Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 462.

¹¹³ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 66.

¹¹⁴ Gregory S. Kavka, *Hobbesian Moral and Political Theory* (New Jersey: Princeton University Press, 1986), 8.

Galileo'nun 'hareket fikri' onun düşüncelerinde temel figür olmuştur. Hobbes'un kendi felsefesini geliştirmiş olduğu iki ana temel vardır: O, hem skolastik felsefeye ve kilisenin görüşlerine karşı çıkmış hem de yeni gelişmekte olan doğa bilimlerinin en büyük savunucularından biri olmuştur.¹¹⁵ Yeni gelişmekte olan doğa bilimlerinin içeriğini inceleyen Hobbes, bundan böyle kendi düşüncelerini ve felsefi sistemini bu yeni doğa bilimleri ile temellendirmiştir. Hobbes, görüşlerini yeni doğabilimleri ile temellendirirken Galileo'nun fiziksel doğa incelemesinde kullandığı yöntemi kullanır. Bu yöntemle göre karmaşık olan bir durum parçalarına ayrılmakta, akabinde ise basit unsurların karmaşık durumu nasıl oluşturduğu gösterilmektedir. Böyle olduğunda karmaşık olan durumun nasıl kendiliğinden oluştuğu anlaşılacaktır. Hobbes'a göre bu, 17. yüzyıl boyunca egemen olan geometrinin kesin sonuçlar veren yöntemidir. O, evren, insan ve toplumdaki oluşun üç kısımlı felsefi sistemine yöntem olarak geometrinin yöntemini uygun görmüştür.¹¹⁶ Ona göre evren, insan ve toplum hakkında kesin bilgiye ancak geometrinin yöntemiyle ulaşılabilecektir. O, bilimsel bilginin matematiksel bilgi ya da geometrik bilgi olduğunu düşünmektedir. Çünkü kendi zamanında herkesin uzlaştığı alanlar bunlardır ve kesinlik bu iki alanın tekelindedir.¹¹⁷

Hobbes için felsefe, herhangi bir şeyin oluşum biçimlerinden özelliklerine veya bu özelliklerden olası oluşum biçimlerine doğru akıl yürütmektir.¹¹⁸ O, metafiziği felsefenin dışında tutmak istemiş ve doğadaki olayları neden sonuç bağlamında ele almış, bu neden ile etkilerin (etioloji) anlaşılmasıyla da insan yaşamının daha iyi olacağına kanaat getirmiştir.¹¹⁹

Hobbes, felsefenin konusunu ise doğal olan ve yapay olan diye iki kısımda ele alır. Kendiliğinden oluşan yani doğa tarafından meydana getirilen şeyler doğal iken insan iradesi ile ortaya konan şeyler yapaydırlar. Ona göre cisimler temelde bu iki yapıdan ibarettir. O, bu iki yapı ile felsefenin üç tasvirini çizer. Buna göre bunlardan ilki kâinatı oluşturan madde, ikincisi insanı var eden beden ve psikoloji, üçüncüsü ise

¹¹⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 430.

¹¹⁶ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 59.

¹¹⁷ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 465.

¹¹⁸ Hobbes, *Leviathan*, 487.

¹¹⁹ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler*, 431-432.

insanları bir araya getiren politik gövdedir. Hobbes'un amacı ise tüm bunlardan müteşekkil bir birlik çıkarmaktır.¹²⁰

1.6. Varlık Görüşü

Hobbes'un felsefesini incelediğimizde onun, varlık görüşü bakımından mekanik materyalizmi benimsediğini görmekteyiz. Şöyle ki Hobbes'a göre var olmak demek mekânda yer kaplamak manasına gelmektedir. O, var olana ilişkin şöyle demektedir: "Madde kelimesi en genel anlamda, belirli bir mekânı ya da tasavvur edilen yeri dolduran veya işgal eden şey demektir ve muhayyileye bağlı olmayıp evren dediğimiz şeyin gerçek bir parçasıdır."¹²¹

Anlaşıyor ki Hobbes'a göre madde dışında hiçbir şey yoktur ve maddesi bulunmayan hiçbir şeyin var olma imkânı da yoktur. Dolayısıyla maddenin kendinden başka bir töz de yoktur. Hobbes'a göre gayri maddi varlıklar hakkında konuşmak çelişkiye neden olacağı için varlık maddidir.¹²² Hobbes'un burada maddi olanla kastettiği şey, mekânda yer kaplamadır. Dolayısıyla varlık da ölçülebilir, algılanabilir ve en nihayetinde bilinebilir olmalıdır.

Hobbes için en temel iki varlık kategorisi: madde ve devinimdir.¹²³ Madde, insan zihninden bağımsız olarak evrenin her yerine yayılan ve yer kaplayan şeydir.¹²⁴ Ona göre madde ya da cisim değişimin gerçekleştiği yer olup değişime uğramayan şey olarak nitelendirilmektedir. Madde değişmemekte fakat sadece biçimleri değişmektedir. Başka bir ifadeyle maddelerin duyularımız üzerindeki etkisinden hareketle görünüş çeşitlilikleri yaşamaktayız. Hareket etme, durup dinlenme, sıcaklık ve soğukluk hissi gibi durumların hepsi birtakım belirtiler olup maddenin farklı şekillerdeki görünüşlerinden ibarettir.¹²⁵ Yukarıda ifade ettiğimiz gibi her ne kadar Hobbes'un felsefesinde madde ve cisim aynı şeyi ifade etse de aralarında bir nüansın

¹²⁰ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 432-465.

¹²¹ Hobbes, *Leviathan*, 292.

¹²² Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 468.

¹²³ Cevizci, *On Yedinci yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 65.

¹²⁴ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 468-469.

¹²⁵ Hobbes, *Leviathan*, 292.

bulduğunu da ifade etmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda Hobbes'a göre değişen şey cisimdir, değişmeyen ya da değişime uğrasa bile bilinmeyen maddenin kendisidir.¹²⁶ Demek oluyor ki cisim maddenin kavramsal bir karşılığıdır.

Hobbes için madde ve cisim temelde tek olan bir şeyden çıkarılan iki farklı adlandırmadan ibarettir. Bir misal üzerinden anlatacak olursak mısıra bazı yörelerde "dari" denilmektedir. Fakat bu adlandırmaya rağmen mısırın maddesi değişmemektedir. Başka bir deyişle aynı maddenin farklı adları, maddenin kendi yapısında bir farklılık meydana getirmemektedir. Bir başka isimle nitelendirilmesi, o maddeyi başka bir madde haline getirmez ve o aynı maddeyi kasteder. Nitekim "dari" deyince zihnimizde yine aynı madde canlanmaktadır. İşte bu çeşitliliğin, insan algısındaki biçimsel haline, cisim denmektedir. Hobbes'un madde ve cisim görüşü hususunda takındığı bu nominalist tavırdan hareketle görünüş ve gerçeklik arasındaki sınırlandırmayı da yok ettiğini ifade edebiliriz. Her ne kadar Hobbes algının nesnesi ile algılanan şey arasında bir farkın olduğunu ifade etse de bunların temelde yine aynı şeyler olduğunu söylemektedir. Nitekim görünüş gerçektir, gerçek ise görünüştür. Fakat madde tüm gerçekliğiyle olduğu gibi bilinmemektedir.¹²⁷

Görülüyor ki Hobbes'a göre olgusal gerçeklik, algısal gerçeklikle iç içedir. Ona göre bir diğer varlık kategorisi de devinimdir. Bu devinim daha önce de belirttiğimiz gibi maddenin kendinde değil, algılayan öznenin algısındadır.¹²⁸ Hobbes için algı, hayal gücünün ürünü olmadığı gibi değerlere ve insan yasalarına dayanan keyfi bir şey de değildir. Çünkü algı, devinim yasasına sıkı sıkıya bağlıdır.

Hobbes'ta devinim her şeyin kendisine göre belirlendiği temel yasadır. Bu yasa bilgiyi olanaklı kılmanın yanı sıra etki ettiği varlığı ya da maddeyi var eden mihenk taşıdır. Bu anlamıyla devinim daha önce de belirttiğimiz üzere Hobbes'un mekanik materyalist varlık görüşünün en mühim kavramlarından birini teşkil etmektedir. Ona göre devinim, maddenin ayrılmaz bir parçasını teşkil etmek bakımından Aristoteles'te olduğu gibi bir amaca göre değil, mekanik bir döngü ile hareketi ifade etmektedir.¹²⁹

¹²⁶ Aloysius Patrick Martinich, *Hobbes*, çev. Akın Terzi (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013), 312.

¹²⁷ Martinich, *Hobbes*, 405.

¹²⁸ Cihan Deniz Zarakolu, *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi* (İstanbul: Belge Yayınları, 2013), 79.

¹²⁹ Martinich, *Hobbes*, 219.

Hobbes'a göre devinimin durağanlığı söz konusu olmadığı gibi her hareket de nedensellik zinciri ile açıklanır. Hobbes'un felsefesine genel bir bakışla denilebilir ki madde, varlığı açıklayabilme anlamında varlıksal, onu ölçüp test etme bakımından ise bilgisel bir ögedir. Var olan her şey, maddi bir unsur olarak görüldüğünde, düşünceler gibi akılsal olan şeyler de doğal nedenlerine göre bilinebilir olmaktadır. Örneğin bir fiziksel devinim gibi bir zihinsel devinim de aynı mekanik yasaya göre hareket etmektedir. Hobbes'un bu her şeyin mekanik yasalarla veya nedenleri sonuçlarıyla açıklamaya yönelik fikri, insan eylemlerinin ve psikolojisinin de mekanik yasalara göre açıklanabilmesine temel olmaktadır. Bu bağlamda Hobbes'un bilgi görüşünde olduğu gibi siyaset görüşünde de madde, insan doğasına ilişkin açıklamaları mümkün kılmakta ve devletin yapay bir cisim olmasına da bir zemin teşkil etmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz üzere Hobbes'a göre varlığın önemli niteliklerinden biri de devinimdir. Zira devinim, her şeyin kendisine göre belirlendiği bir şey olmak bakımından varlığı var eden şeydir.¹³⁰ Başka bir ifadeyle var olan her şey devinim nedeniyle vardır. Devinim, var olan her şeye etkisi yadsınamaz bir etkidir. Bu bağlamda bir devinimin bir başka devinim üzerindeki etkisine 'neden' denilmektedir. İşte bu nedenler zinciri Hobbes'un felsefesinde yüzeysel manada devinimsel etki üzerinden inşa edilmiştir.

Hobbes, neden ve sonuç kavramlarının yerine etken ve edilgen kavramlarını kullanmıştır. Hobbes bu nedensellik teorisini, nedeni ve sonucu devinimsel etkiye bağlayarak tek bir nedene dayandırmıştır. Devinim, algısal çeşitliliklere sebebiyet verdiği için biçim olarak algılayanın meydana getirdiği bir şeydir. O halde biçim, algılayanın bir ürünü olmak bakımından sonradan oluştuğu için edilgen olmalıdır. Cismin kendisi ise etkidir. Bu çerçeveden bakacak olursak yaratım, etkenin niteliğini, yaratılma ise edilgenin niteliğini ifade etmektedir. Bu ise Hobbes'un felsefesi açısından imkânlı görünmemektedir. İmkânlı olsa bile bu durum ancak yaratılandan hareketle bir yaratana ulaşma çabası ile sınırlı kalacaktır. Aksi halde zaman algısı edilgenin etkenin etkeni olması gibi bir durumun doğması hasebiyle yok olacaktır.¹³¹

¹³⁰ Solmaz Zelyüt, *Dört Adalı: Hobbes-Locke-Berkeley- Hume*, (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2010), 16.

¹³¹ Martinich, *Hobbes*, 219.

1.7. Bilgi ve Bilim Görüşü

Hobbes'un varlığa dair görüşü materyalist bir tutumu ifade etmektedir. Materyalist varlık anlayışına uygun olarak da bilgi görüşü bakımından deneycidir. Ona göre var olan her şey maddidir. Dolayısıyla her türlü insan bilgisi, duyu-deney bilgisi olarak kazanılmaktadır.¹³²

O, en önemli eseri sayılan *Leviathan*'da ilk olarak insan bilgisinin temellerinin izini sürmüş, insan bilgisinin kaynaklarını tek tek açıklamış ve bunların birbiri ile olan ilişkilerini göstermeye çalışmıştır. O, bilginin apriori olmadığını bunun aksine insan ve onun dışındaki fiziki dünyanın etkileşimi ile meydana geldiğini düşünmüştür. Bu etkileşim sürecini ele alıp bilginin nasıl oluştuğunu açıklamaya çalışan Hobbes, ilkin algıya yönelmiştir. Zira ona göre algı, özne ile nesne arasındaki bağ olmak bakımından bilginin oluşumunda önemli bir konuma sahiptir.

Hobbes'a göre nesnelere simgesi ve görüntüsü, insanın duyu organları ve insan vücudunun diğer tüm bölümleri üzerinde izler bırakmaktadır. Bu izlerin çeşitliliği sebebiyle simgeler ve görüntüler çokluğu ile karşılaşılır. İşte bu çokluğa sebebiyet veren şey algının kendisidir.¹³³ Buradan hareketle denilebilir ki insan zihninde var olan algıların tamamı insan duyularında ve vücudunda meydana gelmektedir.

Hobbes bilgi görüşü bakımından ampiristtir ve düşüncelerin kaynağı olarak duyuları görür. Diğer bir deyişle duyum yoksa düşüncede yoktur. Düşüncelerin temelinde duyular olduğu için düşünceler fiziki temelli olmak durumundadırlar. Bu bağlamda bilinecek olan her şey de duyular aracılığıyla bilinmektedir. Duyularımıza girmeyen ve onları etkilemeyen bir şeyin varlığı ise söz konusu olamayacaktır.¹³⁴ Diğer bir deyişle insanlar doğuştan birtakım düşünceler getirmezler, onların düşünceleri ancak duyularla gelen verilerden sonra oluşmaktadır. Düşünce ve nesne bu bakımdan bir ilişki halindedir. Bu ilişki ise bir yönüyle temsil ilişkisi diğer yönüyle de nedensellik ilişkisi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁵

¹³² Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 466.

¹³³ Hobbes, *Leviathan*, 23.

¹³⁴ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 466.

¹³⁵ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 61.

Daha önce de zikrettiğimiz üzere Hobbes, düşünce ve nesne arasındaki ilişkiyi algı kavramı ile açıklamaktadır. Ona göre bilmenin bir aracı varsa o da algının kendisidir. Fakat algı nesnenin kendisi ile değil de görünümü ile ilişkili olmak bakımından nesnenin gerçekte ne olduğunun bilgisini verebilecek midir? Hobbes'a göre veremeyecektir. Çünkü nesne ve imge bambaşka şeylerdir. Algı yalnızca nesne üzerindeki izlenimlerden ibarettir.¹³⁶ Anlaşıyor ki Hobbes, düşüncenin konusu olan şeyleri bireyin birtakım fizyolojik hareketleri olarak görmekte ve algının süje ile obje arasındaki bağı oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda bilgi, öznenin kendisinde meydana gelen tesirlerden ibarettir.

Hobbes'un felsefesinde gözlemlediğimiz süje-obje ilişkisi aynı şekilde düşünce ve dilde de devam etmektedir. Ona göre düşünce, dilden önce gelmekte, dil olmadan da vardır. Ancak dil, düşünce olmadan var olamaz. Bu bağlamda dil, düşüncenin yazı ile kaydedilmesini ve konuşma ile iletilmesini sağlayan unsurdur.¹³⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere dil, düşüncenin ya da zihnin konusu olanın ifade edilmesi olarak nitelendirilebilir. Hobbes, sözcüklerin zihne konu olan şeyleri aktarılabilmesi amacıyla, zamana maruz kalmak bakımından etkisini kaybetmemesi ve hatırlatıcı olmaları için onların birer ad ile işaretlendiğini ifade etmektedir. Böylece dili nominalist (adcı) bir tavırla ele almaktadır.¹³⁸

Adlandırmalar, Hobbes'un yukarıda belirtmiş olduğumuz görüşlerinden hareketle evrensel nitelikte ve anlam belirsizliğini ortadan kaldırarak düşüncenin açıklığa kavuşmasını olanaklı kılan bir yapıda olması gerekir.¹³⁹ Hobbes'un adları evrensel bir ölçüde tabi tutması, ölçülebilirlik kaygısının ve genel yasalara kapı aralamasının bir çabası olarak görülebilir. Ancak böylesi bir adlandırmayla genel geçer bir tanıma ulaşılabilecek ve felsefe bilimsel temeller üzerinden yeniden inşa edilebilecektir.

Hobbes, tümel kavramların gerçek doğrular olmadıklarını, gerçek bilgiyi sağlayanın tek tek deneylerden gelen subjektif veriler olduğunu düşünmektedir. Diğer

¹³⁶ Hobbes, *Leviathan*, 24.

¹³⁷ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 62.

¹³⁸ Hobbes, *Leviathan*, 34.

¹³⁹ Hobbes, *Leviathan*, 37.

bir değişle ona göre tümellerin gerçekliği yoktur.¹⁴⁰ Mekanik materyalist bir filozof olan Hobbes'un temel kavramların gerçekliğini savunması, onun kurguladığı sistemle çelişmesi manasına gelmektedir. Ona göre dil, yalnızca cisim ve maddeye ait özellikler ya da niteliklerle ilgili terimlerdir. Aksi halde o birtakım anlamsız seslerden meydana gelecek ve Hobbes'un bilime kapı aralama isteği de söz konusu olmayacaktır. Bilimin meydana gelmesi için ise dili sağlam ve tutarlı bir şekilde kullanmak gerekmektedir. O halde bilim, temel olarak mantıksal ve dilsel bir etkinliktir.¹⁴¹

Hobbes'a göre düşünmek, akıl yürütmek, birtakım düşünceleri birbirleri ile toplamak ya da çıkarmakla eşdeğerdur. O, toplama işleminin sadece matematik ve geometri ile sınırlı olmadığını, düşüncelerin de aynı matematik ve geometride olduğu gibi birbirleri ile toplanıp çıkarıldığını düşünmektedir. O, düşünmenin de matematikte olduğu gibi bir takım toplama ve çıkarma işlemleri sonucu gerçekteştiğini mantıkçılar üzerinden ifade etmektedir. Ona göre mantıkçılar da bir görüş ileri sürmek için tasımla (kıyas) bir sonuca gitmektedirler.¹⁴²

Hobbes'a göre insan zihni; algılar, düşünceler ve düşüncelerin silsile halinde sürüp gitmesinden ayrı olarak bir harekete sahip değildir. Ona göre insan, konuşması ve yöntem geliştirmesi ile bütün canlılardan ayrılmaktadır. Bu bağlamda akıl, düşünme yeteneği ve düşüncelerin ifade edilmesi için ortak adların hesaplanmasıdır. İnsanlar akıl yürüttükleri zaman zihinlerinde aynı matematikte olduğu gibi kavramları toplayıp çıkarmaktadırlar.¹⁴³

Hobbes, düşüncelerin doğru bir şekilde işlem görmesi sonucunda aklın ve bilimin ortaya çıkacağını savunmaktadır. Buna göre akıl, algı ve bellek gibi doğuştan gelen bir yeti olmadığından, ancak çalışıp çabalamakla elde edilmektedir. Bunun için öncelikli olarak adların doğru kullanılması ve doğru bilimsel yöntemin benimsenmesi gerekmektedir.¹⁴⁴ Hobbes, ilk olarak olguların gözlem yolu ile bilineceğini söylemektedir. Çünkü gözlem vasıtası ile elde edilen olgulara dair görüşler

¹⁴⁰ Hobbes, *Leviathan*, 36-37.

¹⁴¹ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 63.

¹⁴² Hobbes, *Leviathan*, 42.

¹⁴³ Hobbes, *Leviathan*, 33-43.

¹⁴⁴ Hobbes, *Leviathan*, 46.

oluşturulmaktadır. Bu görüşler ise akıl ile keşfedilen şeylerdir. Bilim de neden ve sonuçların bilgisi olmakla birlikte olgulara dair geliştirilen görüşlerin doğru mantıksal sonuçları ile ilgilidir.¹⁴⁵ Bu görüşlerinden de anlaşılmaktadır ki o bilimsel bilgi ile olgu bilgisini birbirinden ayırmaktadır. Buna göre bilim deneyimle başlamakta ve nedenlerin bilgisi ile gerçekleşmektedir. Bilim, tanımların mantıksal sonuçlarından hareketle olgusal bilginin de veremediğini vermektedir.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 64.

¹⁴⁶ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*. 64.

2. HOBBS'UN SİYASET ve ETİK GÖRÜŞLERİ

2.1. Hobbes'un Siyaset Felsefesi

Kopernik'in astronomiye, Galileo'nun fiziğe, Harvey'in (1578-1657) fizyolojiye önemli katkıları olduğu gibi Siyaset ile bilim arasında kurduğu ilişki bağlamında modern siyaset felsefesinin kurucusu olarak nitelendirebileceğimiz Hobbes'un da siyaset felsefesine azımsanmayacak katkıları olmuştur.¹⁴⁷

17. yüzyılda yeni gelişmekte olan doğa bilimleri, o çağda pek çok düşünür tarafından benimsenmiştir. Doğa bilimlerinin yöntemini en çok benimseyenlerden biri de Hobbes'tur. Hatta öyle ki o, Galileo'nun hareket yasalarını incelediği gibi toplumu incelemeye çalışmış, siyaset felsefesini bir bilim insanı gibi ele almış, toplumsal barışın ve huzurun nasıl tesis edileceğini göstermeye çalışmıştır.¹⁴⁸ O, siyasetle bilimi birleştirme iddiasında bulunduğundan dolayı modern politikanın ilk temsilcisi yahut modern siyaset felsefesinin kurucusu olarak görülmüştür.¹⁴⁹

Hobbes, Antikçağ düşünürlerinin ve klasik geleneğin, toplumsal adaleti ve barışı getirmediğini öngörmektedir. Buna göre Antikçağ düşünürleri hakikat peşinde olduklarından dolayı insanları barışa yönltememişlerdir. Hobbes gibi düşünen Machiavelli de bu düşünürlerin çok yüce amaçlar peşinde oldukları için başarısız olduklarını açıklamıştır. Bu sebepten ötürü Hobbes, gelenekten kopmuştur.¹⁵⁰ Hobbes, bu filozofların kendisinden önce başarılı olamadıklarını *Leviathan*'da açıklamaya çalışmış ve ilgili filozofların ahlak teorilerinin toplumları düzene sokamadığını belirtmiştir.¹⁵¹

O, İngiltere'de hümanist bir eğitim almış, kiliseye bağlı kalmamış, aksine kilisenin öğretilerine karşı çıkmıştır. O, devletin yönetsel görevlerini çağın bilim

¹⁴⁷ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 284.

¹⁴⁸ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 461.

¹⁴⁹ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 53-54.

¹⁵⁰ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 463.

¹⁵¹ Hobbes, *Leviathan*, 273.

anlayışına uygun olarak temellendirmeye çalışmıştır.¹⁵² Hobbes, siyaset felsefesinde, iki görüşü benimser gibidir. Bir yönüyle muhafazakâr eğilimlidir, monarkın iktidarının sınırsız olması gerektiğini düşünür, diğer yönüyle ilerici bir bakışla Ortaçağ'a, feodaliteye ve kiliseye karşıdır. Bunların ötesinde o, liberalizmin de kuruculuğunu üstlenmektedir. Bu anlamda Hobbes modern politikanın ya da modern siyaset felsefesinin ilk filozoflarından biri olarak kabul edilmektedir.¹⁵³

Hobbes'un siyaset felsefesi, temelde bir teoriden hareket ederek oluşturulmuştur. Ona göre başlangıçta devletin ve toplumun henüz oluşmadığı hayali bir dünya bulunmaktadır. Bu hayali dünyada egemenlik doğadadır. Bireyler arası sosyal ilişki neredeyse yok gibidir. Böylesine bir doğa hali yaşayan insanlara dair psikolojik tespitler yapan Hobbes, sistemini daha anlaşılır temellere oturtmaya çalışmaktadır. O, devletin kuruluş amacını anlamak için insanın doğa halinde nasıl bir yapıya sahip olduğunu açıklamaktadır. Bütünü anlamak için parçayı anlamak gerektiğini vurgulayan Hobbes, *Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri (De Cive)* adlı eserinde bu durumu otomatik bir saat benzetmesi ile ifade etmektedir. Buna göre otomatik bir saat ya da karmaşık aletleri anlamak için nasıl ki onu parçalarına ayırmak gerekirse, aynı şekilde devletin haklarının ve yurttaşların görevlerinin de incelenmesi için insan doğasının bilinmesi gerekmektedir. Devletin kurulabilmesi için insanda hangi özelliklerin uygun olduğu hangilerinin de uygun olmadığı tespit edilmelidir.¹⁵⁴ Görülüyor ki Hobbes'a göre, tarihsel bir bakışla, sosyal ilişkileri ve devleti anlamının yolu doğa halinin bilinmesi ile mümkün olabilir.

2.1.1. Doğa Hali ve Yasalardan Yoksun İnsan

Hobbes, toplumlarının ilk defa nasıl bir araya geldiğini, nasıl bir ortamda yaşadığını, insanın bu ortamda nasıl bir yapıya dönüştüğünü açıklayabilmek için tarih

¹⁵² Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 338.

¹⁵³ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 463.

¹⁵⁴ Thomas Hobbes, *Elementa Philosophica DE CIVE Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, çev. Deniz Zarakolu (İstanbul: Belge Yayınları, 2007), 11.

öncesi bir doğal hal tasavvur etmiştir.¹⁵⁵ Ona göre doğa durumunda herkes yaratılış itibariyle eşittir. O, bu durumu şöyle aktarmaktadır:

DOĞA, insanları, bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından öyle eşit yaratmıştır ki, bazen bir başkasına göre bedence çok daha güçlü veya daha çabuk düşünebilen birisi bulunsa bile, (...) bedensel güç bakımından, en zayıf olan kişi ya gizli bir düzenle ya da kendisi ile aynı tehlike altında olan başkalarıyla birleşerek, en güçlü kişiyi öldürmeye yetecek kadar güçlüdür.¹⁵⁶

Görülüyor ki doğa durumunda fiziksel açıdan insanlar eşittirler. Fakat bu eşitlik durumu bir avantaj olarak görülmemelidir. Bu eşitlikten dolayı insanlar bir şeye aynı anda sahip olma istemi ve kibrine düşmektedir. Bunun bir neticesi olarak da sınırsız isteklerini tatmin etme imkânı, bireyleri, diğerlerine karşı bir üstünlük elde etmeye ya da savaşıma itmektir.¹⁵⁷ Eşitlik durumu insan için öz çıkarını koruma ve diğer insanlar üzerinde üstünlük elde edebilme isteği ile rekabet ortamına sebebiyet vermektedir. Başka bir deyişle Hobbes'a göre doğa halinde insanlar, daima güvenlikleri, şan-şöhretleri ve kazanımları uğruna mücadele etmektedirler.

Toplumların bir araya gelmesini onların menfaatlerinin gözetilmesine bağlayan Hobbes, aynı zamanda devletin oluşumunu açıklarken onu meydana getiren insanların da incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Fakat insanlar içinde yaşadıkları toplumların özelliklerini taşıdığı için, bireyin incelenmesi onun yaşadığı toplumun dışında gerçekleşmelidir.¹⁵⁸ Çünkü Hobbes'a göre insanın doğasının anlaşılması durumunda toplumların ve devletlerin nasıl oluştuğu da açıklığa kavuşacaktır. İşte Hobbes bu noktadan hareketle siyaset felsefesini oluşturmuştur.

Hobbes, toplum ve devlete dair görüşlerini insan doğasından hareketle oluşturduğu için insanın temelde nasıl bir canlı olduğunu ele almıştır. Böylece o, devletin amacının ve kuruluşunun daha anlaşılır olacağını ifade etmiştir.¹⁵⁹ İnsan, yaşamak ve neslini devam ettirmek isteyen bir canlı olduğu için doğadaki nimetlerden

¹⁵⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları-Levent Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı* (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2009),184.

¹⁵⁶ Hobbes, *Leviathan*, 99.

¹⁵⁷ Hobbes, *Leviathan*, 100-101.

¹⁵⁸ Tarık Özbilgen, *Eleştirel Hukuk Sosyolojisi Dersleri ve Presosyolojik Dönem, 1.cilt* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971), 263.

¹⁵⁹ L. Strauss - E. M. Sinclair, *The Political Philosophy of Hobbes: Its Basis and Its Genesis* (Chicago: University of Chicago Press, 1996), 22.

elinden geldiği kadar yararlanmak istemektedir. Bu da topluluk halinde yaşayan insanları birbirine düşman etmekte ve herkesi herkese karşı savaş haline sürüklemektedir.¹⁶⁰ Hobbes'un ünlü deyimini ile "insan, insanın kurdu olmaktadır."¹⁶¹

Hobbes insanın bencil yanına vurgu yaparak kaynakların kıt olduğu bir dünyada herkesin zalimleşebileceğini öngörmektedir. Bu zalimlik ile insanlar birbirilerini öldürmeye çalışacaklardır. Böyle bir dünya ise oldukça tehlike arz etmektedir. Hobbes, bu dünyayı yalnız, kötü, zalim ve kısa diye tanımlamaktadır.¹⁶² Görülüyor ki yasaların ve kanunların olmadığı bu dünyada uyku bile haram olmaktadır.

Doğa halinde insan, hayatta kalmak için maddi gereksinimlerini yerine getirmeye çalışırken bir taraftan da diğer insanlara hükmetmek, kendi iradesini onlara kabul ettirmek istemektedir. İnsanların arzu ve eğilimlerinin çelişmesi aralarında çatışmaya yol açmıştır.¹⁶³

Siyaset felsefesi alanında öne çıkan isimlerden biri olan Machiavelli, insanın zayıf bir varlık olduğunu ifade etmektedir. Hobbes'ta, Machiavelli gibi insanın genel olarak zayıf, güçsüz bir varlık olduğunu düşünmektedir. Ancak Hobbes, insanın ölüm korkusu ve kişisel kazanç uğruna bencil olabileceğini ve farkında olarak ya da olmayarak diğer insanlar üzerinde hâkimiyet kurmak gibi bir eğiliminin olacağına inanmaktadır.¹⁶⁴

Hobbes'a göre insanın kendi çıkarını düşünen doğasında kavganın üç temel sebebi vardır. Hobbes bu kavga sebeplerini şöyle açıklamaktadır:

Birincisi, rekabet; ikincisi, güvensizlik; üçüncüsü de şan ve şeref. Birincisi, insanları, kazanç için; ikincisi, güvenlik için; üçüncüsü ise şöhret için mücadele etmeye iter. Birincisi, başka insanların kişiliklerine, karılarına, çocuklarına ve hayvanlarına egemen olmak için şiddet kullanır; ikincisi, kendilerini korumak için; üçüncüsü ise, kendi kişiliklerine yönelik doğrudan doğruya veya hısımları, arkadaşları, milletleri, meslekleri veya adları dolayısıyla, bir söz, bir gülümseme, farklı bir görüş ve başka bir aşağılama işareti gibi küçümsenmelere karşı şiddet kullanır.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 344.

¹⁶¹ Hobbes, *Leviathan*, 11.

¹⁶² Hobbes, *Leviathan*, 101.

¹⁶³ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 264.

¹⁶⁴ Warburton, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 94.

¹⁶⁵ Hobbes, *Leviathan*, 101.

Anlaşıyor ki toplum ve devlet var olmadan önce insanlar arasında rekabet ve çatışmalar hüküm sürmüştür. Bunun neticesinde de daima çekişme ve savaş ortamı meydana gelmiş ve bu durum insanları şiddet kullanmaya itmiştir.

En genel şekliyle devlet öncesi durumu Hobbes şöyle açıklamaktadır:

... herkesin herkese düşman olduğu bir savaş zamanı nelere yol açıyorsa; insanların, kendi güçlerinden ve yaratıcılıklarıyla sağladıkları şeylerden başka güvenceleri olmadan yaşadıkları bir dönem de aynı şeylere yol açar. Böyle bir ortamda, çalışmaya yer yoktur; çünkü çalışmanın karşılığı belirsizdir: ve dolayısıyla toprağın işlenmesine de yer yoktur; ne denizcilik; ne deniz yoluyla ithal edilebilecek malların kullanılması; ne rahat yapılar; ne fazla güç gerektiren şeyleri kaldırmak ve taşımak için gereken şeyler; ne yeryüzü hakkında bilgi; ne zaman hesabı; ne sanat; ne yazı; ne de toplum vardır. Hepsinden kötüsü, hep şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesi vardır ve insan hayatı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürer.¹⁶⁶

Buradan da anlaşılıyor ki devlet olmadığı müddetçe herkes herkese karşı savaş içinde yaşayacaktır. Diğer bir deyişle insanlar, herkesi birden korkutan bir iradenin ve gücün yokluğunda daima savaşın içinde kalacaklardır.

Hobbes'a göre savaş, muharebeden ibaret olmayıp güvencenin olmadığı çarpışmaya yönelik eğilimdir. Buna binaen Hobbes *Leviathan*'da şöyle demektedir: "Nasıl kötü havanın doğası bir veya iki yağmur sağanağından ibaret olmayıp, birçok günlerin eğiliminden oluşuyorsa: savaşın doğası da çarpışma eyleminden ibaret olmayıp, tersine bir güvencenin bulunmadığı, çarpışmaya yönelik kesinleşmiş eğilimden oluşur."¹⁶⁷ Buna benzer bir düşünce de 19. yüzyılda ünlü Rus romancı Dostoyevski (1821-1881) tarafından oluşturulmuştur. Dostoyevski, "Tanrı olmasaydı her şey mubah olurdu" der.¹⁶⁸ Buna göre Tanrı'nın olmadığı ya da insanların haksızlıklarını yargılayacak bir yargıç olmadığı zaman her insan her istediğini yapacak ve bu yaptıkları eylemler de yanlarına kar kalacaktır. Bu bakımdan Hobbes ve Dostoyevski, herkesin üstünde bir otorite ve yargıç olmadığı zaman her insanın her istediğini yapabilme hakkına sahip olacağını düşünmektedir.

Hobbes, kendisinin insanlığı fazla kötülediğini, insan doğasına dair çok karamsar olduğunu düşünenlere, şöyle cevap vermektedir:

... yatmaya giderken kapılarını kilitler; evde olduğu zaman bile, çekmecelerini kilitler; ve bütün bunları ona verilecek zararların öcünü alacak yasaların ve silahlı kamu görevlilerinin

¹⁶⁶ Hobbes, *Leviathan*, 101.

¹⁶⁷ Hobbes, *Leviathan*, 101.

¹⁶⁸ Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci (İstanbul: Say Kitap Pazarlama, 1985). 71.

var olduğunu bildiği halde yapar; silah kuşanıp yolculuk ederken vatandaşları hakkında, kapılarını kilitlerken hemşerileri hakkında, çekmecelerini kilitlerken çocukları ve hizmetçileri hakkında ne düşünmektedir? Bu kişi hareketleriyle, insanlığı, benim sözlerle suçladığım kadar suçluyor değil midir? Fakat hiçbirimiz bunda insan doğasını suçlamıyoruz. İnsanın istek ve duyguları kendi başlarına günah değildir. Onları yasaklayan bir yasanın varlığını öğreninceye kadar bu duygulardan kaynaklanan eylemler de günah değildir. Böyle yasalar yapılmaya kadar onları bilmek mümkün değildir; onları yapacak kişi üzerinde bir anlaşma sağlanmadığı sürece de hiçbir yasa yapılmaz.¹⁶⁹

Hobbes, yaşamın en temel hak olduğunu ve bireyin bu hakkını korumak için elinden gelen her şeyi yapmasını doğal hak olarak görür. Bu yönüyle Hobbes, doğa yasasını, toplum sözleşmesini ve politik yükümlülükler gibi ödevleri, temelde bireyin kendi varlığını koruma hakkından türetmektedir.¹⁷⁰

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi amaçlarına erişme umudu bakımından eşit olan insanlar, yaşama hakkından dolayı da her şeyi yapmaya hakkı olan varlıklardır. Ancak doğa halinde iken bu iki durum savaşa sebep olmakta, sürekli çatışmalar meydana getirmektedir. İşte buradan hareket eden Hobbes, toplum sözleşmesini insan eşitliğini ve haklarını göz önüne alarak oluşturmuştur.¹⁷¹

Daha önce de belirttiğimiz gibi insan, Hobbes'a göre yaşamak ve neslini devam ettirmek isteyen bir canlıdır. Ancak böyle bir ortam da onun için oldukça güvensizdir. İnsanlar bu güvensiz ortamdan kurtulabilmek için çabalamışlardır.¹⁷² Hayatta kalabilmek adına başka insanlarla uzlaşmaya girmenin gerekli olduğunu görmüş ve bu uzlaşmayı da makul bir şekilde yapmak için kendi aralarında birbirlerine zarar vermeme taahhüdünde bulunmuşlardır.¹⁷³

Doğa halinde her birey kendi hayatını korumak ve devam ettirebilmek için elindeki gücü dilediği gibi kullanmaktadır. Bu, bireyin en doğal hakkıdır. Bu doğal haktan doğa yasasına doğru giden yolda Hobbes, “toplumsal sözleşme” kavramından yararlanmaktadır.¹⁷⁴ Hobbes'un etik görüşlerini ele aldığımız bölümde değindiğimiz

¹⁶⁹ Hobbes, *Leviathan*, 102.

¹⁷⁰ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 76.

¹⁷¹ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 75.

¹⁷² Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 344.

¹⁷³ Arslan, *Felsefe Tarihi*, 264.

¹⁷⁴ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 76.

doğa yasaları bundan böyle doğa halinden düzenli toplumlara geçmenin yasaları olacaktır.

2.1.2. Doğa Yasasından Toplum Sözleşmesine

Hobbes'un siyaset felsefesinin kilit taşlarından birini "toplumsal sözleşme" kavramı teşkil etmektedir. Zira siyasi bir otoritenin lüzumuna dair ilk görüşler "toplumsal sözleşme" teorisinde kendini göstermektedir.

Hobbes için "insan insanın kurdudur". Ancak insan rasyonel de bir varlıktır (homo rationalis). Ona göre insan aklı en nihayetinde bireyleri barışa ve kendi aralarında anlaşmaya itecektir.¹⁷⁵ O toplumsal sözleşmeyi şu şekilde açıklamaktadır:

... kendi kişiliklerini taşıyacak tek bir kişi veya bir heyet tayin etmeleri ve, herkesin, bu kişi veya heyetin, ortak barış ve güvenlikle ilgili işlerde yapacağı ve yaptıracağı şeylerin amili olmayı kabul etmesi ve kendi iradesini o kişi veya heyetin iradesine ve muhakemesine de onun mahkemesine tabi kılmasıdır.¹⁷⁶

Anlaşıyor ki sözleşme yapmaksızın insanın canını ve malını koruyabilmesi mümkün değildir. Başka bir ifadeyle toplumsal bir sözleşme olmaksızın insanlar için birbirleri ile uyum halinde, huzurlu ve güvenli bir toplum profili çizilememektedir.

Hobbes insanlar arasında güvenliğin ve huzurun sağlanabilmesi adına doğa yasasında geçen sözleşmelere kılıcın gücünün verilmesini öngörmüştür. Bu hususa binaen onun *Leviathan*'daki ifadeleri oldukça dikkat çekicidir.

Bu güvenlik doğal hukukla sağlanamaz. Çünkü adalet, hakkaniyet, tevazu, merhamet ve özet olarak, bize ne yapılmasını istiyorsak başkalarına da onu yapmak gibi doğa yasaları, bunlara uyulmasını sağlayacak bir gücün korkusu olmaksızın, bizi taraf tutmaya, kibre, öç almaya ve benzer şeylere sürükleyen doğal duygularımıza aykırıdır. Kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmez.¹⁷⁷

Görülüyor ki gücün olmadığı yerde ahitler sözden ibaret kalacak ve insan güvenliğini sağlayamayacaklardır. İnsan güvenliği için yeterince büyük bir iktidar yoksa insanlar diğer insanlardan korunmak için kendi kurnazlıklarına ve güçlerine sığınacaklardır.¹⁷⁸ Fakat gücün ya da iktidarın olduğu yerde dünya nimetlerinden

¹⁷⁵ Ağaoğulları ve Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, 205.

¹⁷⁶ Hobbes, *Leviathan*, 136.

¹⁷⁷ Hobbes, *Leviathan*, 133.

¹⁷⁸ Hobbes, *Leviathan*, 133.

faydalanmak isteyen bu insanlar, kuvvet araçlarını birbirlerine karşı kullanmama sözü vereceklerdir. Kendi aralarında sözleşen bu insanlar kuvvet araçlarını herkesin itaat edeceği bir kişiye devredeceklerdir.¹⁷⁹

Hobbes'a göre insanların ihtiyaç duyduğu güvenli hal, birkaç kişi ve ailenin birleşmesi ile sağlanamayacaktır. Çünkü bu durumda da gücünü artıran grup diğer gruplar üzerinde egemenlik kurmak isteyecektir. Egemen güç tarafından yönetilmeyen gruplar ve gücü en iyi şekilde nasıl kullanacakları konusunda görüş ayrılıklarına düşen yöneticiler bu birliği sağlayamayacaktır. Hobbes, güvenli ortamın sağlanabilmesi için bir egemenin bulunması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁸⁰

İnsanların bir araya gelerek oluşturdukları sözleşme sonucunda ise devlet oluşmuştur. Bu sözleşmeye uymayanlar, insanların başa getirdikleri kişi ve kurumlar tarafından sözleşme hükümlerine zorla uydurulacaktır.¹⁸¹ Hobbes bu sayede insanların ahit yaparak aynı kişilikte birleştiklerini ve devleti oluşturduklarını ifade etmektedir.¹⁸²

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Hobbes, bu sözleşme ile insanın doğa durumundan çıktığını ve daha güvenli olan sivil toplum haline geçtiğini belirtmektedir. Böylece hem güvenli hem de rahat, mutlu ve huzurlu bir yaşam hakkı kazanılmaktadır.¹⁸³ Demek oluyor ki doğa durumundan sivil topluma geçişi insan için zorunlu olarak gören Hobbes, burada güçlü bir yöneticiye ihtiyaç duymaktadır. Bu yönetici her ne kadar insanların kendi aralarında seçmiş oldukları bir yönetici olsa da o bir kere seçildikten sonra toplumsal barışın ve insanın can güvenliğinin sağlanması açısından gücünün sınırsız olması gerektiği belirtilmektedir.

Doğa halinden sıyrılan insanlar sahip oldukları hak ve güçleri egemene devretmiş, bu hak ve güç ile kendilerini egemenin yönetmesini istemişlerdir. Toplumsal sözleşme egemeninin gücünü sınırlayan bir sözleşme olmadığı için egemenin gücü sınırsız ve mutlak olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle egemen bir

¹⁷⁹ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 344.

¹⁸⁰ Hobbes, *Leviathan*, 134.

¹⁸¹ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 264.

¹⁸² Hobbes, *Leviathan*, 136.

¹⁸³ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 80.

kez atandıktan sonra mutlak bir güce sahiptir.¹⁸⁴ Hobbes'a göre sözleşmeyle kurulan medeni durumun en önemli özelliği, insanların birbirlerine aykırı görüşler yerine tek bir ortak irade de birleşmeleridir.¹⁸⁵ Zira Hobbes'un egemen dediği gücün olmadığı hayat, yeniden cehenneme dönecektir. O halde egemen güçlendirilmeli ve ona yoldan çıkanlar ile normlara uymayanlara cezalandırma gücü verilmelidir.¹⁸⁶

Hobbes bir toplumda egemenin varlığının zorunlu olduğunu düşünmektedir. Bu egemen uyulması gereken kuralları belirlerken ve kanunları koyarken insanların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmalıdır.¹⁸⁷ Hobbes'a göre egemenin görevi, insanların güvenliğini sağlamak, rahat ve huzurlu bir şekilde yaşayabilecekleri bir dünya oluşturmaktır. Dolayısı ile bu yenedünya, iyi ve haktan yana olma özelliğini taşımaktadır.

Hobbes, sivil topluma geçişte toplumu oluşturan her bir bireyin barışı tesis etmek için birleşerek kişiliklerini tek bir kişi ya da heyette topladıkları ve yönetme yetkisini devrettikleri gücü "egemen" olarak nitelendirmektedir.¹⁸⁸

2.1.3. Egemenin ve Uyrukların Hakları

Hobbes'a göre egemenlik; ya toplumun onaylamadığı bir kişinin onlara zorla boyun eğdirmesiyle ya da bir kişi yahut heyete, insanların gönüllü olarak kendilerini koruma hakkı vermeleri yoluyla elde edilir.¹⁸⁹

Daha önce de belirtildiği gibi insanların aradığı güvenlik bir aile ya da birkaç kişi ile de sağlanamaz. Küçük gruplarda güç odaklarının doğması da saldırganlığı teşvik eder. Bundan dolayı yönetimde birden çok karar verici ile de siyasi birlik

¹⁸⁴ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 265.

¹⁸⁵ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 344.

¹⁸⁶ Warburton, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 95.

¹⁸⁷ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 263.

¹⁸⁸ Hobbes, *Leviathan*, 136-137.

¹⁸⁹ Hobbes, *Leviathan*, 136-137.

sağlanamaz. Çünkü birden çok karar verici farklı düşüncelere sahip olduğu için birbirlerine yardım etmekten çok engel olurlar.¹⁹⁰

Hobbes, egemenin birkaç kişi olması durumunda onlar arasında görüş ayrılıkları veya çatışmalar çıkabileceğini düşünmüştür. Bu durum da egemenin gücünü böler ve sözleşmenin uygulanmasına engel teşkil eder. Ayrıca bir grubun oluşturduğu egemeni doyurmak bir tek egemeni doyurmaktan daha pahalıya mâl olur.¹⁹¹ Hobbes ünlü eseri *Leviathan*'da devletin tanımını yaparak bu hakları anlatmaktadır. O, insanların bir araya gelerek kendi kişiliklerini temsil eden bir temsilciyi oy çoğunluğu ile seçtiklerinde devletin kurulabileceğini ifade etmiştir. O, egemenin sahip olması gereken on iki hakkı şu şekilde ifade etmektedir:¹⁹²

1. Uyruklar hükümetin şeklini değiştiremez, egemenden habersiz başka bir egemene tabi olamazlar.

2. Egemen, insanların birbirleriyle yapmış oldukları bir sözleşmeden dolayı tayin edildiği için egemenin sözleşmeyi ihlal etmesi söz konusu değildir. Yine bu sebepten ötürü uyruklar da uyrukluk hakkından vazgeçemezler.

3. Egemen, bir topluluğun çoğunluğu tarafından seçildiği için egemene oy vermeyen kesim de çoğunlukla birlikte onun yapacağı eylemleri kabul etmelidir; kabul etmez ise yok edilmeye razı olmalıdır.

4. Uyruklar egemenin eylemlerini eleştiremedikleri gibi egemeni adaletsiz olmakla da suçlayamazlar. Çünkü egemenin eylemleri uyruklara yapılmış haksızlık olamaz. Aynı zamanda uyruklardan aldığı yetki ile eyleyen egemen bu yetkiye dayanarak haksızlık da edemez.

5. Uyruklar tarafından sözleşme ile seçilen egemen, eylemlerinden dolayı uyruklar tarafından cezalandırılmaz ya da öldürülemez. Her bir uyruk egemenin eylemlerinin amilidir.

6. Devletin kuruluş amacı uyrukların refahı ve korunması olduğundan bu konularda karar verme iradesi egemene aittir. Barışa ters düşen ya da barışa uygun

¹⁹⁰ Hobbes, *Leviathan*, 134.

¹⁹¹ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 265.

¹⁹² Hobbes, *Leviathan*, 137-143.

olan düşüncelerin öğretilmesi işi de egemene aittir. Hatta kitaplar yayımlanmadan önce onlardaki düşünceler bile incelenmelidir.

7. Doğa halinde iken her insan her şeye hak sahibi idi bu da savaş durumuna neden oluyordu. Bundan böyle kargaşaya son vermek için mülkiyet kuralları koyulmalıdır. Yeni koyulan kurallar, bireyler arasında çıkabilecek savaşları engellemelidir. Her bir uyruk diğer uyruklar tarafından engellenmeden yararlanabileceği şeyleri yapmalıdır.

8. Doğal hukukla ilgili ortaya çıkacak sorunlarda ve bu sorunlara bağlı olarak uygulanacak yargılamalarda yargı ve çözüm üretme hakkı da yine egemene ait olmalıdır.

9. Savaş ve barış konularında karar verme hakkı da sadece egemene aittir. Uygun gördüğü ölçüde adam toplama, savaş masrafları için bütçeden para ayırma, çalışanlara ödeme yapma gibi haklar da egemenliğin bir parçasıdır. Çünkü halkı savunmak orduların görevidir.

10. Barış ya da savaş durumunda danışmanlar, bakanlar, memurlar egemen tarafından seçilmelidir. Çünkü egemen barışı korumakla görevli olduğu için bu doğrultuda uygun göreceği kimseleri seçer.

11. “İnsanları devlete hizmet etmeye özendirmek” için ödüllendirme ve onları “devlete zarar vermekten caydırmak” için cezalandırma hakkı egemene aittir.

12. Yukarıda belirtilenlerle birlikte Hobbes şeref yasalarının olması gerektiğini vurgular ve devletin yardımlarına layık olabilmek için bir takım ölçütlerin olması gerektiğini düşünür. Böylece egemen, herkesin hangi paye ve soyluluk derecesi alacağını belirler ve şeref unvanlarını verir.

Hobbes’a göre egemenlik bölünemez ve egemenin yetkileri de devredilemez. Zira iç çatışmalar sonucu bütünlüğü bozulan devlet, sonunda yıkılmaya mahkûmdur. Hobbes, egemenin haklarını ise şöyle aktarmaktadır:

Bu haklar bölünemez. Egemenliğin esasını oluşturan ve egemen gücün hangi kişide veya heyette olduğunun anlaşılmasına yarayan işaretler işte bunlardır. Çünkü bunlar devredilemez ve bölünemez.¹⁹³

¹⁹³ Hobbes, *Leviathan*, 143.

Hobbes'a göre egemen, ödevlerini yerine getirmesi için mutlak güce sahip olmalıdır.¹⁹⁴ Egemene sınırsız haklar veren Hobbes, bir araya gelerek devleti oluşturan bireylerin de bir takım hakları olduğunu söylemektedir. Buna göre her türden ahit, uyruğun hayatının korumasını ve kendi için iyi olan bir şeyden mahrum edilmemesini temin etmelidir.¹⁹⁵ Zira uyruğun en temel hakkı, hayat hakkıdır. Hobbes bu hususta şöyle demektedir:

Fakat çok sayıda insan toplu olarak egemen güce haksızca direnmişler veya beklenen cezası ölüm olan büyük bir suç işlemişler ise, bir araya gelip birbirlerini kollamak ve savunmak özgürlüğüne sahip midirler? Kesinlikle sahiptirler: çünkü yaptıkları şey canlarını korumaktır ki suçsuzlar gibi suçlular da bunu yapabilir.¹⁹⁶

Hobbes'a göre uyruklar yasal olsa dahi kendilerine karşı saldırılarda kendi canlarını koruma özgürlüğüne sahiptirler. Uyruklar, kendilerine zarar vermeye zorlanamayacakları gibi gönüllü olmadıkça savaşmak için de zorlanamazlar. Uyrukların en rahat ettiği alan ise yasaların ve yasakların olmadığı konulardır. Egemenin müdahil olmadığı alanlarda uyruklar diledikleri gibi yaşayabilirler. Uyruklar egemene itaate borçludurlar, ancak bu zorunluluk bazı durumlarda ortadan kalkabilir. Buna göre insanlar kendilerini koruyan bir güce, bu güç yönetiminde olduğu süre boyunca itaate borçludurlar, fakat bir uyruk savaşta tutsak edildiğinde yani başka bir gücün himayesine girdiğinde itaat etme yükümlülüğünden kurtulur.¹⁹⁷

2.1.4. Hobbes'a Göre Devlet ve Yönetim Biçimleri

Hobbes, devletin kuruluşuna ve niteliklerinin neler olabileceğine dair pek çok çıkarım yapmıştır, ancak devlet yönetim biçimleri hakkındaki görüşleri bakımından yetersiz kabul edilmektedir.¹⁹⁸

Hobbes'a göre devlet bir cisimdir. Hem de insanlar tarafından yaratılmış bir cisim. O, eskiden insanların devlet halinde yaşamadıklarını, devletin daha sonradan oluşturulduğunu söylemiştir. Bu durum bir benzetme şöyle ifade edilmiştir: Tabiatta

¹⁹⁴ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 345.

¹⁹⁵ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 83.

¹⁹⁶ Hobbes, *Leviathan*, 170.

¹⁹⁷ Hobbes, *Leviathan*, 168-172.

¹⁹⁸ Ağaogulları ve Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, 226.

gerçek olan tek tek cisimlerdir ve onun dışındakiler bu münferit cisimlerin birleşmesinden meydana gelmiştir. Buna benzer şekilde tek tek gerçek olan bireyler, bir araya gelerek toplumu ve devleti meydana getirmişlerdir.¹⁹⁹

Hobbes'un felsefesinde devlet, insanın doğal halden politik hale geçişine imkân tanıyan sözleşmeye de vurgu yapılarak anlatılmıştır. Hobbes, devletin kökeninden din, dil, ırk, güç gibi kavramları çıkarmış, onların yerine toplumsal sözleşmeyi koymuştur. Bu bağlamda o, devletin doğal değil, insan tarafından kurulmuş yapay bir oluşum olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı Hobbes'un devlet görüşünün modern devlete geçiş sürecinde önemli bir yere sahip olduğunu ifade edebiliriz. Onun siyasete ve dolayısıyla devlete dair görüşlerinin daha iyi kavranabilmesi açısından değişik yönetim biçimleri üzerine görüşlerinin ele alınması gerekmektedir.

Hobbes, üç tür yönetim biçiminin olduğunu savunur. Bu yönetim biçimlerinden monarşide politik iktidar tek bir kişinin elindedir. Demokrasi, halkın egemen olduğu yönetim biçimidir. Aristokrasi ise yurttaşların sadece bir kısmının oy kullanarak bir meclisi başa getirdiği yönetimdir.²⁰⁰ O, başka hükümet adlarının da bulunduğunu ancak bunların gerçekten değişik hükümet sistemleri olmadığını ifade etmektedir.

Hobbes yukarıda belirtilen yönetim şekillerinin kötü bir şekilde icra edilmesine de bir takım adlar verildiğini belirtmektedir. Hobbes'un nominalizmi tam da bu noktada önem kazanmaktadır. Zira ona göre tüm diğer devlet yönetim şekilleri bu üç yönetim şeklinin farklı şekillerdeki adlandırılmalarından ibarettir. Bu yönetimler arasındaki ayrımlara da değinen Hobbes, bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

Monarşiyi diğer ikisi ile mukayese edecek olursak, şunları gözlemleyebiliriz; ilkin, halkın kişiliğini temsil eden veya onu temsil eden meclisin bir üyesi olan her kimse, aynı zamanda kendi kişiliğini de temsil eder. Kamu çıkarını sağlamak için siyasi kişiliğinde dikkatli olsa da; kendisinin, ailesinin, akrabalarının ve arkadaşlarının özel çıkarını sağlamakta daha az değil, daha fazla dikkatlidir; ve kamu yararı özel çıkarla çatıştığında da, özel çıkarını tercih eder genellikle: çünkü insanların tutkuları akıllarından çoğunlukla daha baskındır. Buradan, kamu ve özel çıkarın birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu yerde, kamu çıkarının en fazla geliştiği sonucu çıkar. Monarşide, özel çıkar kamu çıkarı ile özdeştir. Bir monarkın zenginliği, kudreti ve şerefi, uyruklarının zenginliği, gücü ve şöhretinden gelir sadece. Çünkü düşmanlarına karşı bir savaşı sürdüremeyecek kadar yoksul veya rezil veya, yoksulluk veya muhalefet nedeniyle, zayıf uyruklara sahip bir kral ne zengin, ne görkemli, ne de güvenli olabilir: Demokrasi veya aristokraside ise, kamunun refahı, yoksul bir

¹⁹⁹ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 343.

²⁰⁰ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 84.

kimsenin özel servetinden çok, zararlı görüşlerden, haince eylemlerden veya iç savaştan etkilenir.²⁰¹

Bir monarkın elde ettiği güç uyruklarının elde ettiği güçten gelmektedir. Zira eğer uyruklar fakir ve güçsüzse monark da güçsüz ve fakir olur. Hobbes'a göre monark, bir tavsiye almak istediğinde bunu kendi belirlediği zaman ve mekânda alabilir. Dolayısıyla düşündüğü konu hakkında, bilgili gördüğü kimselerin tavsiyelerini gizlilik içinde öğrenebilir. Ancak, egemen bir meclisten tavsiye almak istediğinde, orada bulunma hakkı olan herkes kendi menfaatleri doğrultusunda kararlar almak isteyeceğinden her görüş açıklanır. Böylece kalabalık bir mecliste gizlilik ilkesi ihlal edilir.²⁰² Bir monarkın aldığı kararlar insan doğasından kaynaklanan çelişkiler dışında başka bir çelişkiye sahip değilken, meclislerdeki farklı insanların farklı düşünceleri daha fazla çelişkiyi neden olur. Monarkın kıskançlık ve menfaatten kaynaklı bir anlaşmazlığı olamaz, çünkü kararları sadece kendisi verir. Meclislerde ise bu sebeplerden ötürü anlaşmazlıklar çıkabilir ve hatta iç savaş bile doğabilir. Hobbes monarşinin bazı sakıncalarının da bulunduğunu ifade etmektedir. Sözelimi gözde bir bireyin zengin olması için sıradan bir uyruğun tüm mal varlığına el konulabilir. Bu bir mecliste de gerçekleşebilir, ancak bir monarkın gözdesi kendi akrabaları iken bir mecliste daha fazla birey olduğu göz önüne alındığında hepsinin de kendi akrabaları olacaktır. Hobbes bunu kaçınılması imkânsız bir durum olarak görmüştür. Hobbes, sözleşme ile kurulan devlet veya yönetim biçimlerinde egemen bir gücün yönetimini savunmaktadır. Hobbes'un savunuculuğunu yaptığı monarşi, sözleşmenin yapısı ile ilişkilidir. Zira insanlar, toplumsal sözleşmeyle bir egemen tayin ettiklerinden egemenin üzerinde herhangi bir yaptırım güçleri de söz konusu değildir. Nitekim Hobbes'un sözleşme teorisi, sınırsız ve tek elden bir yetkiye sahip egemeni ve bunun bir sonucu olarak da monarşiyi zorunlu kılmaktadır.

2.2. Hobbes'un Etik Anlayışı

Hobbes, etik kuramında ortaya koyduğu ilkelerini varlığa ve bilgiye dair görüşleri üzerine kurmuştur. Öyle ki o, varlığın en temel özelliğinin hareket olduğunu belirtmiştir. Etik görüşlerinde de buradan hareket etmiştir. O halde diyebiliriz ki

²⁰¹ Hobbes, *Leviathan*, 146-147.

²⁰² Hobbes, *Leviathan*, 147-148.

Hobbes, etik kuramını ontolojik görüşlerine dayandırmıştır. Her ne kadar Hobbes, etik görüşünde ontolojik bir çıkışla temellendirme girişiminde bulunsa da onun epistemolojisinin de etiği üzerindeki etkisi yadsınamaz. Zira onun etiğinin başat kavramlarını teşkil eden arzu ve duygular, duyular ile meydana gelmektedir. Onun etik görüşünde kullandığı temel kavramlar, arzu ve duygular ile açıklanmaktadır.

Hobbes, evrenin maddi bir yapısı olduğunu düşünmektedir. İnsan da bu maddi yapının bir parçasını teşkil etmektedir. Dolayısıyla onun etik görüşleri de bu temelden hareketle şekillenmiştir. O, etiği, teolojinin ve teleolojik doğa görüşünün etkisinden çıkarıp insandan yola çıkarak oluşturmaya çalışmıştır. Ona göre ahlak felsefesi ya da etik, teolojik ve teleolojik temellerden ziyade insan psikolojisi ve biyolojisi esas alınarak oluşturulmalıdır.²⁰³ Başka bir deyişle hayatını korumak ve sürdürmek isteyen insan, doğal olarak etiği bu bağlamda yeniden oluşturmalıdır.

Hobbes, insan doğasını ele alırken 17. yüzyılın mekanik ilkelerine uygun düşen bir şekilde onu bir makineye benzetmiştir. Ona göre bilim nasıl ki ilk ilkelere hareketle tümdengelimsel yöntemi kullanıp birtakım sonuçlar çıkarıyorsa; mekanik ilkelere göre işleyen insan doğasının da ilk ilkeleri tespit edilerek değişmez yasaları ortaya çıkarılmalıdır.²⁰⁴ Diğer bir ifadeyle, insan psikolojisi ve biyolojisinin nesnel yasaları ortaya konulup buna göre bir etik anlayışı oluşturulmalıdır.²⁰⁵

Hobbes'a göre devlet, yapay bir cisimdir ya da sonradan insanlar tarafından oluşturulmuştur. Bundan dolayı o insanların devlet oluşuncaya kadar doğa halinde yaşadıklarını varsaymıştır. Doğada ise yasalar ve sınırlamalar bulunmadığından herkes her istediğini gerçekleştirmiştir. Ancak güvenlik bakımından tehdit oluşturan doğal durumda herkesin canı da malı da tehlikededir. İşte bu noktadan hareket eden Hobbes, etiğini ve devlet kavramını bu temel üzerinden açıklama çalışmıştır.

2.2.1. İnsan Doğası ve İnsanın Temel Hareketleri

Hobbes, insan doğasının duyuşal ve zihinsel süreçlere dayandığını ifade etmektedir. Fakat o, zihinsel süreçleri veya akli adeta hesaplama yetisi olarak

²⁰³ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 66-67.

²⁰⁴ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 63.

²⁰⁵ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 66-67.

gördüğünden onu mutlak bir nitelik olarak ele almamaktadır. Akıl, insanın doğa durumundan kurtulmasında mühim bir araç olduğundan o, insan doğasının bir parçası olarak kabul edilir.

O, materyalist bir tavırla insan doğası ile zihinsel süreçlerini vücutta meydana gelen bir takım hareketlere indirgeyerek açıklamıştır. Buna göre insanda iki tür devinim bulunmaktadır. İlki doğum ile başlayarak tüm bir ömür boyunca süren hayati hareketlerdir. Bunlar kan dolaşımı, kalp atış hızı, nefes alıp verme, sindirim ve boşaltım sistemlerinin hareketleri gibi hareketlerdir. Bunların gerçekleşmesinde insan düşüncesine ve iradesine ihtiyaç yoktur. Fakat ikinci tür devinim olan iradi hareket bu şekilde gerçekleşmez. Çünkü konuşmak, eli ve kolu hareket ettirmek vb. devinimler iradi olduklarından bir ön düşünceye dayanırlar. Bu tür devinimlerde insanın düşüncesine ve iradesine ihtiyaç vardır.²⁰⁶

Hobbes'a göre duygular, insandaki devinimlerin imgelemleridir. Başka bir ifadeyle insandaki iradeli hareketlerin arkasındaki betimlemelerdir. İnsanın iradeli hareketlerini ise vücutta meydana gelen hareketlerin sonucunda oluşan arzu ve istekler meydana getirir. Bu duyular yaşamsal devinimle de ilişki içerisinde olup yaşamsal devinimin dışsal etkenlerden –olumlu veya olumsuz olarak- etkilenimine göre şekillenir.²⁰⁷ Hobbes bu hususa binaen şöyle demektedir:

Daha önce söylediğim gibi, algıda gerçekten bizim içimizde olan şey, sadece, dıştaki nesnelerin eyleminin neden olduğu hareket olduğuna göre; gözde, ışık ve renk; kulakta, ses; burunda, koku, vs.: aynı nesnenin eylemi gözlerden, kulaklardan ve diğer organlardan kalbe doğru devam ettiğinde, orada oluşan gerçek etki, hareket eden nesneye yönelik arzu ve ondan kaçınma isteğinden oluşan hareket veya çabadan başka bir şey değildir. Bu hareketin görüntü veya algısına ya *hoşlanma* ya da *rahatsızlık* deriz.²⁰⁸

Demek oluyor ki duyumsamada yer alan hoşlanma ya da rahatsızlık durumu insanın dışsal etkenlerden etkilenmesinin içsel bir imgelemidir. Hoşlanma durumu, Hobbes'un felsefesinde haz kavramı ile, rahatsızlık durumu ise acı kavramı ile nitelendirilmektedir. Ona göre hazlar yaşamsal hareketlerin yardımcı ve güdüleyicisidir. O, hazları, nefsin hazları ve aklın hazları olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Nefsin hazları, var olan bir nesnenin algılanmasından doğar. Ona göre

²⁰⁶ Hobbes, *Leviathan*, 48-49.

²⁰⁷ Ağaoğulları ve Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, 185.

²⁰⁸ Hobbes, *Leviathan*, 51.

beş duyu organına hitap eden hazlar nefsin hazlarıdır. Aklın hazları ise duyumsandığında şeylerin sonucuyla ilgili beklentinin bir ürünüdür.²⁰⁹

Hobbes'a göre duygular, farklı düşüncelere göre farklı adlar almaktadırlar. O, *Leviathan*'da bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Duygular, farklı düşüncelere göre, farklı adlar alırlar. İlk, birbirlerini izlediklerinde, insanların arzu ettikleri şeye ulaşma ihtimaline dair görüşleri bakımından; ikinci olarak, sevilen veya nefret edilen şey bakımından; üçüncü olarak, bunlardan pek çoğunun birlikte düşünülmesi bakımından ve dördüncü olarak da bu birbirini izlemenin farklılığı bakımından, farklı adlar alırlar.²¹⁰

İşte bunca çeşitli adlandırmaya dayanarak tüm insanlığı kuşatan ortak bir duygulanım söz konusu olmadığı gibi insanların doğasını ifade edebilecek ortak bir tanım da mümkün değildir.

Hobbes' göre duygulanımlar, her insanda farklı olduğu gibi ortak duygulanımlar da her insanda eş düzeyde değildir. Örneğin tüm insanlarda merhamet duygusu vardır, fakat her insan aynı oranda merhametli değildir. İnsan yaşamı devam ettiği müddetçe, farklı oranlarda da olsa duygulanımları devam eder.²¹¹ Böylece duygulanımlar, insanın yaşamı boyunca kesintisiz bir şekilde devinime kaynaklık eder.

Hobbes'a göre insan her zaman elinden geldiği oranda kendi varlığını korur ve mutlu olmayı ister.²¹² İnsanın biricik görevinin kendi hayatını korumak olduğunu söyleyen Hobbes, etik görüşlerini de bu doğrultuda oluşturur.²¹³ Kendini koruma isteği ise temelde insanın bencil tarafına işaret etmektedir. Hobbes, insan doğasını bencil, asosyal, rekabetçi ve saldırgan olarak tanımlamış veya öyle görmüştür.²¹⁴

Kendi varlığını sürdürmek isteyen insan, kendi çıkarı peşinde koşar, gücü elde etmeye çalışır ve güvenli bir ortamda yaşamayı ister. Buradan da anlaşılacağı üzere insanı harekete geçiren en temel motif istemektir. Hobbes, yeme içme gibi doğuştan gelen isteklerin yanında, insandan insana değişen isteklerin de bulunduğunu belirtir. Güç, zenginlik, saygı insanlarda kendilerini farklı hissettiren isteklerdir. Böylece

²⁰⁹ Hobbes, *Leviathan*, 51-52.

²¹⁰ Hobbes, *Leviathan*, 52.

²¹¹ Zarakolu, *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 139-140

²¹² Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 69.

²¹³ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 66.

²¹⁴ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 69.

Hobbes, güç kavramına ulaşır ve her bireyin güç elde etmek istediği sonucunu çıkarır. Olması gerekeni olandan çıkarmaya çalışan Hobbes, etik egoizme ulaşmıştır. Buna göre her birey bir başkasının hak ve hürriyetine engel olmayacak şekilde kendi gücünü arttırır. Etik egoizm, bu anlamda insanı sadece kendi çıkarını gözetmesi gereken bir varlık olarak görmektedir. Yaşamdaki en yüksek iyi de bireyin kendi çıkarı için tüm arzu ve isteklerini karşılamaıdır.²¹⁵

İnsanın genel olarak bencil bir varlık olduğunu öne süren Hobbes, başkalarına karşı yapılan iyiliklerin temelinde de öz çıkarın olduğunu düşünür. İskoç filozof ve etik tarihçisi Alasdair Macintyre'nin (d. 1929) anlattığına göre Hobbes bir gün St. Paul katedralinin avlusunda yoksul bir adama sadaka verir ve onu gören Anglikan papazı, "acaba İsa emretmeseydi sadaka verir miydin" diye sorarak onun bu eylemi niçin gerçekleştirdiğini öğrenmek ister. Hobbes'ta "ona yardım ettim çünkü o sevindi, onun sevinmesi de beni mutlu etti" diyerek bu davranışının kendi çıkarına dayandığını ve insanın bencil bir varlık olduğu yönündeki düşünceleri ile çelişmediğini ima eder.²¹⁶ Hobbes'un insan doğası hakkında pesimist ve egoist bir açıklama yaptığı söylenebilir.

Hobbes'a göre insan kendi çıkarlarını gözetten bir varlık olarak diğer insanlarla daima çatışma halindedir. Hobbes, insan doğasında temelde üç çatışma nedeni bulunduğunu ifade etmektedir. Bunlar; rekabet, güvensizlik ve şan-şeref olup insanı daima mücadele halinde olmaya itmektir.²¹⁷ Bundan dolayı Hobbes'un insan doğasına yönelik görüşlerinin temelinde karamsar ve bencilce bir tasavvurun bulunduğu söylenebilir.

İnsanı çatışmaya sürükleyen bu üç gücün yanında, onda güç isteminin de bulunduğunu ifade edebiliriz. Çünkü insanın kendini koruması ve varlığını devam ettirmesi, ancak güç sayesinde mümkün olur ve bu çaba ölünceye kadar devam eder. Çünkü bu sürecin sonlanması, devinimin de sonlanması demektir ki bu da yaşamın sonlanması ile eşdeğerdir. Hobbes'a göre insanın çabası, arzu ve istekleri yaşam boyu devamlılık arz eder. Bunlar da ancak güçle sağlandıklarından insanın eylemlerinin de arka planında güç istemi bulunur. Hobbes göre en genel anlamda güç kavramı, iyi gibi

²¹⁵ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 70-71.

²¹⁶ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 65.

²¹⁷ Hobbes, *Leviathan*, 101.

görünen ve insanın arzuladıklarını edinebilmek uğruna elinde bulundurduğu şeyler olarak ifade edilir. Ona göre doğal ve araçsal olarak iki tür güç bulunur. Bunlardan doğal güç, bedensel ya da zihinsel yetilerdeki üstünlük durumudur. Bunlar yetenek ve cömertlik gibi güçlerdir. Araçsal güç ise talihe dayalı olarak elde edilen güçlerdir. Bunlar, mal-mülk sahibi olmak, ün kazanmak gibi durumlar için yol ve yöntemlerdir.²¹⁸

Hobbes'un insan doğası ve temel devinimlerine yönelik düşünceleri ana hatlarıyla incelendiğinde onun insanı saldırgan, bencil ve anti-sosyal bir varlık olarak gördüğü söylenebilir.²¹⁹ Böylesi bir varlığı anlayabilmenin yolu onu sadece kendi doğasından hareketle değil de içinde yaşadığı toplumla birlikte ele almakla mümkündür. Kanaatimizce ancak böylesi bir tavırla Hobbes'un etiği anlaşılabilir.

2.2.2. Doğa Durumunda İnsanın Doğal Hakları

Hobbes, insanların doğa durumunda beden ve akılsal yetenekler bakımından eşit olduğunu ifade etmektedir.²²⁰ Böylesi bir eşitlik ve böhürlenme duygusuyla herkes kendi düşüncesinin doğruluğunu kabul eder ve kendi aklını üstün görür.²²¹ Doğa durumundaki eşitlik hali Hobbes'un felsefesi açısından herkesin öz çıkarının peşinde koşacağı gerçeğini de yadsımamaktadır. Kişilerin benzer arzuların peşinden koşması da mümkündür. Her insan, yaşamını idame ettirmek ve güvende hissetmek amacıyla – bu durum Hobbes'ta içgüdü olarak adlandırılır- arzularını ve isteklerini tatmin etme hakkına sahiptir.²²² Herkes her şey üzerinde eşit -doğal-haklara sahiptir.

Hobbes, doğal hak kavramını “kendi doğasını, yani kendi hayatını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve kendi muhakemesi ve akli ile bu amaca ulaşmaya yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapma özgürlüğü”

²¹⁸ Hobbes, *Leviathan*, 72-73.

²¹⁹ Stanley M. Honer- Thomas C. Hunt, “Felsefe ve İnsan Doğası”, çev. Hasan Ünder, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 23, no. 2 (Ağustos 2019): 810, https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000784.

²²⁰ Hobbes, *Leviathan*, 99.

²²¹ Ağaoğulları ve Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, 194-195.

²²² Ağaoğulları ve Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, 196-197.

olarak tanımlar.²²³ Bu tanımda “doğal hak” ve “özgürlük” birbirine indirgenebilen kavramlar olarak sunulur. Her ne kadar insanın doğal hakları insanın özgürlüğü gibi görünse de bu durum oldukça tehlikelidir. Zira hakları uğruna sınırsızca hareket edebilme özgürlüğü diğer insanların güvenliklerini tehdit edebilir. Bu bağlamda Hobbes şöyle demektedir:

... iki kişi aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederse, birbirlerine düşman olurlar ve, esas olarak varlığını korumak ve bazen de sadece zevk almak olan amaçları uğruna, birbirlerini yok etmeye veya egemenlik altına almaya çalışırlar. Bu nedenledir ki, bir istilacının herhangi bir başka tek kişinin gücünden korkmadığı bir durumda; eğer ekilir, biçilir, yapı kurulur ve kendisine iyi bir yer edinilirse, başkalarının onu yalnızca emeğinin ürününden değil, canından veya özgürlüğünden de yoksun kılmak için güçlerini birleştirip gelmeleri beklenebilir. Ancak yeni istilacı da başka bir istilacının tehdidi altındadır.²²⁴

Anlaşıyor ki doğa durumundaki insan, istek, arzu ve fiziki gücüyle bir takım eylemler gerçekleştirmektedir. Ancak bu süreçteki çabası, aslında ona hiçbir şey üzerinde devamlı bir hak sağlamamıştır. Hobbes, doğa durumundaki tehdit ortamının bir sonucu olan güvensizliği, insanın kötü olmasıyla değil, doğasıyla özdeşleştirmiştir. Zira doğa halinde ahlakilik söz konusu değildir ve bu haldeki insanın davranışları da iyi veya kötü olarak nitelendirilemez. Keza Hobbes’a göre insanlar doğa halinde iken belli yasalar çerçevesinde yaşamamış, neyin iyi neyin kötü olduğunu bilememişlerdir. Onlar için temel hak yaşamda kalmaktır. Yaşamak için ise savaş bile kötü değildir. Böyle bir ortamda haksızlık da yoktur. Hobbes bu doğal hal durumunu şöyle açıklamıştır:

Doğal olarak, herkesin her şeye hakkı vardır. Temel doğa yasası. ... herkesin herkese karşı savaşı durumu olduğu için ve bu durumda, herkes kendi aklıyla hareket ettiği ve kendi hayatını düşmanlarına karşı korumak için ona yardımcı olabilecek her şeyi kullanabildiği için; böyle bir durumda, herkesin her şeye hakkı vardır; hatta bir başkasının bedenine bile.²²⁵

Hobbes, bir kişinin yaşamını idame ettirebilmek için elindeki gücü dilediğince kullanmayı onun doğal hakkı olarak görmektedir. Dış engellerin olmaması ise onun özgürlüğüdür. Çünkü bu engeller kimi zaman insanın dilediğini yapma gücünü elinden almaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi bir savaş durumunda gerçekleştirilen eylemler adaletsiz olarak nitelendirilemez. Doğa halinde ahlaka ve hukuka dair kavramlar da bulunmaz. Bu ortamda egemen güç olmadığından dolayı ne yasalar ne de

²²³ Hobbes, *Leviathan*, 103.

²²⁴ Hobbes, *Leviathan*, 100.

²²⁵ Hobbes, *Leviathan*, 104.

yasalara dayalı olan adalet vardır.²²⁶ Dolayısıyla doğa halinde ahlak ya da etik değerlerden söz edilemez. İnsanın uygarlığın nimetlerinden mahrum olduğu bu dönemde nesnel ahlaki ayrımlar da bulunmaz.²²⁷

Herkesin herkese karşı savaş durumunda olduğu bir ortamda özel mülkiyet, ben, sen ve egemenlik gibi durumlar yoktur. Bir kimse bir şeyi gücüyle elinde bulundurmakta ve elinde tutulabildiği sürece o, onun olmaktadır. İnsan, doğa tarafından bu durumun içine atılmıştır ve akıllı ile duyguları sayesinde bu durumdan çıkması mümkündür.²²⁸ Hobbes, insanı doğa halindeki durumundan dolayı suçlamaz. Ona göre doğa durumunda yasalar olmadığından insanlar neyin doğru neyin yanlış olduğunu henüz bilmemektedirler. Bu halde iken insanlar hayatta kalmaya çalışmışlar ve yaşamlarını tehlikeye atan her şeye karşı savaş açmışlardır.

2.2.3. İnsan Rasyonalitesi ve Doğa Yasaları ile Gelen Ahlak

Hobbes, doğa halindeki savaş durumundan çıkmanın, barış ile dinginliği elde etmenin ve ölüm korkusundan kurtulmanın ancak akıl vasıtasıyla bulunan doğa yasasıyla mümkün olduğunu belirtir. Buna göre doğa yasaları, ahlak yasaları olup insanın kendi varlığını korumak için oluşturduğu yasalardır. Çünkü insan kendi varlığını akıl ile de koruyabilme özelliğine sahiptir. Kendi varlığını korumayı rasyonel bir biçimde yerine getirmeye çalışan insan, doğa yasalarını akılla keşfederek medeni ve sivil bir hayatı oluşturmuştur. Bu yasalar insanın kendi varlığını korumak için akılla hayata geçirdiği yasalar olup bunlar fizik yasalarının ahlak alanındaki karşılığıdır.²²⁹

Bu yasalardan ilki her bireyin barışı koruması gerektiğini belirtir. Doğa halindeki insan canı ve malı ile tehlikededir. Savaşın hüküm sürdüğü böyle bir dünyada her birey hayatta kalmak ve kendini dış tehlikelerden koruyacak gücü elde etmek için adeta savaşçı olmuştur. O halde akılla bulunan bu yasalardan ilki savaşı engellemek, barışı korumak olmalıdır.

²²⁶ Hobbes, *Leviathan*, 103-104.

²²⁷ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 70.

²²⁸ Hobbes, *Leviathan*, 103.

²²⁹ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 71.

Bu yasalardan ikincisi bireyin kendisine, başkalarına tanıyacağı kadar özgürlükle yetinmesi gerektiğini açıklar. Burada etik egoizm sınırlandırılmıştır. Birey doğa halindeki gibi her istediğini yapamaz. Bireyin içinde yaşadığı toplumda diğer bireylerle eşit bir şekilde yaşaması gerektiği vurgulanır.

Üçüncü doğa yasası insanların yapılan ahitlere uymaları gerektiğini belirtir. Çünkü insanlar yaptıkları ahitlere uymadıklarında onlar geçersiz olur, anlamlarını yitirirler. Bu da yeniden doğa halindeki savaş durumunu tetikler. Üçüncü doğa yasası adaletin kaynağı ve başlangıcıdır. Herkesin her şeye hakkı olduğu bir ortamda adalet ve adaletsizlikten bahsetmek mümkün değildir, ancak ahit yapıldıktan sonra bu ahde uymamak artık adaletsizlik olur. Adaletin özü yapılan ahitlere uymaktır. Bu ahitlerin geçerliliği ise bunları hayata geçirecek bir güç olan devletin kurulması ile sağlanır. Mülkiyette bununla birlikte başlar.

Dördüncü doğa yasası minnettarlıktır. Bireyin bir başka bireye iyilik edip fayda sağlaması onu yaptığı bu işten pişman etmemeli, kendisine iyilik edilen kimse minnettar olmalıdır. Bu yasanın ihmal edilmesi ise nankörlüktür.

Beşinci doğa yasası, toplumsal barışın sürekli olması için herkesin birbiri ile uyumlu bir şekilde yaşaması gerektiğini belirtir. Nasıl ki bir bina inşa etmek için aynı taşlara ihtiyaç duyulursa iyi bir toplum inşa etmek için de uyumlu ve nezaketli insanlara ihtiyaç duyulur. Doğasının gereği kaba olan ve inatçılığı da ıslah edilemeyen kimseler toplumdaki atılmalıdır. Bu yasada en önemli olan şey uyumdur. Bu yasaya uyanlar geçimli kimseler iken uymayanlar ise geçimsiz ve inatçı kimselerdir.

Altıncı doğa yasası af eylemi üzerinedir. Bir kimse yaptığı yanlış bir eylemden dolayı pişman olup yanlış yaptığı kimseden af dilerse affedilmelidir. Çünkü affetmek barışın en güzel şekilde devam etmesini sağlar. Yedinci doğa yasası aslında altıncı doğa yasasının zıttı olup geleceği göz önünde tutmakla alakalıdır. Bu doğa yasası öç alınacağı vakit geçmişteki eylemin büyüklüğü ile değil gelecekte meydana getireceği faydanın büyüklüğü hesaplanarak yapılmalıdır. Islah etmenin ve yönlendirmelerin dışında ceza verilmemelidir. Bir insana nedensiz yere zarar vermek barışa aykırıdır aynı zamanda vahşettir.

Sekizinci doğa yasası temelde barışı korumak ve savaşa yol açacak tehlikeleri ortadan kaldırmak için aşağılanmanın olmaması gerektiğini ortaya koyar. Buna göre nefret veya hakir görme barış durumuna zarar verip savaş durumunu tetiklediği için

bunların jest, mimik ve sözlerle belirtilmesi yasaklanmalıdır. Bu yasayı çiğneyenler aşağılanmalıdır.

Dokuzuncu doğa yasası insanların birbirlerini eşit olarak kabul etmesini buyurur. Çünkü birbirini eşit olarak kabul etmeyen yahut kendini toplumun diğer üyelerinden üstün sayan birisi bu yasayı ihlal ederek kibirli olmuş sayılır. Yani bu yasa kibre karşıdır. Hobbes burada Aristoteles'in insanların eşit olmadıklarına yönelik görüşlerinde yanıldığını söyler.

Onuncu doğa yasası küstahlığa karşıdır. Bu yasaya göre barış yapıldığı vakit bir birey başkalarına verilmesine razı olmadığı bir hakkı kendine istememelidir. Bu önceki yasayı yok saymaktadır. Bu yasanın ihlali küstahlıktır.

On birinci yasa hakemlik ile ilgilidir. Buna göre bir kimse insanlar arasında çıkan bir tartışmaya hakem olarak çağrılmış ise yapacağı hakemlikte adil olmalı, taraf tutmamalıdır. Sorun böyle çözülmez ise savaş meydana gelir. Bu yasaya uyanlar, bölüşümde adil ya da hakkaniyetli olurlar. Yasaya uymayanlar ise adam kayırırlar. Bu da temel doğa yasasına karşı olup savaş durumuna yol açar.

On ikinci yasaya göre eğer bir şey bölünemiyor ise o ortaklaşa kullanılmalıdır. Bölünebilir bir şey ise o zaman da hakkaniyetli bir şekilde taksim edilmelidir. Eğer ne bölünebiliyor ne de ortaklaşa kullanılabiliyorsa o zaman on üçüncü doğa yasası devreye girer buna göre ilk zilyetlik²³⁰ kura ile belirlenmedir.

On dördüncü doğa yasası kuraları ele alır. Buna göre iki tür kura vardır. Biri kararlaştırılmış kura iken diğeri doğal kuradır. Kararlaştırılmış kurada rakipler üzerinde anlaşmışlardır. Doğal kura ise –ekberiyet- yahut -ilk temellük- olarak adlandırılır. Şöyle ki ortak olarak kullanılamayan ve bölünemeyen şeyler bazen ilk doğan çocuğa bazen de ilk zilyete verilmelidir. Ancak bu iki sıfat da tesadüfen kazanılmıştır.

On beşinci yasa, on birinci yasaya benzer olarak barış için aracılık eden kimselerin güvenli bir şekilde yaşamaları için oluşturulmuştur. On altıncı doğa yasası doğal olarak barış için hakemin verdiği karara razı olmaktır. On yedinci doğa yasası her insan her işi kendi çıkarı ve yararına dönecek şekilde yapacağı için hiç kimse kendi yargıcı olmamalıdır. Çünkü kişi kendi davasında adil olamaz.

²³⁰ Kişinin taşınır ya da taşınmaz bir mal üzerindeki hâkimiyeti.

On sekizinci doğa yasasına göre bir kişi doğal olarak taraf tutma eğiliminde ise yargıç olmamalıdır. Ayrıca kişi zafer kazananlarla birlikte çıkar elde edeceğini düşünüyorsa hakem olmamalıdır. Eğer böyle ise hakem rüşvet almıştır. Kimse ona uymakla sorumlu değildir.

On dokuzuncu doğa yasası tanıklarla ilgilidir. Yargıç bir kişiye güven duymuyorsa ikinci bir kişinin, ona da güvenmiyorsa üçüncü bir kişinin tanıklığına başvurmalı, bunlar da güven sağlamazsa tanıkların sayısını çoğaltmalıdır. Aksi takdirde dava sonuçsuz kalır ve doğal hukuka aykırı olarak zora başvurulur.²³¹ Toplamda 19 doğa yasası olduğunu söyleyen Hobbes, tüm bunların toplumsal barış için gerekli olduğunu bildirir ve bundan böyle iyi-kötünün ölçütlerinin ya da ahlak felsefesinin meydana geldiğini belirtir:

Bu yasaların bilimi, gerçek ve tek ahlak felsefesidir. Çünkü ahlak felsefesi, insanların konuşmalarında ve toplumlarında, neyin *iyi* neyin *kötü* olduğunun biliminden başka bir şey değildir. *İyi ve kötü*, insanların değişik huyları, adetleri ve düşüncelerinde farklı olan eğilimlerimizi ve kaçındığımız şeyleri ifade eden sıfatlardır. Farklı insanlar, sadece tat alma, koklama, işitme, dokunma ve görme duyularıyla neyin hoş neyin nahış olduğu konusundaki yargılarında değil, ortak hayatın eylemlerinde neyin akla uygun neyin akla aykırı olduğu konusunda da birbirlerinden ayrılırlar. Hatta, aynı kişi, farklı zamanlarda farklı olur; bir vakitler övdüğü, yani iyi bulduğu bir şeyi, bir başka vakit yerer, yani kötü bulur; anlaşmazlıklar, çatışmalar ve nihayet savaş işte bundan doğar. Bir insan doğa durumunda (ki bir savaş durumudur) bulunduğu sürece, iyinin veya kötünün ölçüsü kişisel zevki olduğu için, bütün insanlar barışın ve barışın yolu ve araçlarının, ki bunların *adalet minnettarlık, hakkaniyet* ve diğer doğa yasaları olduğunu daha önce gösterdim, yani *ahlaki erdemlerin* iyi, bunların karşısında yer alan *erdemsizliklerin* ise kötü olduğu üstünde anlaşacaktır. Erdem ve erdemsizliğin bilimi, ahlak felsefesidir ve bu nedenle doğa yasalarının gerçek doktrini, gerçek ahlak felsefesidir.²³²

Hobbes, rasyonel bir yapıya sahip olan doğa yasasını, insanın tutkuları ve iradesine dayandırdığı doğal haklardan türetir. Onun için iyi yaşam, güvenli yaşamdır. Yani şiddet sonucunda öldürülme korkusunun olmadığı bir yaşam iyi yaşamdır. Toprağın işlenmesi, denizcilik ve çeşitli sanatlar da iyi yaşam için gereklidir. Kısaca Hobbes iyi yaşamı, güvenli ve müreffeh bir yaşam olarak tanımlamaktadır.²³³

Hobbes doğa halindeki tehlikelerden korunmanın, ancak ahlaki kural ve yükümlülükler ile gerçekleşeceğini savunurken bu kural ve yükümlülüklerin kendi başlarına insanların arzuladığı şeyler olmadıklarını düşünür. Bu yükümlülükler esasında esarettir. Ancak doğa halindeki korku ve kaygı ortamından kurtulmanın tek

²³¹ Hobbes, *Leviathan*, 104-123.

²³² Hobbes, *Leviathan*, 124-125.

²³³ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 81.

yolu bu olduğundan insan için sınırlandırılmış bir yaşam olsa da ona güvenli ve mutlu bir hayat sürme imkânı vermektedir.²³⁴

Hobbes, evrensel bir yasa koyucu gibi bazı yasaların doğal ve önemli olduğunu düşünür. Mesela, insanlar kendilerine nasıl davranılmasını istiyorlarsa başkalarına da öyle davranmalıdırlar. O halde yasalar da herkes için geçerli olmalıdır. Herkesin yararına olmalıdır.²³⁵ Bu durum ise ortak genel güvenlik durumunun oluşmasının temeli olur ve artık genel güvenlik herkesin üzerinde birleşeceği bir durumu amaçlar. Bundan böyle birtakım ortak değerler meydana gelir. İyi, bu güveni sağlayan şeydir. Herkesin her şey üzerinde hak talep etmemesi iyidir. Böylece doğal hukuk diğer bir değişle ahlak meydana gelir.²³⁶

Hobbes'a göre yukarıda zikrettiğimiz doğal yasalar çoğu kez kavram karmaşası sebebiyle yanlış anlaşılmaktadır. Bu bağlamda yasa kavramı tavsiyeye değil bir emre karşılık gelmektedir. Fakat bu emir bir kişinin bir başka kişiye verdiği direktif değil, kişinin daha öncesinde itaat etmeyi kendi rızasıyla kabul ettiği otorite tarafından verilen emirdir. Eğer yasalar bir tavsiye olmuş olsaydı bir seçenek sunucu olacak ve kişinin kararı neticesinde ortadan kaldırılabilirdi. Hâlbuki yasalar kişilerin kararı ile ortadan kaldırılamaz.²³⁷ Yine yasa kavramı, sözleşme kavramı ile de bağdaştırılamaz. Çünkü sözleşme yapılacak şeyin vaadi iken yasada yap emri vardır.²³⁸ “Yasa” ile karıştırılan “hak” kavramına gelince bunun nedeni Hobbes'un hak kavramını doğal haklar bağlamında bir kısıtlamaya tabi tutmasıdır. O hak kavramını, eyleme veya eylememe özgürlüğü olarak; yasa kavramını ise eylemleri saptayan ve düzenleyen şey olarak ifade etmektedir.²³⁹

Hobbes'a göre doğa yasaları doğru aklın buyruklarıdır. Doğru akıl ise doğa ilkelerini tüm gerçekliği ile algılayabilen akıl olup kişilerin daha güvenilir bir hayat

²³⁴ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 73.

²³⁵ Warburton, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 95.

²³⁶ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 344-345.

²³⁷ Hobbes, *Elementa Philosophica DE CIVE Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 185-186.

²³⁸ Hobbes, *Elementa Philosophica DE CIVE Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 186-187.

²³⁹ Hobbes, *Leviathan*, 104.

yaşamalarını sağlayacak olan çok yönlü düşünmenin ölçütüdür.²⁴⁰ Hobbes'a göre doğa yasaları doğal haklarımızı koruyan kurallardır. Ahlak ise bu kuralların tümüdür. Zira bu kurallarla birlikte ahlaka ilişkin değerler nesnel bir şekilde belirlenir. Çünkü doğal durumda tanımlı halde iyi ve kötü gibi ahlaki değer ve onların kavramlar yoktur.

Hobbes, öncelikli olarak iyi ve kötü kavramlarını açıklayarak işe başlamaktadır. Buna göre insanın isteklerinin yöneldiği şey iyi; onun istemediği ve nefret ettiği şeye yönelimi kötü ve hor gördüğü şeyin nesnesi ise bayağı ve değersizdir.²⁴¹ Anlaşıyor ki iyi ve kötü kavramlarının ölçütü kişinin keyfiyetine bağlı olup, onlar görelilik arz eder.

Bedende oluşan fizyolojik etkilerden dolayı insan bir nesneye yöneldiğinde o şey iyi, kaçınılan bir şey ise kötüdür. İyi ve kötü kavramları insandan bağımsız olarak düşünülemez. Hobbes bu düşünceleri ile etik öznelciliği temsil eden bir filozoftur.²⁴² O, bu kavramların insandan bağımsız olamayacağını kendi kaleminden şöyle aktarmaktadır:

... İyi, kötü ve değersiz sözcükleri, onları kullanan kişinin bakış açısından kullanılır: mutlak ve basit olarak iyi, kötü ve değersiz olan hiçbir şey yoktur; devletin olmadığı yerde kişinin kendisinden, devlet varsa onu temsil eden kişiden veya ihtilaf içindeki insanların anlaşarak tayin ettikleri ve vereceği kararla ihtilafı çözecek olan bir hakem veya yargıçtan başka, iyinin ve kötünün ne olduğu hakkında, nesnelere kendi doğalarından alınabilecek herhangi bir genel kural da yoktur.²⁴³

Alman filozof Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900) de klasik normatif etiği eleştirmiş iyi ve kötünün nesnel olmadıklarını, bunların çıkardan bağımsız olamayacağını dile getirmiştir. Hobbes ise buna benzer düşünceler ile bir anlamda Nietzsche'yi incelemiş ve öznelci etiğini oluşturmuştur. Buradan da anlaşılmaktadır ki insandan bağımsız değerlerden bahsetmek mümkün değildir. Yani farklı koşullarda ve zamanlarda yaşayan insan, iyi ve kötüyü yeniden belirleyecektir. İyi ve kötünün ne olduğu belirsiz olup, onlar insanın durumuna göre değişkenlik gösterebilen şeylerdir. Ahlaki yargıları öznenin duygularıdır.²⁴⁴

²⁴⁰ Hobbes, *Elementa Philosophica DE CIVI Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 34.

²⁴¹ Hobbes, *Leviathan*, 50.

²⁴² Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 67.

²⁴³ Hobbes, *Leviathan*, 50.

²⁴⁴ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 27-28, 68-69.

Öznelci etik iyi, kötü gibi değer yargılarının kişiden kişiye göre değiştiğini savunduğu için her insanın da kendi menfaati oranınca bu kavramları belirlediğini savunur.²⁴⁵ Hobbes'un da öznelci bir etik görüşü sergilediğini ifade edebiliriz. O, bu hususta şöyle demektedir: “bütün eylemler ve alışkanlıklar, tek başına bayağılıklarına ya da tavsiye edilmiş olmalarına bakılarak değil, devletle bağlantılı olarak nedenlerine ve faydalarına bakılarak iyi ya da kötü olarak nitelendirilmektedir. (...) birinin kötü dediğine, öteki erdem der; o an gönlünden geçen neyse ona göre değişir ne diyeceği.”²⁴⁶ Hobbes, geliştirmiş olduğu mekanik materyalizm ile dünyayı değere ve amaca yabancı hale getirmiş olduğu söylenebilir. Öyle ki sadece dünya değil aynı zamanda beşerî dünya da değer kaybına uğramıştır.²⁴⁷

2.3. Hobbes'un Siyaset Felsefesinin Etik Görüşlerine Etkisi

Hobbes'un siyaset felsefesinin etik değerler açısından kritiği yapıldığında onun siyaset felsefesinin temelinde insanın doğal durumunun yer aldığı görülür. Ona göre doğal durumda insan için iyi ve kötü görelidir. O, “insanın yaklaştığı şey iyi, uzaklaştığı şey kötüdür” diyerek ortak bir iyi ve kötünün olmadığını ortaya koymuştur. Böylece iyi ve kötünün ölçütü kişilerin teker teker kendileri olmak durumundadır. Herkesin üzerinde uzlaştığı iyi ve kötü anlayışının olmadığı bu dünyada, değerler de görelidir. Hobbes'un etiğinde iyi-kötü kavramlarının her insan için geçerli olan bir açıklamasının yapılamaması ve bu kavramlara yüklenen anlamların değişkenliği, onları sorunlu kılmaktadır. Ortak iyi ve kötünün olmaması durumunda toplumsal yaşam da mümkün değildir. Başka bir ifadeyle böyle bir durum, insanların yeniden doğa haline dönmeye sebep olur. Bu nedendir ki Hobbes değerleri egemenin nezdinde nesnelleştirmeye çalışır.

Hobbes'un hem siyaset felsefesinin hem de etik kuramının temelini teşkil eden insan doğası, onun “birbirinin kurdu olan insan” düşüncesiyle tam anlamıyla bir uyum içerisindedir. Hobbes insan doğasının, duygularca yönlendirilen, devamlı bir surette yaşama gayesi güden ve bu uğurda bencilliği emreden bir öze sahip olduğunu belirtir.

²⁴⁵ Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, 61.

²⁴⁶ Hobbes, *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü*, 111.

²⁴⁷ Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, 67.

²⁴⁸ Bir başka ifadeyle insan, doğası gereği bencil bir varlık olup bu bencilliğinin bir neticesi olarak da eylemlerinde bencil doğasının isteklerini doyurma eğilimindedir. Hobbes'un insan doğasına dair karamsar bir perspektif sunduğunu ifade edebiliriz. Zira ona göre insan doğası, bireyin kendisi söz konusu olduğunda çıkarlarının peşinde sınır tanımaz bir kötücül ruha da bürünebilir. İşte insanın bu kötülüğe yatkın yönü dolayısıyla Hobbes işe öncelikli olarak insanın potansiyel duyguları ile başlar.

Hobbes'a göre insanın ihtiras, tamah, nefret, hırs, şehvet, arzu, haset ve kin gibi duyguları daima var olup insanda duygulanımlar ve davranışlar şeklinde kendilerini hissettirirler. Fakat bu duygular her ne kadar insan doğasının bir parçası olsalar da bir takım suçları işleme eğiliminin de sebebini teşkil ederler.²⁴⁹ İnsan doğasının bir parçasını teşkil eden bu egoist duygular, onun davranışları üzerinde de etkili olduğu söylenebilir. Ancak insan eylemlerinin etik değerler bağlamında bir kritiği yapıldığında insanın davranışlarının sadece insan doğasından hareketle açıklanamayacağı da oldukça açık bir gerçektir.

İnsanların doğaları gereği kendi menfaatlerini düşündüklerini ileri süren Hobbes, insanın aldığı güvenlik önlemlerini bu duruma örnek olarak göstermiştir. Hobbes'un insan doğasına dair bu düşünceleri her ne kadar tartışmaya açık bir konu olsa da onu destekleyen birçok argümana günümüzde de rastlamaktayız. Nitekim akıllı telefonlara koyulan şifrelerden kartlarımızın şifrelerine, evlerimizin kapılarından araçlarımızın kapılarına kadar koyduğumuz güvenli kilit yöntemleri bu duruma örnek teşkil edecek niteliktedir.

Buradan hareketle Hobbes'un insan psikolojisi karşısındaki tutumunun psikolojik egoizm olduğu rahatlıkla söylenebilir. Çünkü psikolojik egoizm, insanların doğal olarak bencil birer varlık olduğunu, her şeyden önce bireyin kendi duygu ve isteklerine yöneleceğini varsayar. Bundan dolayı Hobbes'un acıdan kaçan, istek ve arzularına yönelen insan modeli de psikolojik egoizm ile ilişkilendirilir. Fakat insan tümüyle bencil bir varlık olarak görülmemelidir. Çünkü insan sadece kendi çıkarlarının peşinden koşmamaktadır. İnsan, sevdiği söz konusu olduğunda onların mutluluğunu

²⁴⁸ Hümeýra Karagözođlu, "Homo Homini Lupus: Thomas Hobbes'un Ahlak Felsefesi Üzerine", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 30, no. 1 (2006): 215-242, <https://dergipark.org.tr/pub/maruifd/issue/17569/183992>.

²⁴⁹ Hobbes, *Leviathan*, 223.

da göz ardı etmeyen bir varlıktır. Bu hususta Hobbes, insanın doğası dolayısıyla bencil bir varlık olduğunu belirtmektedir. Fakat Arslan'a göre insan tümüyle bencil bir varlık olarak ele alınmamalıdır. Zira insan yalnızca kendi çıkarlarını düşünen bir varlık değil, aynı zamanda başkalarının çıkar ve mutluluklarını da gözetten bir varlıktır.²⁵⁰ İnsanın tüm davranışlarını kendi öz-çıkara göre düzenlediğini iddia eden Hobbes, insanın toplumsal birliği gözeterek bireysel çıkarlarını arka planda bırakmasını ve sevdikleri uğruna kendinden ödün vermesi gibi bir takım eylemlerine de açıklık getirmesi gerekmektedir. Bundan dolayı Hobbes'un tezinin genel-geçer bir iddia olamayacağı rahatlıkla ifade edilebilir.

İnsan doğa halinde tehlikeli bir varlıktır. İnsanı böylesine zalim yapan bir diğer etken de onun değerlerden yoksun olmasıdır. Birtakım ahlaki değerlere sahip olmayan birey, eylemlerinden de sorumlu olamaz. Eylemlerinden sorumlu olmayacağı için de diğer insanların temel hak ve özgürlüklerini hiçe sayarak eylemde bulunur. Doğadaki her şey herkesin olduğundan yasalardan ve kurallardan tamamen bağımsız olan böyle bir dünyada etik değerlerden de bahsedilemez. Bu nedendir ki insanların ahlaki değerlere sahip olmaları büyük bir önem arz etmektedir.

Doğa halindeki insanların temel güdeleri olan hayatta kalma itkisi, ancak güç ile yerine getirilir ve sırf bu uğurda başkalarının ölümüne bile sebep olunabilir. Hobbes'a göre insanı böyle çatışmacı bir varlık yapan ise onun doğada yasalardan ve yöneticilerden mahrum olmasıdır. İnsanlar hayatta kalmak için böylesi bir doğaya, doğal olarak sahiptirler. Hobbes'un ulaştığı doğal hak kavramı da bunu gerekli görür. Hakkın belirlenebilmesi için mülkiyeti düzenleyen kuralların olması gerekmektedir. Ancak doğa halinde mülkiyet söz konusu değildir. İnsanlar doğal hakları doğrultusunda her şeyi yaparlar. Etik egoizm olarak da adlandırılan bu durumda her şeyin mubah olduğu söylenebilir. Hobbes'un, bireysel öz çıkara indirgeyerek açıkladığı etik egoizm, onun düşünce sistemi içerisinde tutarlı gibi görünse de insanın toplumda kuracağı ilişkileri ciddi anlamda zedeleyeceğini söyleyebiliriz.

Hobbes doğa halindeki insanın en büyük problemlerinden birinin insanlar arasındaki çatışma hali olduğunu düşünür. O, bu çatışmanın nedenlerinden hareketle doğal adalet kavramına ulaşır. Bu süreci Hobbes şu şekilde ifade etmektedir:

²⁵⁰ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 208.

Devlet yönetimi altında yaşamayan insanlara, yekdiğeri bakımından ne yapmaları ve nelerden kaçınmaları gerektiğini bildiren yasa... doğal adaletin tek mahkemesi vardır ve orada insan değil Tanrı hüküm sürer; Tanrı karşısında bütün insanlığı yükümlülük altına sokan Tanrı yasaları, doğayı yaratan o olduğu için, *doğal* ve aynı Tanrı karşısında, kralların kralı o olduğu için, *yasa*'dırlar.²⁵¹

Hobbes, doğa hali görüşünden hemen sonra doğa yasasına ulaşmış ve bireylerin akılla ulaşmış olduğu bu yasalarla kendi hayatlarını koruyabileceğini belirtmiştir. Ancak bu ortamın da güvenli olmayabileceğini düşünen Hobbes, toplum sözleşmesiyle insanların ellerindeki gücü devretmelerini ve bir yönetici tayin etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Artık bu yeni devlette insanlar ellerindeki gücü devretmişlerdir. Doğa durumundaki gibi korku ve kaygı durumu da söz konusu değildir. Dolayısıyla savaş çıkarabileceği düşünülen birtakım eylemler de yasaklanmıştır. Barışın korunması ve sürdürülmesi için ise alternatif önlemler alınmıştır.²⁵² İnsan için neyin iyi neyin kötü olduğunun bilinmesini sağlayacak ölçütler ve kurallar devlet tarafından belirlenir. Fakat iyi ve kötü kavramları hakkında böylesi bir yaklaşım bir takım problemleri de beraberinde getirdiği söylenebilir. Çünkü Hobbes'un görüşüne göre kendinde iyi ve kötü yoktur ve onlar egemenin onlara verdiği adlardan ibarettir.²⁵³ Yani iyi ve kötü kavramları, gerçekliği yansıtmamaktadırlar. Başka bir ifadeyle bir şeyi sırf egemen iyi veya kötü diye adlandırdığı için o şey iyi veya kötü olmaktadır.

Hobbes'un toplum sözleşmesi, temelde insanın doğa halindeki bencil ve öz çıkarları peşinde koşmaktan geri durmayan insan prototipine dayanmaktadır. Fakat böylesi bir yaklaşım, Hobbes'un felsefesinde gözlemlediğimiz büyük bir problem alanıdır. Çünkü bencil insanın yaptığı sözleşmede de bencil tavırların olması kaçınılmaz görünmektedir. Her ne kadar sözleşme bencil insan doğasının yarattığı kaosu engellemek gayesi ile oluşturulsa da onu oluşturan da yine bencil insanın kendisidir. Ayrıca tarih öncesi çağlara gitme olanağı olmadığından toplum sözleşmesinin yapıldığını teyit edebilecek argümanlar da bulunmamaktadır.

Hobbes'un etik görüşünün önemli bir bölümünü teşkil eden bir diğer konu ise mutluluktur. Her ne kadar o, mutluluk üzerine tam bir tanım yapmamış olsa da onun felsefesinde -özelde etik görüşünde- mutluluk, insanın arzularının nesnesine uygun

²⁵¹ Hobbes, *Leviathan*, 263.

²⁵² Hobbes, *Elementa Philosophica DE CIVE Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 92.

²⁵³ Zarakolu, *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 191.

olarak sonuçlanması olarak ifade edilmektedir. Fakat bu her seferinde bir başka sonuçlanmaya kendini bırakmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Hobbes'a göre mutluluk, ne doyuma ulaşmış bir dinginlik durumunu ne de Antikçağ düşünürlerinin belirttiği gibi nihai bir amacı ifade eder. Aksine mutluluk, evrendeki bu daimî devinim gibi süregiden, sadece ölümle son bulan bir istemenin ilintisidir.²⁵⁴

Hobbes, insan için güvenli ve daimî bir mutluluğun, çatışmaları ortadan kaldıracabilecek olan toplum sözleşmesi ile gerçekleşebileceğini öngörmektedir.²⁵⁵ Zira ancak böylesi bir anlaşma ile bireylerin çıkarları koruma altına alınır. Çıkarları tehdit edilmeyen ve arzuları yerine gelen her insan için ise mutluluk olanaklı hale gelir. Başka bir deyişle mutluluk, insanın kendi yaşamını idame ettirmesi ve isteklerinin nesnesine uygun olarak yerine getirebilmesi ile mümkün olur.

Hobbes'un etik görüşlerindeki en temel problemlerden biri de özgürlük ve determinizm sorunsalıdır. Hobbes, insanları hür varlıklar olarak görmez. Çünkü Hobbes'a göre doğada her olay bir başka olayın nedenini teşkil etmekte ve bu durum doğada nedenler silsilesi halinde devam etmektedir. Dolayısıyla Hobbes nedenselliğin belirlenimi altında özgür iradenin imkânına da set çekmiştir.²⁵⁶ Aslında özgürlüğün bir sorun teşkil etmesinin ardında, evrendeki devinimin onları kuşatan bir nedenler zinciri ile açıklanması yatmaktadır. Bu bağlamda her şey, determinizm ile açıklanmak durumundadır ki bu durumda özgürlükten bahsedilemez.

Hobbes'a göre özgürlük, engellenmenin olmamasıdır. O, "engelleme" kavramı ile bir devinimin önündeki dışsal engelleri kasteder. Dışsal nedene dayanan bir engel söz konusu olmadığında, bu özgürlükten yoksunluk değil, devinim yeteneğinden yoksunluktur.²⁵⁷ Özgürlük insanın dışsal etkenler tarafından engellenmemesi durumudur ve bu da Hobbes'un özgürlüğü determinizmden ayrı ele almadığını gösterir. Nitekim ona göre iradenin yapısı da determinist bir şekilde belirlenir. Hobbes'un özgürlüğe dair görüşleri sadece teoriden ibaret de değildir. O, özgürlüğü,

²⁵⁴ Hobbes, *Leviathan*, 81.

²⁵⁵ Hobbes, *Elementa Philosophica DE CIVI Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 173.

²⁵⁶ Martinich, *Hobbes*, 143.

²⁵⁷ Hobbes, *Leviathan*, 162-163.

devlet ya da egemenin varoluşundan sonra, insana sonuçlarına katlanmak koşuluyla eyleme özgürlüğü tanımış, pratik hayata da dâhil etmiştir.²⁵⁸

Özgürlük Hobbes'a göre engelleme olmaması anlamına gelmektedir. Nitekim onun bu engelleme olmaması durumu olarak nitelendirdiği özgürlük kavramı, özgür insan ve özgür iradeye ilişkin tanımlarını da içermektedir. Hobbes özgür insanı, elde ettiği güç ve akli ile eylemek istediği şeyde hiçbir engellemeye maruz kalmayan kişi olarak tanımlamaktadır. Özgür iradeyi ise isteğin engellenmemesi değil kişinin kendisinin engellenmemesi durumu olarak nitelendirmektedir. Buna göre özgür irade eyleyken hiçbir engele maruz kalmayan iradedir.²⁵⁹ Anlaşıyor ki Hobbes'un vurguladığı şey, iradenin kendisinin değil, eylemi gerçekleştirip gerçekleştirilmeme hususundaki seçimin özgürlüğüdür. Başka bir deyişle insan için özgürlük seçimde bulunacağı şeyler hakkında engellemeye maruz kalmamasıdır.

Bireysel isteklere dayalı olan olayların bu zincirleme işleyişi özgürlük ve zorunluluk kavramını da çelişik hale getirmektedir. Zira Hobbes bu duruma binaen şöyle demektedir:

Özgürlük ve zorunluluk tutarlıdır; nasıl ki su, sadece kanaldan aşağıya doğru akma özgürlüğüne değil, aynı zamanda zorunluluğuna da sahiptir; aynı şekilde, insanların isteyerek yaptıkları eylemler de, iradelerinden kaynaklandığı için özgürlükten kaynaklandıkları gibi; insan iradesinin her eylemi ve insanın her arzusu ve eğilimi, bir nedenden kaynaklandığı ve o nedenin kendisi de ... Başka bir nedenden kaynaklandığı için, aynı zamanda zorunluluktan kaynaklanırlar. Böylece, bu nedenlerin birbiriyle bağlantısını görebilen birisi için, insanın bütün iradi eylemlerinin zorunluluğu açıkça görünecektir.²⁶⁰

Hobbes, özgürlük, determinizmi birlikte ele alınmaktadır. Engellenme durumuna maruz kalmamayı ifade eden özgürlük, doğal bir özgürlüktür. Fakat insan toplumsallaştığı ve bir devlet çatısı altına girdiği anda zorunlu olarak bir takım engellemelere de maruz kalır. Üstelik insan toplumsallaşmayı da kendisi istemiştir. Bu durumda insan, bilerek ve isteyerek kendi özgürlüğünü mü kısıtlamıştır? Elbette hayır. Hobbes işte tam da bu noktada eylem özgürlüğünden (irade özgürlüğü değil) bahsetmektedir. İnsanlar sahip oldukları doğal özgürlükleriyle ya hayatlarını korumak için çatışmalara devam edecek ya da güçlerini bir egemende toplayarak çatışmalardan

²⁵⁸ Zarakolu, *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 159.

²⁵⁹ Hobbes, *Leviathan*, 162-163.

²⁶⁰ Hobbes, *Leviathan*, 163-164.

uzaklaşarak hayatta kalmayı garanti altına alacaklardır.²⁶¹ Bu ifadelerden hareketle Hobbes'un özgürlüğü birey-devlet ilişkisi bağlamında ele aldığı söylenebilir.

Hobbes'a göre insanın hem doğa durumunda hem de devlet düzeninde bir eyleme özgürlüğü vardır. Fakat artık toplumsallaşan insanın eyleminin bir de yaptırım gücüne tabi olacağı da açıktır. Bu nedenle öncelikli olarak bu iki alanda özgürlüğün farklı bir takım sınırlamalarından bahsetmek gerekmektedir. Doğa halindeki kişiler, yapıp etmelerinde herhangi otoritenin boyunduruğu altında bulunmazlar. Bu durumda onun için engel teşkil edebilecek şey ancak doğal engellerdir. Fakat devlet otoritesine bağlı bir bireyin eyleme özgürlüğü yasalar tarafından kuşatılır. Bir başka deyişle artık birey egemenin belirlediği sınırlar dâhilinde eyleme özgürlüğüne sahiptir.²⁶² Nitekim onun insan eylemlerini determinist bir tavırla ele alarak, insanın özgürlüğünü sınırlandırdığını söyleyebiliriz.

Hobbes'a göre mutlak güç sahibi egemenin koyduğu yasaya uymak istemeyen herkes egemen tarafından ezilebilir. Egemen yönetmiş olduğu yurttaşlarının dini ya da felsefi görüşlerini de sınırlandırabilir. Egemene verilen bu sonsuz yetkinin sorunsal bir yaşama sebebiyet verebileceği gibi insanın inanç ve düşünme özgürlüğüne de engel teşkil edeceği söylenebilir. Hobbes, mutlak güce sahip bir egemenin insanlar arasında barışı tesis etmesini istemiştir. Çünkü o, insanlar arasındaki görüş ayrılıkları ya da çıkar farklılıklarını kötü olarak tanımlamış ve bunların savaş çıkaracağını düşünmüştür. Ancak insanlar arasındaki görüş yahut çıkar ayrılıkları ölümcül bir mücadele gerektirmez.²⁶³ Örneğin, bir toplumdaki farklı sınıflar arasında çıkar çatışması olsa da bu grev ve lokavtlar gibi gayet barışçıl bir mücadele de olabilir. Farklı çıkarları gözeten siyasi partiler de toplumsal hayatı tehlikeye atmamaktadır. Dolayısıyla bütün farklılıkları yok edecek mutlak bir güce gerek olmadığı söylenebilir. Diğer bir deyişle toplumsal barış için egemenin gücünün mutlak ve sınırsız olmasına gerek yoktur. Mutlak ve sınırsız bir güce sahip olmayan egemen de birçok çatışmayı önleyebilir. Bununla birlikte farklılıklara alan açarak onu bir zenginliğe de dönüştürebilir. Hobbes'un güç ve hakkı özdeşleştirdiği görüşü de sorunlu ve eleştiriye açık olduğu söylenebilir. Çünkü o, hakkı güce dayandırmış ve hakkı gücün farklı bir

²⁶¹ Zarakolu, *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 159.

²⁶² Hobbes, *Leviathan*, 165.

²⁶³ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 266-267.

görünümü olarak görmüştür. Bu durumda haklı ve güçlü olmak aynı anlama gelmekte ise o zaman neden en güçlüler bile haklı olduklarını kanıtlamaya çalışmaktadır.²⁶⁴

Hobbes'un buraya kadar bahsi edilen siyaset felsefesi, etik değerler açısından değerlendirildiğinde onun insanların birbirleri ile kavga etmediği bir dünya arzuladığı ifade edilebilir. O, çıkabilecek çatışmaları önlemek için de bir devletin veya egemenin varlığını gerekli görmüştür. Hobbes'a göre insan, hayatta kalma adına savaşa eğilimli olduğundan onun ahdine de tam anlamı ile güvenilemez. Sözleşme ile insanlar birbirlerine karşı birtakım sorumluluklar üstlenirler. Bu sorumlulukları yerine getirdikleri takdirde etik değerleri de ihmal etmemiş, aralarında oluşturmuş oldukları sözleşmeye de uymuş olurlar.

²⁶⁴ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 267-268.

SONUÇ

Bu çalışmada 17. yüzyılda yaşayan İngiliz siyaset filozofu Thomas Hobbes'un siyaset ve etiğe dair görüşlerini irdeleyerek siyaset ve etik arasında nasıl bir ilişki kurduğunu açıklamaya çalıştık. Felsefi literatürde daha çok siyaset felsefesine dair görüşleri ile tanınan Thomas Hobbes, 17. yüzyılın önde gelen düşünürlerinden biridir. Her şeyden önce o, bir sistem filozofudur. Zira her ne kadar çalışmamızın içeriği onun siyaset felsefesinin etik değerler bağlamında bir kritiği olsa da onun felsefesi ontolojiden epistemolojiye, etikten siyasete değin geniş bir çerçevede bütünlük arz eder. Onun tüm görüşleri ontolojisi üzerinden inşa edilmiş olduğu söylenebilir.

Hobbes, varlığı neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde anlamaya ya da açıklamaya çalışmıştır. O, varlığın tözünün hareketli madde olduğunu ileri sürmüştür. Madde ise bir cisimdir ve varlık da cisimsel olandır. Cisim ise, insan zihninden bağımsız olarak uzayda yer kaplayan şeydir. Kısacası o evreni “mekanik doğa yasalarına göre hareket eden cisimlerin toplamı” olarak görmektedir. Başka bir deyişle Hobbes'a göre cisimsel olmayan hiçbir şey yoktur. Buradan hareketle Hobbes'un ereksellikten uzak cisimci mekanik materyalist bir varlık anlayışı geliştirmiş olduğu açıkça ifade edilebilir.

Hobbes'un epistemolojisi de mekanik materyalist varlık görüşü üzerine inşa edilmiştir. Hobbes, bilginin temeline duyuları koymuştur. Ona göre duyum, insan organizmasının bir devinimidir. Duyuların içsel bir devinim olarak bir başka devinime sebebiyet vermesiyle imgeler, düşünceler ve bilgi meydana gelmektedir.

Hobbes etik görüşlerini oluştururken toplumu ve devleti oluşturan en küçük parçayla ya da tekil insan doğasından hareketle açıklamıştır. O insan doğasını psikolojik olarak tahlil etmiş, o doğadan hareketle de onun davranışlarını açıklamıştır. Örneğin, o, insanın hayatta kalmak için mücadele etmesinden dolayı bencil olduğunu belirtmiştir. O, bu görüşlerinden dolayı birçok eleştiriye tabi tutulmuştur. İnsanın mutlak olarak bencil olmadığını gösteren çalışmalar bir anlamda Hobbes'u yadsımıştır. İnsan davranışları mutlak iyi veya kötü değildir ve onlar birçok etkene bağlıdır.

Ona göre insan temelde iki harekete sahiptir. Dış etmenlerden etkilenme sonucu insanda hoşlanma ve rahatsızlık ya da onun değişimiyle haz ve acı meydana gelir. Bu sebeple her insan için haz ve acı başka şeyler olabilir. O, değerlerin insandan insana değişebildiğini düşündüğü için doğa halinde ortak bir değer anlayışı

olmayacağını da ifade etmektedir. Nitekim insanların bir arada huzur ve güvenlik içinde yaşayamamasının sebebi de budur. Ona göre doğa halinde adeta ilkel bir şekilde yaşayan insan tamamen güdeleri ile yaşamakta ve tüm kuralları gücü oranında kendi koymaktadır.

Hobbes'un düşünceleri üzerine yaptığımız bu kritikte üzerinde durduğumuz bir diğer konu ise etik değerlerdir. Hobbes'un evrensel değerlerin varlığına şiddetle karşı çıktığı görülmektedir. Zira ona göre değerler görecelidir. Ne var ki insanın insanla bir arada yaşamaya mahkûm olduğu böylesi bir dünyada ortak değer yargılarının bulunması da zorunlu görünmektedir. O, işte bu nedenlerden ötürü toplum sözleşmesi ile insanların değerleri yarattığını ifade etmektedir.

Korkunun egemen olduğu bir doğa halinin yaşandığını varsayan Hobbes, insanların bu halden kurtulmak ve varlıklarını güvenli bir şekilde sürdürmek için arayış içine girdiğini belirtir. O, insanın varlığını sürdürmek istemesini adeta itici bir güç olarak görmüş ve onu kendine hareket noktası olarak almıştır. İnsanın doğa halinde içinde taşıdığı korkular, ileride oluşturacağı çözümlerin tohumlarını taşımaktadır. İnsan bu korkular sayesinde aklını kullanabilmiş ve yaratıcı bir şekilde düşünebilmiştir. Böylece temel güdü olan yaşamda kalma, sadece savaş ile değil akılla da mümkün olabilmektedir.

Akılla bulunan doğa yasaları bireyin temel hak ve hürriyetini ele alan ilkelere dir. Diğer bir deyişle insanların nasıl yaşamaları gerektiğini gösteren ahlak yasalarıdır. Hobbes'a göre bu yasalar toplumsal yaşamı da mümkün mümkün kılan yasalardır ve onlarsız bir toplum düşünülemez. Ona göre insanların toplu bir şekilde güvenli ve huzurlu yaşamaları bundan böyle ancak doğa yasaları ile mümkün olur. Ahlaklılığında yasaları olan doğal yasalar etik değerler için oldukça önemlidir. Doğal yasalar; bireyin yaşam, güvenlik ve konfor hakkını ele alması bakımından da toplu yaşam için önem arz ettikleri söylenebilir. Bu yasalar ile birey, içinde bulunduğu topluma karşı sınırlandırılmışken, toplumda bireye karşı sınırlandırılmış olmaktadır. Nitekim bu yasaların güvenli bir ortamda huzur içinde yaşayabilmek için karşılıklı olarak uyulması gereken kurallar olduğu ifade edilebilir.

Doğa yasalarını diğer adıyla ahlak yasalarını toplu yaşam için gerekli gören Hobbes, yasaların ihlal edilmesi halinde yaşamın eskiden olduğu gibi kaotik bir hale dönüşeceğini belirtir. Hobbes'un ahlak yasalarının kendi başına yeterli olamayacağını

düşündüğü için de bir otorite tarafından yasaların uygulanması gerektiğini vurgular. Ancak böylelikle devletin doğuşuna kapı aralar ve toplumsallaşmayı siyasal bir zemine oturtur.

İnsanların ortak akıllarının ürünü olarak ortaya çıkan sözleşme, devleti yaratmıştır. Hobbes'a göre bundan böyle devlet, insanların güven içinde bir arada yaşaması için çabalamalıdır. İnsanlar devlet çatısı altında güven içinde bir arada yaşamanın yanı sıra burada yeni hak ve statüler de elde ederler. Hobbes, bu yeni hak ve statüleri, bireyin yurttaşlık hakları olarak güvence altına almaya çalışmıştır. O devletin ilk görevinin bireyin can güvenliğini sağlamak olduğunu belirtmiştir. Bize göre Hobbes, insanın doğa halindeki korku dolu, güvensiz ve sefil haline geri dönmesini istemediği için barış ve huzur ortamını yaratacak bir siyasal sistem istemektedir. O, bunu gerçekleştirmek için egemen bir güce ihtiyaç duyulduğunu ve onun da insanların kendi aralarında yaptığı bir sözleşmeyle kurulduğunu belirtmiştir. İnsanlar, kişisel çıkarlarını ön planda tutacak bir irade belirlemiş ve bu iradeye de sırf güvenlileri için boyun eğerek akıllıca davranmışlardır.

Egemen mutlak güçle donatıldığı için yurttaşlar da doğa halindeki özgürlüklerinden feragat etmiştir. Hobbes, egemene tanıdığı yetkilerle yurttaşların ne pahasına olursa olsun tekrar doğa haline dönmelerine engel olmaya çalışmıştır. O, mutlak özgürlük ile güvenli yaşam bir arada mümkün görmediği söylenebilir. Bundan dolayı Hobbes özgürlüğü siyasal bir düzlemde yeniden tesis etmiştir. Böylece özgürlük doğa halindeki gibi herkesin her istediğini yapması olarak değil, diğer insanların haklarına karşı da sağduyulu olarak davranmak olarak değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Adler, Alfred. *İnsan Doğası*. Çeviren Ayçan Özüpek. Ankara: Yason Yayınları, 2016.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali. *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim yayınları, 2018.
- Akal, Cemal Bali. *İktidarın Üç Yüzü*. Ankara: Dost Kitabevi, 1998.
- Akın, İlhan. *Kamu Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları, 1993.
- Aktan, Coşkun Can. *Ahlaki Yeniden Yapılanma ve Toplam Ahlakla Doğru: 3 Siyasal Ahlak*. İstanbul: Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği Yayını, 1999.
- Aristoteles. *Politika*. Çeviren Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Yayınevi, 2014.
- Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları, 2013.
- Cevizci, Ahmet. *Etik- Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- . *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- . *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Kitabevi, 2007.
- . *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, 2020.
- Daniela, N. Bobbio - G. Thomas Hobbes and Natural Law Tradition. Chicago: University of Chicago Press, 1993.
- Dedeoğlu, M. Münir. *Aklın Özgürlük Serüveni*. Ankara: Alter Yayıncılık, 2017.
- Diamond, Jared. *Üçüncü Şempanze*. Çeviren Çağatay Tarhan. İstanbul: Pegasus Yayınları, 2020.
- Didier, Jean. *John Locke*. Çeviren Atakan Altınörs. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2009.
- Eberhard, Wolfram. «Eski Çin Felsefesinin Esasları.» Düzenleyen: İlhan Berk. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 2, no. 2 (Ocak 1994): 265- 276.
- Engels, Karl Marx ve Friedrich. *Komünist Manifesto*. Çeviren Hasan İlhan. Ankara: Alter Yayıncılık, 2012.
- Ersöz, Adnan Güriz - Gülfem. «Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri.» *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, no. 1 (Mart 1955): 295-315.

- Gaarder, Jostein. *Sofie'nin Dünyası*. Çeviren Sabir Yücesoy. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2015.
- Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. Ankara: Remzi Kitabevi, 1967.
- Göze, Ayferi. *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Dağıtım, 1986.
- Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*. Bursa: Ekin Basım Dağıtım Yayın, 2011.
- Haldun, İbn-i. *Devlet*. Çeviren Osman Arpaçukuru. İstanbul: İlke Yayıncılık, 2016.
- Hamdi Kızıler, İlyas Canikli. *Değerler Eğitimi*. Karabük: Deneme Yayınları, 2016.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*. Cilt 1. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.
- Harari, Yuval Noah. *21. Yüzyıl İçin 21 Ders*. Çeviren Selin Sıral. İstanbul: Kolektif Kitap, 2019.
- . *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens*. Çeviren Ertuğrul Genç. İstanbul: Kolektif Kitap, 2016.
- Hobbes, Thomas. *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü*. Çeviren Abdullah Yılmaz. Vakıfbank Kültür Yayınları: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2020.
- . *Elementa Philosophica DE CIVE Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*. Çeviren Cihan Deniz Zarakolu. İstanbul: Belge Yayınları, 2007.
- . *Leviathan*. Çeviren Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Hunt, M. Stanley Honer- C. Thomas. «Felsefe ve İnsan Doğası.» Düzenleyen: Hasan Ünder. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 23, no. 2 (Ağustos 2019): 807-825.
- Karagözoğlu, Hümeysra. «Homo Homini Lupus: Thomas Hobbes'un Ahlak Felsefesi Üzerine.» *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30, no. 1 (2006): 215-242.
- Kavka, Gregory S. *Hobbesian Moral and Political Theory*. New Jersey: Princeton University Press, 1986.
- Köker, Mehmet Ali Ağaoğulları- Levent. *Kral-Devley ya da Ölümlü Tanrı*. Ankara: İmge Kitabevi, 2009.
- Kuçuradi, İoanna. *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2018.

- Locke, John. *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*. Çeviren Fahri Bakırcı. Ankara: Ebabel Yayınları, 2012.
- Martinich, A. P. *Hobbes*. Çeviren Akın Terzi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Mengüşoğlu, Takiyettin. *Felsefeye Giriş*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958.
- Okandan, Recai Galip. *Umumi Amme Hukuku Devletin Doğuşu Pozitif ve Teorik Gelişmesi Unsurları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1976.
- Özbilgen, Tarık. *Eleştirel Hukuk Sosyolojisi Dersleri ve Presosyolojik Dönem*. Cilt 1. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971.
- Özdemir, Selçuk. *Esas Teşkilat Hukuku: Umumi Esaslar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1961.
- Özkaya, Ömer. «“Devlet Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme”,» *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 0, no. 16 (Aralık 2020): 317-352.
- Özlem, Doğan. *Etik-Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap, 2017.
- . *Kavramlar ve Tarihleri*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi, 2018.
- Platon. *Devlet*. Çeviren Sabahattin Eyüboğlu ve Mehmet Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Politzer, Georges. *Felsefenin Başlangıç Hikayeleri*. Çeviren Hasan İlhan. Ankara: Alter Yayıncılık, 2010.
- . *Felsefenin Temel İlkeleri*. Çeviren Hasan İlhan. Ankara: Alter Yayıncılık, 2013.
- Sartre, Jean Paul. *Varoluşçuluk*. Çeviren Asım Bezirci. İstanbul: Say Kitap Pazarlama, 1985.
- Sinclair, L. Strauss - E. M. *The Political Philosophy of Hobbes: Its Basis and Its Genesis*. Chicago: University of Chicago Press, 1996.
- Slattery, Martin. *Sosyolojide Temel Fikirler*. Çeviren Ümit Tatlıcan- Özlem Balkız ve Gülhan Demiriz. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2011.
- Taslaman, Caner. *Big Bang ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2011.
- Toku, Neşet. *Siyaset Felsefesine Giriş*. Ankara: Kaknüs Yayınları, 2005.
- Tonnenbaum, Donald G. *Siyasi Düşünceler Tarihi ve Fikirleri*. Çeviren Özgüç Orhan. Ankara: BB101 yayınları, 2018.
- Ülken, Hilmi Ziya. *İçtimai Doktrinler Tarihi*. İstanbul: Yenidevir Basımevi, 1941.

Warburton, Nigel. *Felsefenin Kısa Tarihi*. Çeviren Güçlü Ateşoğlu. İstanbul: Alfa Yayınları, 2015.

Watson, Peter. *Fikirler Tarihi*. Çeviren Nurettin Elhüseyni, Kaya Genç, Barış Pala, Bahar Tırnakçı Kemal Atakay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.

Zarakolu, Cihan Deniz. *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*. İstanbul: Belge Yayınları, 2013.

Zelyüt, Solmaz. *Dört Adalı: Hobbes-Locke-Berkeley-Hume*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2010.

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve ortaokulu Alaaddin Sucular İlköğretim okulunda, liseyi ise Tefrik İleri İmam Hatip Anadolu Lisesinde tamamladı. Lisans öğrenimine 2014 yılında Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne başladı ve 2019 yılında mezun oldu. 2020 yılında Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Disiplinlerarası Etik Değerler alanında yüksek lisansına başladı.